

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ ТА ПОДАТКОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра бухгалтерського обліку та консалтингу

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА "ОБЛІК І АУДИТ"

галузь знань: 07 "Управління та адміністрування"

спеціальність: 071 "Облік і оподаткування"

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему:

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ, ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЛОВУ АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

здобувача: ДУБОВИК Марії Федорівни

Науковий керівник: к.е.н., доцент Степаненко О.І.

Робота допущена до захисту в Екзаменаційній комісії з
атестації здобувачів вищої освіти

В.о. завідувача кафедри: к.е.н., доцент Коршикова Р.С.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ, ЇЇ МІСЦЕ І РОЛЬ В ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Поняття дебіторської заборгованості в контексті сучасних наукових досліджень.....	7
1.2. Класифікація, порядок визнання та оцінка дебіторської заборгованості підприємства	14
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2. ПОБУДОВА СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	27
2.1. Документування та облік дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги)	27
2.2. Резерв сумнівних боргів: методика визначення та особливості обліку ...	37
2.3. Облік розрахунків з різними дебіторами, їх документальне оформлення	45
2.4. Дебіторська заборгованість в обліковій політиці та фінансовій звітності підприємства	54
Висновки до розділу 2	62
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЛОВУ АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА	64
3.1. Значення, завдання та етапи проведення аналізу дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання	64
3.2. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства	69
3.3. Оцінка ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, їх вплив на економічний потенціал підприємства	78
Висновки до розділу 3	86
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92
ДОДАТКИ	100

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах господарської діяльності відносини між підприємствами вийшли на новий рівень перетворень. В умовах жорсткої конкурентної боротьби, нестабільного внутрішнього та зовнішнього економічного середовища, боргові взаємовідносини між суб'єктами підприємницької діяльності значно ускладнились.

Типовим наслідком кризових явищ економічного розвитку підприємств є гостра нестача оборотних активів, яка супроводжується низьким, нерациональним рівнем їх використання. Наявність дебіторської заборгованості є невід'ємним результатом господарської діяльності підприємства, а оптимізація її обсягу – пріоритетним завданням, яке має своєчасно вирішуватись.

З огляду на це важливого значення набуває необхідність дослідження фінансового та управлінського обліку загалом й обліку дебіторської заборгованості зокрема як однієї з найважливіших складових інформаційної системи підприємства. Сумнівна дебіторська заборгованість має негативний вплив на фінансовий стан будь-якого підприємства, тому набуває актуальності питання правильної її оцінки та відображення в обліку.

Дебіторська заборгованість як вагома складова оборотних активів підприємства була і є об'єктом досліджень багатьох українських науковців. Теоретико-прикладні питання економічного змісту дебіторської заборгованості, її класифікації, обліку, процесу документування, контролю, аналізу, аудиту досліджували: Белокоз О.І., Євлаш Т.О., Закревська О.Ю., Кияшко О.М., Кручак Л.В.; формування механізмів управління дебіторською заборгованістю вивчали Белозерцев В.С., Дубровська Є.В., Носач Л.Л., Новікова Н.М., Черненко Л.В., Храпкіна В.В., Юрченко І.А.

Мета дослідження. Розкрити особливості обліку дебіторської заборгованості підприємства: порядок здійснення розрахунків з покупцями та замовниками, розрахунків з різними дебіторами, дослідити порядок документального оформлення таких операцій та їх відображення в системі рахунків бухгалтерського

обліку. Провести аналітичне дослідження стану дебіторської заборгованості, оцінити її вплив на ділову активність підприємства, його економічний потенціал. Дослідити організаційні аспекти побудови обліку дебіторської заборгованості на базовому підприємстві, визначити напрямки їх удосконалення.

Необхідність реалізації поставленої мети зумовлена вирішенням наступних **завдань:**

- дослідити історичні та сучасні наукові підходи щодо трактування термінів "дебіторська заборгованість", "розрахунки з покупцями і замовниками", "розрахунки з різними дебіторами", "резерв сумнівних боргів";
- розкрити особливості визнання дебіторської заборгованості, її класифікацію, порядок оцінки для цілей бухгалтерського обліку;
- розглянути порядок відображення в обліку дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги), розкрити порядок її документування;
- дослідити методи розрахунку резерву сумнівних боргів, порядок його відображення в обліку (в частині нарахування та використання), дослідити його вплив на величину дебіторської заборгованості;
- розкрити особливості обліку розрахунків з різними дебіторами: розрахунків за авансами виданими, з підзвітними особами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за нарахованими відсотками;
- розглянути процес формування інформації про дебіторську заборгованість в обліковій політиці та фінансовій звітності підприємства;
- розкрити значення та завдання аналізу дебіторської заборгованості підприємства, охарактеризувати етапи його проведення;
- провести практичне аналітичне дослідження (за обліковими даними базового підприємства) стану дебіторської заборгованості та оцінити її вплив на ділову активність й економічний потенціал суб'єкта господарювання.

Об'єктом дослідження є система обліку дебіторської заборгованості господарюючого суб'єкта, порядок документування інформації про здійснені операції, аналітична оцінка її впливу на ділову активність підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти обліку

дебіторської заборгованості господарюючого суб'єкта; порядок здійснення розрахунків з покупцями та замовниками за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги), їх документування та відображення в обліку; побудова системи обліку розрахунків з різними дебіторами. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на ділову активність підприємства та його економічний потенціал.

Методи дослідження. Основою виконаного дослідження є *діалектичний метод пізнання, принцип історизму*, застосований для вивчення дебіторської заборгованості як економічної та обліково-аналітичної категорії.

Визначальними у вирішенні поставлених завдань були такі загальнонаукові методи: *абстрактно-логічний* – застосовано при визначенні сутності дебіторської заборгованості, розрахунків з покупцями та замовниками, розрахунків з різними дебіторами, резерву сумнівних боргів, визначенні класифікаційних ознак; *спостереження, порівняння та систематизація* – для дослідження системних зв'язків між видами дебіторської заборгованості, способами нарахування резерву сумнівних боргів, а також при оцінюванні національних та міжнародних законодавчих положень в дебіторської заборгованості; *асоціацій та аналогій* – при розгляді методики синтетичного й аналітичного обліку дебіторської заборгованості за продукцію (товари роботи, послуги), розрахунків з різними дебіторами, резерву сумнівних боргів; *методи індукції, дедукції, синтезу, аналізу* – для вивчення загальних тенденцій розвитку обліку результатів діяльності; *методи статистичних групувань, узагальнення, графічний метод* – використано при проведенні аналітичного дослідження та оцінки впливу дебіторської заборгованості на фінансовий стан та ділову активність підприємства, впливу платоспроможності та ліквідності на його економічний потенціал.

Наукові та практичні результати дослідження:

удосконалено:

➤ організаційні аспекти обліку дебіторської заборгованості шляхом розробки рекомендацій щодо Наказу про облікову політику в частині обліку дебіторської заборгованості. Це сприятиме забезпеченню максимальної ефективності облікових процедур на базовому підприємстві, та відзначатиметься більш повною реалізацією

інформаційної, аналітичної та контрольної функцій.

набуло подальшого розвитку:

➤ порядок формування облікових даних в системі рахунків бухгалтерського обліку шляхом здійснення деталізації інформації про розрахунки з покупцями та замовниками, з різними дебіторами в межах аналітичного обліку за видами взаємодії з клієнтами, а також у розрізі розрахунків в іноземній валюті. Такий підхід передбачає можливість здійснювати порівняння дебіторської заборгованості з більш глибокою деталізацією, а також дасть змогу оцінити реальну величину дебіторської заборгованості, дозволить спроектувати інформаційні потоки, підвищить об'єктивність прийнятих управлінських рішень.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені практичні рекомендації щодо організації обліку дебіторської заборгованості, щодо підвищення ділової активності та фінансового стану досліджуваного підприємства прийняті до впровадження ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» (м. Бровари).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження були апробовані на науково-практичних конференціях: *89-та щорічна студентська наукова конференція за міжнародною участю «Інноваційні ідеї та проєкти для економічного відродження України», (20 травня – 04 червня 2022 року).*

Публікації. Основні положення кваліфікаційної магістерської роботи опубліковано в 3 наукових працях загальним обсягом 1,74 д.а., у тому числі: 1 стаття у науковому фаховому виданні (категорія Б) – 0,96 д.а. (із них авторських: 0,48 д.а.); 1 стаття в іншому науковому виданні – 0,52 д.а. (із них авторських: 0,26 д.а.); 1 – у матеріалах конференцій – 0,26 д.а. (із них авторських: 0,13 д.а.).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові документи, які регламентують ведення бухгалтерського обліку та порядок складання фінансової звітності в Україні; наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій; підручники, навчальні посібники з обліку та аналізу; обліково-аналітична інформація ТОВ "АДОРІЯ-ТРАНС".

РОЗДІЛ 1

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ, ЇЇ МІСЦЕ І РОЛЬ В ОБЛІКОВІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття дебіторської заборгованості в контексті сучасних наукових досліджень

Фінансово-господарська діяльність будь-якого суб'єкта господарювання має на меті досягнення прибуткового розвитку та стійкого положення на ринку, що передбачає формування достовірної та своєчасної облікової інформації та розробку механізму реалізації заходів задля забезпечення високого рівня ділової активності підприємства та вчасного реагування на ризики. Одним із ключових ризиків, які пов'язані із підприємницькою діяльністю, є ризик невиконання боржником обов'язків передбачених договором та законодавством, що призводить до того, що компанії-виконавцю необхідно шукати шляхи покриття можливих втрат та уникнення їх зростання [1, с. 13].

В умовах нестабільного ринкового середовища набуває не аби якого значення питання обліку та аналізу дебіторської заборгованості, адже вона займає значну питому вагу серед активів підприємства та значною мірою може впливати на його фінансовий стан та зниження показників діяльності.

Для того, щоб стратегія керування бізнесом позитивно сприяла його функціонуванню важливо не упускати один з етапів її побудови в частині дебіторської заборгованості – дослідження сутності самого поняття «дебіторська заборгованість», а також таких економічних термінів, як «розрахунки з покупцями та замовниками», «розрахунки з різними дебіторами», «резерв сумнівних боргів».

Методологічні основи щодо бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості в Україні визначені в НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Проте в управлінського персоналу при практичному їх застосуванні виникає безліч питань, оскільки на сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення цього поняття. Тому, у першу чергу вважаємо доцільним зупинитись на трактуванні

терміну «дебіторська заборгованість» в нормативно-правових документах та наукових джерелах (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Визначення поняття «дебіторська заборгованість»
в економічній літературі**

№ з/п	Джерело	Визначення категорії "дебіторська заборгованість"
1	<i>НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2]</i>	сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.
2	<i>НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [3]</i>	один із видів фінансових активів, що дає право отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства.
3	<i>МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [4]</i>	непохідні фінансові активи з фіксованими платежами або платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку, за винятком тих: а) що їх суб'єкт господарювання має намір продати негайно або в найближчий час, що їх слід класифікувати як утримувані для продажу, а також тих, що їх суб'єкт господарювання після первісного визнання визначає за справедливою вартістю з відображенням переоцінки як прибутку або збитку; б) що їх суб'єкт господарювання після первісного визнання визначає як доступні для продажу, в) щодо яких утримувач може не відшкодувати значною частиною всю суму початкової інвестиції, з інших причин, ніж зменшення кредиту, які слід класифікувати, як доступні для продажу.
4	<i>Гуля В.О. [5]</i>	один із найважливіших складників кредитної діяльності підприємства, один з елементів для розрахунку показників її результативності
5	<i>Матицина Н.О. [6]</i>	розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку їх оплати.
6	<i>Белозерцев В. [7]</i>	грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.
7	<i>Білик М. Д. [8]</i>	матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства.

Джерело: згруповано за інформацією [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8]

Всі перераховані вище визначення терміну «дебіторська заборгованість» взаємодоповнюють одне одного кожне з них в тій чи іншій мірі характеризує дане поняття незалежно від підходу до його вивчення. Для найбільш повного розуміння сутності цього об'єкту обліку необхідно визначити перелік фундаментальних факторів, які впливають на його виникнення. Існує безліч причин, однак їх всіх можна поділити на три групи – договір, закон, делікт.

Одним із фактів ведення господарської діяльності підприємства є наявність договорів з контрагентами. На відміну від договірних, зобов'язання, безпосередньо основою яких стає закон, відображаються в обліку з моменту їх виникнення, незалежно від ступеню їх виконання. Прикладом таких зобов'язань може слугувати заборгованість держави перед суб'єктом господарювання по відшкодуванню (заліку) податкових платежів, відображенню суми нарахованих податків.

Делікт є основою виникнення зобов'язання лише у тому випадку, якщо збиток підлягає відшкодуванню особою, яка його спричинила, або будь-ким за цю особу. При цьому сума боргу визначається не по розміру збитку, а по розміру його відшкодування. Зобов'язання, основою якого є правопорушення, відображається в обліку з моменту визнання обов'язку його відшкодувати на основі позову особи до суду та його рішення.

Аналізуючи інформацію, яка наведена вище, можна зробити висновок, що дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який тимчасово вилучений з обороту підприємства і наданий в користування на основі угоди чи закону, іншим юридичним чи фізичним особам, або бюджету.

Здійснюючи господарську діяльність, підприємство вступає в розрахункові взаємовідносини між покупцями та замовниками, яким, зазвичай, передує процес укладання договорів (контрактів) купівлі-продажу. Як наслідок, постачальник (підрядник) зобов'язаний зробити поставку товарів, виконати роботи чи надати послуги, а покупець (замовник) – здійснити за це оплату. Договір набуває чинності з моменту його підписання та діє протягом встановленого терміну.

У ході здійснення господарської діяльності будь-який суб'єкт купує сировину, матеріали, потребує виконання робіт, надання послуг від сторонніх організацій. У зв'язку з цим виникають розрахунки з покупцями і замовниками.

У науковій літературі вітчизняних вчених багато уваги приділено питанню обліку розрахунків з покупцями та замовниками, проте сутність понять «розрахунки», «покупці» та «замовники» досліджуються окремо.

Розрахунки – є важливим інструментом регулювання економічних відносин між суб'єктами ринкових відносин та виступають необхідним елементом процесу

економічного розвитку країни в цілому. Розглянемо сутність цього поняття в довідковій та науковій літературі (рис. 1.1.).

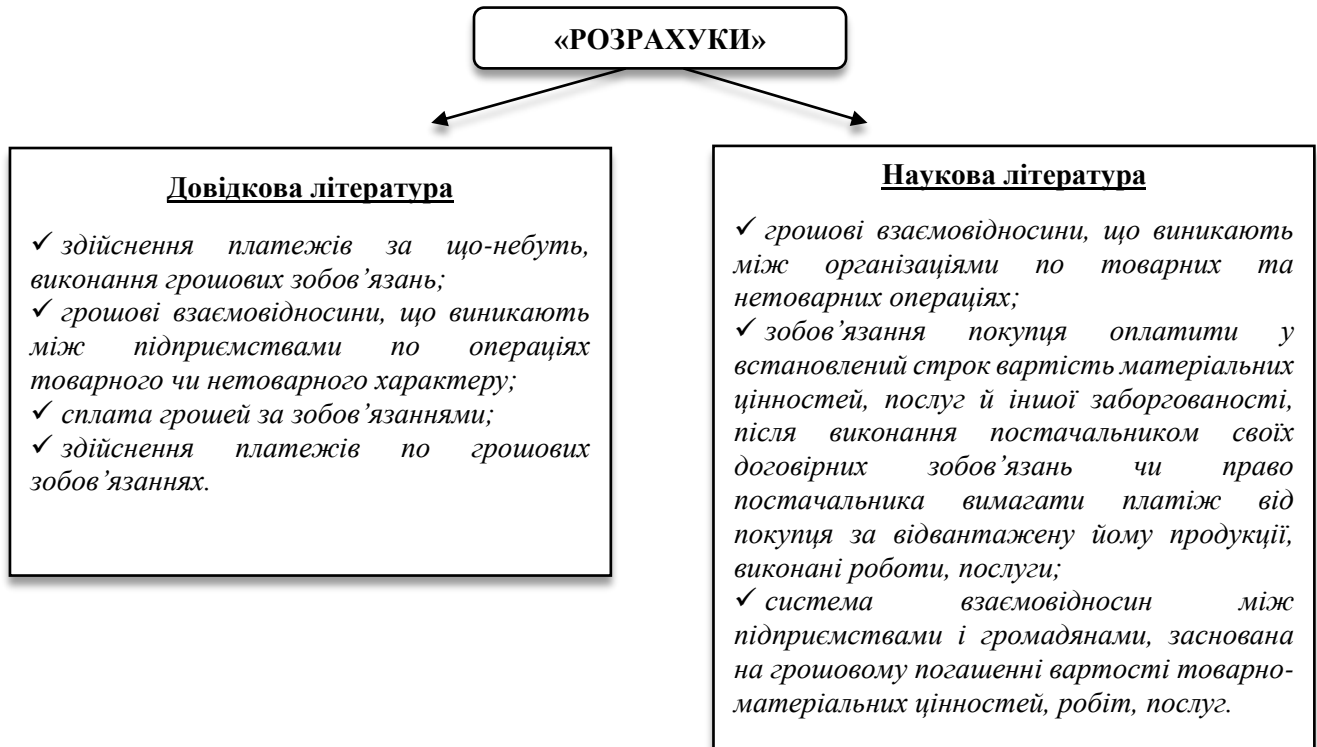

Рис. 1.1. Тракткування поняття «розрахунки» в науковій та довідковій літературі

Джерело: згруповано за інформацією [9, 10, 11, 12, 13, 14, 15]

Розрахунки в Україні можуть проводитись в готівковій та безготівковій формі. Основним нормативом, який регулює такі розрахунки є Положення НБУ № 148 [16]. Дане Положення поширюється на юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, які здійснюють професійну незалежну діяльність, а також на звичайних фізичних осіб. Винятковими є операції пов'язані з переказом коштів на небанківські фінансові установи та операторів поштового зв'язку.

Варто зауважити, що між поняттями «покупець» та «замовник» існує різниця, оскільки досить часто їх ототожнюють. Як стверджує Сливка Я.В., сутність терміну «покупець» являє собою фізичну чи юридичну особу, яка придбає товар, роботу чи послугу. У той час, «замовник» - це фізична чи юридична особа, яка отримує права власності на майно, продукцію, роботи, послуги, нематеріальні активи, цінні папери, валютні цінності, інші види фінансових ресурсів та матеріальних цінностей шляхом укладання угоди на певну еквівалентну суму коштів, інших цінностей у

матеріальній і нематеріальних формах, боргових зобов'язань у вартісному вираженні [17, с. 169]. З вище викладеного матеріалу випливає, що у загальному розумінні поняття «покупець» є дещо вузьким.

Основними видами договорів, які містять в собі умови, що є важливими для бухгалтера в частині обліку розрахунків з покупцями та замовниками є наступні:

- договір купівлі-продажу (продавець зобов'язаний передати товар у власність покупцеві, а покупець приймає цей товар та здійснює оплату за нього);
- договір постачання (різновид договору купівлі-продажу, не може бути укладений організацією, яка не займається підприємницькою діяльністю та передбачає те, що товар купується для використання господарській діяльності);
- договір підряду (підрядник зобов'язується виконати за завданням замовника певну роботу та здати її результат замовнику, а останній має прийняти цю роботу та здійснити за неї оплату);
- договір надання послуг (виконавець зобов'язується за завданням замовника надати послуги (здійснити певні дії), а замовник – оплатити).

Отже, зважаючи на вище викладений матеріал, сутність поняття «*розрахунки з покупцями та замовниками*» полягає у виконанні сторонами зобов'язань шляхом обрання найоптимальнішого для них часу між моментом передачі товарів, виконаних робіт чи наданих послуг та моментом отримання за це коштів, враховуючи гарантію обумовленого рівня надійності.

Також важливе місце в обліку займає інша дебіторська заборгованість. Тут мають місце розрахунки за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членів кредитних спілок та за іншими операціями [18]. Для розуміння сутності цих розрахунків, вважаємо за доцільне розглянути визначення наступних термінів:

- *авансовий платіж* – грошова сума або майнова цінність, яка передається покупцем продавцеві до відвантаження товару в рахунок виконання зобов'язань за контрактом [19];
- *підзвітна особа* – працівник даного підприємства, який отримав грошові

суми в підзвіт для майбутніх витрат згідно з наказом (розпорядженням) керівника підприємства [20, с. 340, 343];

➤ *доходи* – це валове надходження економічних вигід протягом періоду, що виникає в ході звичайної діяльності господарської діяльності, коли власний капітал зростає в результаті цього надходження, а не в результаті внесків учасників власного капіталу [21], у частині розрахунків з різними дебіторами сюди відносяться дивіденди, відсотки, роялті тощо, які підлягають отриманню;

➤ *претензія* – є документом, призначеним для відновлення порушеного права та законних інтересів підприємства [22];

➤ *завдані збитки* – вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог чинного законодавства [23].

Отже, *розрахунки з різними дебіторами* – це розрахункові взаємовідносини, що виникають в процесі господарської діяльності, але не пов'язані з реалізацією товарів, робіт, послуг.

Ефективний контроль дебіторської заборгованості передбачає формування резерву сумнівних боргів, який являє собою резерв, який у майбутньому зможе покрити безнадійну дебіторську заборгованість. Він створюється за будь-якою заборгованістю з розрахунком на те, що в майбутньому вона буде покрита навіть у випадку, якщо виникнуть сумніви щодо її погашення в установленій строк [1, с. 13]. Згідно з НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2], сумнівним боргом вважається поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником, тобто це та заборгованість, яка ще може бути погашена у майбутньому.

У нормативно-законодавчих актах України не наводиться визначення поняття «резерв сумнівних боргів», проте значна частина наукових праць вітчизняних вчених присвячена його дослідженню. Так, наприклад, А.В. Гевчук [24, с. 323] стверджує, що на сьогодні в бухгалтерському обліку поняття «резерв» трактують, як значну частину власного капіталу підприємства, тобто, кошти із власним джерелом походження, які призначені для погашення окремих (цільових) витрат або здійснення розрахунків. Як об'єкт обліку резерви обумовлюються принципом

обачності.

На думку Г.Г. Осадчи та А.А. Бережної [25], резерв сумнівних боргів – резерв, що створюється з метою покриття у майбутньому безнадійної сумнівної заборгованості.

У своїй роботі Н.М. Проскуріна [26] розглядає резерв сумнівних боргів в ролі інструмента коригування оцінки дебіторської заборгованості. Як стверджує, В. Онищенко, резерв сумнівних боргів – це сума, на яку зменшена вартість величини дебіторської заборгованості в балансі та визнані у зв'язку з цими витратами [27]. За його словами, створений резерв – це більш обачна і достовірна оцінка дебіторської заборгованості.

Отже, формування резерву сумнівних боргів передбачає дотримання принципу обачності в бухгалтерському обліку та формується з метою списання безнадійної заборгованості в майбутньому. Таким чином відбувається коригування дебіторської заборгованості до чистої реалізаційної вартості, що дозволяє суб'єкту господарювання більш об'єктивно оцінити свої можливості та уникнути ризику неплатоспроможності.

Зважаючи на вище викладений матеріал, можна зробити висновок, що для дотримання законодавчо визначених принципів бухгалтерського обліку потрібно зважати не тільки на методичні рекомендації, а й розуміти економічну сутність понять. Не дивлячись на широку розповсюдженість досліджень науковців щодо дефініції дебіторської заборгованості та понять, які тісно з нею пов'язані, постійний розвиток ринкових відносин потребує вдосконалення теоретичних концепцій та їх адаптацію до сучасних умов. У частині дебіторської заборгованості це має особливе значення, оскільки вона є одним з об'єктів обліку, який займає велику питому вагу в активах підприємства та може значно впливати на його фінансовий стан.

1.2. Класифікація, порядок визнання та оцінка дебіторської заборгованості підприємства

Для створення результативної системи контролю за якістю обліку розрахунків з дебіторами, необхідно розробити чітку та досконалу класифікацію дебіторської заборгованості. Це сприятиме накопиченню як деталізованої, так і узагальненої інформації у частині даного об'єкту обліку. Варто зазначити, що розподіл дебіторської заборгованості за класифікаційними ознаками дозволяє управлінському персоналу зробити її якісний аналіз у розрізі важливих бізнес-сегментів, визначення її складу і структури та є частиною одного з методів формування резерву сумнівних боргів, які займають важливе значення в ефективному управлінні.

Крім того, зростання дебіторської заборгованості може призвести до фінансового краху компанії, тому для бухгалтерії досить важливо правильно та достовірно її оцінити та визнати з метою об'єктивного відображення її стану та не ввести в оману користувачів фінансової звітності.

Визнання об'єкту обліку бухгалтерського обліку – це процес, який передбачає опис об'єкту, визначення грошової суми (оцінки) за якою цей об'єкт буде відображений у відповідних облікових регістрах. Умови визнання та оцінки дебіторської заборгованості як об'єкта бухгалтерського обліку регламентуються діючою нормативно-законодавчою базою.

За НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2], дебіторська заборгованість визнається активом, якщо є ймовірність, що підприємство отримає майбутні економічні вигоди, а також якщо її сума може бути достовірно визначена.

Якщо розглядати поточну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, то вона визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації товарів, робіт, послуг. Звідси випливає, що при визнанні такої заборгованості, потрібно керуватись критеріями визначеними в НП(С)БО 15 «Дохід» [29], а саме:

➤ покупцем отримані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію, товари, роботи, послуги;

- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованими продукцією, товарами, роботами, послугами;
- сума доходу може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигід підприємства, а витрати пов'язані з цією операцією можуть бути достовірно визначені.

У випадку наявності відстрочення платежу з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та/або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за товари, роботи, послуги, то ця різниця буде визнаватися як дебіторська заборгованість за нарахованими доходами (процентами) у період її нарахування.

Тобто, зважаючи на вище викладений матеріал, можна стверджувати, що визнання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги нерозривно пов'язане з визнанням доходів від їх реалізації. Тому, рішення про визнання доходів та дебіторської заборгованості під час реалізації товарів чи продукції необхідно приймати врахувавши не тільки вище перераховані критерії, а й наступні:

- фактичне відвантаження товарів (продукції);
- відвантаження відбулося з метою обміну чи ні (якщо так, то варто порівняти товари за подібністю та справедливою вартістю);
- з'ясувати чи передані покупцеві всі ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар);
- чи здійснює підприємство надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товаром).

Що стосується прийняття рішень щодо доходу від реалізації послуг, то тут необхідно звертати увагу також на такі критерії, як:

- повне чи часткове надання послуг;
- мета надання послуг (обмін чи продаж), якщо такі послуги здійснено з метою обміну, то чи в замін надаються тільки послуги, порівняння їх справедливої вартості;

- наявність можливості достовірної оцінки ступеня завершеності надання послуг;
- чи передбачають послуги виконання невизначеної кількості дій (операцій) за визначений період часу;
- чи можливо достовірно оцінити витрати, які здійснені для надання послуг та необхідні для їх завершення.

За сучасної економічної ситуації обов'язковою умовою в конкурентній боротьбі є постійне удосконалення методів та інструментів управління організацією. Одним з шляхів по забезпеченню потреб суб'єкта господарювання в грошових коштах є оптимізація дебіторської заборгованості. Однією із проблем в управлінні її розміром є те, що відсутній встановлений норматив по її величині. Таким чином, на кожному підприємстві самостійно встановлюється оптимальний ліміт такої заборгованості. Проте при його визначенні може бути допущено багато серйозних помилок із-за некоректної оцінки даного об'єкту обліку.

Здійснюючи оцінювання дебіторської заборгованості варто враховувати її специфіку та визначати не тільки величину боргу, з урахуванням строку його погашення, а й робити аналіз юридичного права на таку заборгованість. Наявність такого права може бути підтвердженою договором, платіжними документами по договору, актами звірки. Метою ж оцінки стану дебіторської заборгованості є визначення її ринкової вартості на конкретну дату.

За НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2], поточна дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю та включається до балансу за чистою реалізаційною вартістю. У цьому випадку під первісною вартістю розуміється вартість, за якою товар був реалізований, а не його собівартість.

На формування первісної вартості дебіторської заборгованості впливає низка факторів, зокрема це наявність торгівельних знижок, проміжок часу між відвантаженням товару та моментом розрахунку, повернення товарів, знижки за своєчасну оплату тощо.

У випадку, якщо застосовується торгівельна знижка, оцінка дебіторської заборгованості здійснюється за її вирахуванням, тобто за чистою вартістю

продажу. Варто зазначити, що знижки не відображаються в бухгалтерському обліку, а тільки впливають на первісну вартість такої заборгованості.

Застосування знижок за своєчасність оплати створюють проблеми при оцінці дебіторської заборгованості, а саме передбачають невизначеність щодо того чи зможе скористатись покупець такою знижкою. Проте це дієвий засіб стимулювання споживачів достроково погасити борг.

Вітчизняна практика свідчить, що більшість суб'єктів господарювання оцінюють дебіторську заборгованість не враховуючи суму знижки, тобто за валовим методом.

Існує декілька підходів щодо видів оцінок для обліку сум дебіторської заборгованості, зокрема наступні [29]:

➤ *теперішня вартість майбутніх платежів, які є очікуваними для погашення цієї заборгованості* (застосовується для відображення платежів за договорами фінансової оренди та є досить поширеною в міжнародній практиці). Тобто, майбутні платежі, які очікуються для погашення заборгованості відображаються у складі чистих інвестицій в оренду.

➤ *чиста реалізаційна вартість* (застосовується для поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. Тобто, підприємство при продажі товарів, робіт чи послуг йде на певний ризик, оскільки не завжди у негайному порядку отримує за це оплату, тобто діє, так би мовити, на умовах комерційного кредиту. Згідно з принципом нарахування в бухгалтерському обліку при відвантаженні продукції (товарів), наданні послуг необхідно визнати дохід від реалізації. Проте, тут важливо враховувати принцип обачності, щоб не включити до такого доходу також суму боргів, які в майбутньому можуть стати непогашеними і, відповідно, не завищити його суму. Зважаючи на це, набуває важливого значення формування резерву сумнівних боргів та їх виключення із доходу від реалізації.

У міжнародній практиці оцінювання дебіторської заборгованості здійснюється на дату її виникнення або ж на дату формування балансу. У першому випадку її відображення відбувається за сумою виставленого рахунку, або за

сумою, яка зменшена на величину знижки. У другому випадку – за сумою, яка скоригована на знижку.

Так, відповідно до МСФЗ, оцінка дебіторської заборгованості при первісному визнанні здійснюється за справедливою вартістю, що враховує витрати понесені на здійснення самої угоди з придбання або випуску фінансового активу [30]. За первісним визнанням дебіторської заборгованості, МСФЗ передбачається, що надалі вона буде розглядатись як фінансовий інструмент та його оцінка здійснюватиметься за амортизованою вартістю з використанням методу ефективної ставки. Така вартість відрізняється від первинної на суму вирахування вартості погашення активу, суми накопиченої амортизації, які нараховані з різниці між первісною вартістю та реальною вартістю на момент погашення.

Таким чином, проаналізувавши вітчизняні та міжнародні нормативно-законодавчі акти, можна виділити такі види оцінок, як первісна вартість, чиста реалізаційна вартість, теперішня вартість, фактична вартість, справедлива вартість, амортизована собівартість та визнання витрат від зменшення корисності фінансового активу (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Види оцінок дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку

№ з/п	Вид оцінки	Характеристика	Нормативно-правовий документ
1	2	3	4
1	Первісна вартість	Оцінюється поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
2	Чиста реалізаційна вартість	Оцінюється поточна дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом (окрім придбаної та призначеної для продажу)	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
3	Теперішня вартість	Оцінюється довгострокова дебіторська заборгованість	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
4	Фактична вартість	Використовується при первісному визнанні фінансових інструментів	НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4
5	Справедлива вартість	Оцінюються фінансові інструменти на кожну наступну після визнання дату балансу	НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»
		Оцінюється дебіторська заборгованість, яка є фінансовим активом при первинному визнанні	МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»
6	Амортизована собівартість та визнання втрат від зменшення корисності фінансового активу	Оцінюються фінансові активи (у тому числі і дебіторська заборгованість), щодо яких не застосовується оцінка за справедливою вартістю	НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»
		Оцінюються фінансові активи (у тому числі і дебіторська заборгованість) після первісного визнання	МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»

Джерело: сформовано автором за інформацією [2, 3, 4, 31]

Варто зауважити, що всі ризики пов'язані з дебіторською заборгованістю в результаті впливають на бухгалтерську інформацію, і як наслідок, мають місце в фінансовій звітності. Це призводить до її викривлення та недостовірності звітних даних.

У науковій літературі можна зустріти дохідний підхід щодо оцінки дебіторської заборгованості, який передбачає використання методу дисконтування величини потоку повернення боргів. При застосуванні цього підходу необхідно обрати доцільну ставку дисконтування і середнє число місяців, яке потрібне для погашення боргу.

Послідовність дій при визначенні ринкової вартості дебіторської заборгованості в рамках даного підходу наступна:

- визначення повної суми заборгованості по договору на дату оцінки, включаючи суму основного боргу, нараховані відсотки, штрафи та неустойки;
- визначення планових джерел погашення боргу;
- визначення витрат, необхідних для витребування заборгованості;
- чисті доходи (за виключенням витрат) дисконтуються на дату оцінки.

У свою чергу для того, щоб мінімізувати ризики при оцінці дебіторської заборгованості потрібно виконувати ряд функцій – планування, організація,

контроль та аналіз.

Планування дебіторської заборгованості представляє собою процес попередніх фінансових розрахунків, оцінку управлінських рішень. Визначення підходів, методів та етапів управління дебіторською заборгованістю – проблема, яка залежить від специфіки діяльності організації та входить до системи її управління. Функція контролю полягає у формуванні нормативів, порівнянні фактичних результатів з нормативними. У процесі контролю дебіторської заборгованості збирається інформація про фінансовий стан дебіторів, яка визначає її поточний стан. Аналіз, зокрема у частині досліджуваного об'єкта обліку, це вивчення та виокремлення факторів, вплив яких викликав відхилення фактичних параметрів від планових показників.

Для оцінки дебіторської заборгованості на підприємстві в першу чергу слід провести аналіз старіння рахунків дебіторів. Вихідною інформацією при цьому є дані бухгалтерського обліку по заборгованості конкретних контрагентів. При цьому важливо отримати інформацію не тільки про її суму, а й про терміни виникнення. Другим етапом є визначення структури й динаміки зміни кожної статті дебіторської заборгованості. На третьому етапі визначається її термін оборотності.

Після загального аналізу складу та структури дебіторської заборгованості необхідно дати їй оцінку з точки зору реальної вартості. Це пов'язано з тим, що не вся заборгованість може бути погашена. Поворотність дебіторської заборгованості передбачається на основі попереднього досвіду та теперішніх ринкових умов. Ризик бухгалтерського обліку полягає в тому, що минулий досвід може не бути підходящою мірою майбутніх збитків чи те, що поточні умови можуть бути не повністю враховані.

Таким чином, оцінка дебіторської заборгованості відіграє важливу роль в бухгалтерському обліку. По-перше, знаючи реальну її вартість, компанія може оцінити свої фінансові ризики і перспективи розвитку. По-друге, попередити ризик банкрутства за рахунок «не бажаних» угод з недобросовісними контрагентами. По-третє, визначити вартість свого підприємства і залучити інвесторів.

Щодо класифікації дебіторської заборгованості, то серед науковців не існує

єдиного підходу, що унеможлиблює використання системності при оцінці, визнанні та аналізі її структури. Найпоширенішими класифікаційними ознаками, які виділяють вітчизняні вчені є відношення до обліку та відображення у звітності, своєчасність погашення, форма виникнення, причина виникнення, характер виникнення, об'єкти щодо яких виникла дебіторська заборгованість, строк погашення (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Класифікація дебіторської заборгованості для потреб бухгалтерського обліку та фінансової звітності

№ з/п	Класифікаційна ознака	Вид дебіторської заборгованості
1	За терміном погашення	<i>довгострокова</i> – виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу
		<i>поточна</i> – виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу
2	За ступенем впевненості в погашенні	<i>сумнівна</i> – заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником
		<i>безнадійна</i> – заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником (або за якою минув строк позовної давності)
3	За відношенням до рахунків обліку	<i>довгострокова дебіторська заборгованість</i> – заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду; довгострокові векселі одержані
		<i>короткострокові векселі одержані</i> (в національній та іноземній валютах)
		<i>розрахунки з покупцями та замовниками</i> (вітчизняними, іноземними)
		<i>розрахунки з різними дебіторами</i> (за видами авансами, з підзвітними особами, за нарахованими доходами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків, з державними цільовими фондами, за операціями з деривативами)
4	За відношенням до фінансової звітності	<i>довгострокова дебіторська заборгованість</i>
		<i>дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги</i> (за чистою реалізаційною вартістю)
		<i>дебіторська заборгованість за розрахунками</i> (за виданими авансами, з бюджетом, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків)
		<i>інша поточна дебіторська заборгованість</i>
5	За формою виникнення	<i>товарна</i> – виникає в процесі реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг)
		<i>нетоварна</i> – виникає за операціями, які не пов'язані з процесом реалізації

Джерело: побудовано автором за [2, 27, 32, 33, 34]

На нашу думку, класифікація дебіторської заборгованості по відношенню до обліку та фінансової звітності, за умов сьогодення, найбільш повно розкриває інформацію про цей об'єкт обліку, оскільки майбутньому інвестору важливо знати її структуру та на основі аналітичних даних приймати рішення про свій вклад.

Нерідко виникають випадки формування виправданої дебіторської заборгованості, наприклад, коли компанія працює на умовах продажу в кредит, або опиняється в положенні, яке виправдовує перенесення оплати рахунків у режим очікування. непогашений борг, але забезпечений гарантіями, у більшості випадків не потрапляє в категорію сумнівних чи безнадійних. Незабезпечена дебіторська заборгованість, у свою чергу, підвищує ризик переростання в безнадійну. Шляхом взаємозаліку частіше за все покривається борг, який виник на основі різних договорів у одних і тих учасників економічних відносин.

Згідно з НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2], дебіторська заборгованість за терміном погашення поділяється на *довгострокову* (сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу) та *поточну* (сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу). Варто зауважити, що 12-місячний термін рахується по строку погашення за договірними умовами. Тобто, вчасно непогашена поточна дебіторська заборгованість не переводиться складу довгострокової автоматично. Щоб відбулося відтермінування дебіторської заборгованості необхідно укласти додаткову угоду з покупцем.

Крім того, як стверджує В. Онищенко [27], за умов невизначеності терміну погашення дебіторської заборгованості, або якщо підприємство за договірними умовами може вимагати сплатити борг у будь-який момент часу, то така заборгованість вважається поточною.

Довгострокова дебіторська заборгованість у більшості підприємств відсутня, проте якщо вона є, то найчастіше це поворотна фінансова допомога, яка згідно ПКУ [28] являє собою суму коштів, яка надійшла платнику податків у користування за договором, що не передбачає нарахування процентів або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами та є обов'язковою для повернення.

Якщо класифікувати дебіторську заборгованість за економічним місцем, то *монетарна* – це та, погашення якої відбудеться грошовими коштами, а

немонетарна – це та, що погашається у товарній формі (рис. 1.2).

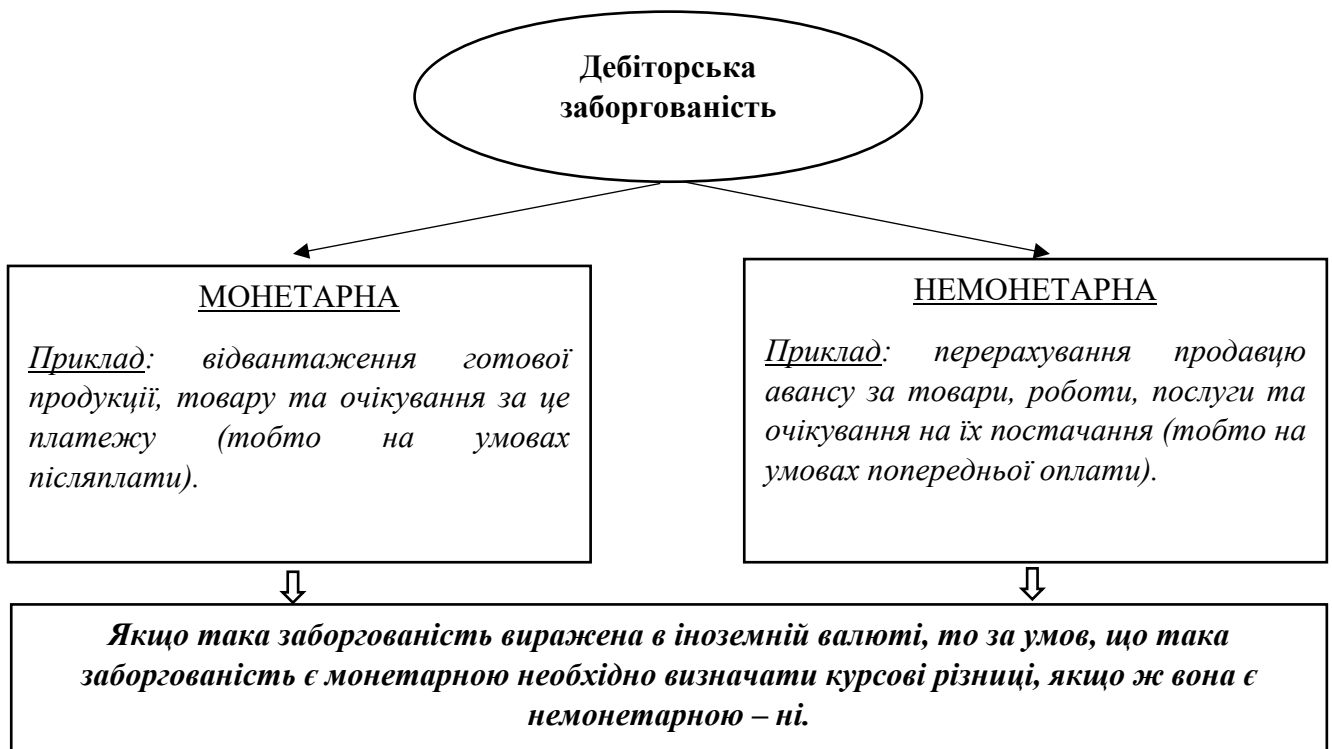

Рис. 1.2. Класифікація дебіторської заборгованості за економічним змістом

Джерело: побудовано автором за [27]

Залежно від своєчасності погашення дебіторську заборгованість поділяють на строкову (час оплати якої ще не настав) та прострочену. Варто зауважити, що до простроченої дебіторської заборгованості належить безнадійна та сумнівна, якісні характеристики яких наведені у додатку А. Відповідно до НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2], *безнадійна заборгованість* – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її непогашення або за якою строк позовної давності минув, а *сумнівний борг* – це поточна дебіторська заборгованість щодо якої існує невпевненість її погашення боржником. Ця класифікація прямо стосується своєчасності оплати. Суб'єктивним критерієм у даному випадку буде виступати своєчасність погашення – безпосереднє зарахування грошових коштів на розрахунковий рахунок.

Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом – це заборгованість податкових та фінансових органів, переплата за податками та зборами до бюджету. Така заборгованість може зараховуватись як погашення

зобов'язань підприємства по сплаті, наприклад, податків, або може бути повернута на розрахунковий рахунок суб'єкта господарювання.

Крім вище запропонованих видів дебіторської заборгованості, деякі науковці пропонують поділяти дебіторську заборгованість по відношенню до видів діяльності – *операційну* та *неопераційну*. Перша являє собою таку, що виникає у ході поточної діяльності, друга – таку, що з'являється у зв'язку з операціями пов'язаними з фінансовою чи інвестиційною діяльністю. На нашу думку, для внутрішньої управлінської звітності така класифікація є цілком доцільною, якщо мається на меті отримати узагальнену інформацію та проаналізувати функціонування господарської одиниці у розрізі таких видів діяльності.

Отже, обґрунтована класифікація дебіторської заборгованості, яка відповідає нормативно-законодавчим вимогам, дозволить створити діючу систему контролю за рівнем дебіторської заборгованості, планувати операції по реалізації товарів, продукції, робіт та послуг, а також ефективно організовувати договірні відносини.

Зважаючи на вище викладений матеріал, можна стверджувати, що основними завданнями бухгалтера в роботі з дебіторською заборгованістю є своєчасне і повне виявлення боржників підприємства, достовірне і обґрунтоване відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку та фінансовій звітності, облік погашення заборгованості, дотримання правил списання безнадійної дебіторської заборгованості. Питання оцінки, визнання та класифікації при цьому є ключовими, оскільки цей процес є фундаментальним для наступних дій. Практично, дотримуючись нормативно-законодавчих вимог щодо визнання дебіторської заборгованості, її оцінки та розширеної класифікації, управлінський персонал розширює свої інформаційні можливості для прийняття рішень, а також сприяє успішній організації синтетичного та аналітичного обліку на підприємстві.

Висновки до розділу 1

За умов сьогодення багато підприємств стикаються з проблемою, коли з окремих причин їх контрагенти не можуть погасити свої борги, що сприяє виникненню значних розмірів дебіторської заборгованості. Тому проблема ефективного керування активами та пасивами підприємства набуває не аби якого значення, включно і в частині дебіторської заборгованості. При цьому, для розробки оптимальної стратегії управління такою заборгованістю набуває важливості питання розуміння сутності поняття «дебіторська заборгованість», а також термінів, які тісно взаємопов'язані з нею. Зокрема, такі як: «розрахунки з покупцями та замовниками», «розрахунки з різними дебіторами», «резерв сумнівних боргів». Не менш важливою є й класифікація такої заборгованості, оскільки це допоможе у майбутньому правильно організувати бухгалтерський облік, а також сформулювати достовірну інформацію для проведення аналізу фінансового стану підприємства, подачі достовірної звітності, прийняття доцільних управлінських рішень.

1) Визначено історичні та наукові підходи щодо трактування терміну «дебіторська заборгованість». Дослідження змісту дебіторської заборгованості дало змогу системно розглянути підходи щодо її трактування як з наукової точки зору, так і з нормативно-законодавчої. З'ясовано, що всі визначення досліджуваного терміну взаємодоповнюють одне одного, тому узагальнивши їх та виокремивши найпоширеніші фактори впливу на виникнення дебіторської заборгованості, ми сформулювали власне. На нашу думку, дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який тимчасово вилучений з обороту підприємства і наданий в користування на основі угоди чи закону, іншим юридичним чи фізичним особам, або бюджету.

2) Досліджено сутність тісно пов'язаних понять з дебіторською заборгованістю, а саме таких, як «розрахунки з покупцями та замовниками» та «розрахунки з різними дебіторами». Встановлено, що у науковій літературі вітчизняних вчених багато уваги приділено даному питанню, проте нема

узагальненого визначення щодо розрахунків з покупцями та замовниками, а також розрахунків з іншими дебіторами. Тому нами було проаналізовано підходи до розуміння сутності терміну «розрахунки», «покупці», «замовники», «інші дебітори» окремо, та визначено, що сутність поняття «розрахунки з покупцями та замовниками» полягає у виконанні сторонами зобов'язань шляхом обрання найоптимальнішого для них часу між моментом передачі товарів, виконаних робіт чи наданих послуг та моментом отримання за це коштів, враховуючи гарантію обумовленого рівня надійності. Розрахунки з різними дебіторами – це розрахункові взаємовідносини, що виникають в процесі господарської діяльності, але не пов'язані з реалізацією товарів, робіт, послуг.

3) Встановлено, що економічна сутність резерву сумнівних боргів полягає в коригуванні дебіторської заборгованості до чистої реалізаційної вартості, що дозволяє суб'єкту господарювання більш об'єктивно оцінити свої можливості та уникнути ризику неплатоспроможності. Тобто, це більш обачна і достовірна оцінка дебіторської заборгованості.

4) З'ясовано, що в Україні є обов'язковим поділ дебіторської заборгованості на поточну та довгострокову в залежності від нормального операційного циклу. Крім того, досліджено підходи вітчизняних науковців щодо її розподілу за різними класифікаційними ознаками та доведено важливість класифікації дебіторської заборгованості для відображення найбільш суттєвих зав'язків між об'єктами поняття, а також те, що це допомагає встановити її властивості, що є важливим для практичної роботи з даним об'єктом обліку.

5) Розглянуто процес визнання та оцінки дебіторської заборгованості за національним та міжнародним законодавством. На основі даної інформації виділено такі види оцінок, як первісна вартість, чиста реалізаційна вартість, теперішня вартість, фактична вартість, справедлива вартість, амортизована собівартість та визнання витрат від зменшення корисності фінансового активу. З'ясовано, що дебіторська заборгованість визнається активом, якщо є ймовірність, що підприємство отримає майбутні економічні вигоди, а також якщо її сума може бути достовірно визначена.

РОЗДІЛ 2

ПОБУДОВА СИСТЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Документування та облік дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги)

Практично, на вітчизняних підприємствах розрахунки з покупцями та замовниками займають найбільшу питому вагу в усьому обсязі дебіторської заборгованості. Чіткість і деталізація обліку таких розрахунків є необхідним елементом керування господарською діяльністю підприємства, оскільки це перш за все можливість передбачити хід виконання виробничої програми, досягнути планових показників, забезпечити своєчасність оплат від дебіторів та визначити напрямки перспективного розвитку фірми.

Облік дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) на вітчизняних підприємствах здійснюється відповідно до діючої нормативно-законодавчої бази та виникає при їх реалізації у кредит (відстрочка платежу). Пріоритетними завданнями при цьому є контроль правильності складання первинних документів на відвантаження товарів та продукції, виконання робіт, надання послуг, а також планування і забезпечення вчасності здійснення платежів дебіторами, недопущення виникнення простроченої дебіторської заборгованості, контроль суми боргів, інвентаризація дебіторської заборгованості й складання актів звірки.

Для організації обліку дебіторської заборгованості важливим є аналітичний аспект формування облікових даних, які відображають вартісні і якісні характеристики фактично здійснених господарських операцій. При розробці аналітичних процедур вагоме значення має створення детального Плану рахунків, який дозволить легко формувати не тільки саму звітність, а й необхідну додаткову інформацію на основі використання субрахунків інших порядків для відображення дебіторської заборгованості по різних ознаках таких, як: склад,

валюта розрахунків, строки погашення, період погашення, забезпеченість.

На підприємстві ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» облік ведеться за єдиним Планом рахунків, який розроблений компанією самостійно та регламентується його обліковою політикою. Згідно з Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [18], для відображення такої заборгованості в обліку використовують рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» з такими субрахунками:

➤ 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»;

➤ 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» - аналітичний облік ведеться у гривнях та валюті, яка обумовлена договором;

➤ 363 «Розрахунки з учасниками ПФГ»;

➤ 364 «Розрахунки за гарантійним забезпеченням» - відображаються розрахунки за гарантійним забезпеченням, пов'язаним із здійсненням операцій з деривативами.

За дебетом цього рахунку відображають вартість продажу реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг (у тому числі на виконання бартерних контрактів) з урахування податку на додану вартість, акцизів, інших податків та зборів, що підлягають сплаті до бюджету та позабюджетних фондів та включені до вартості реалізації, за кредитом – суму платежів, які надійшли на рахунки підприємства в банках, у касу, та інші види розрахунків. Сальдо рахунку показує заборгованість покупців та замовників за одержані продукцію (роботи, послуги). Варто зазначити, що для цілей відображення в бухгалтерському обліку попередніх оплат та авансів не рекомендовано використовувати рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», адже для цього передбачено рахунки 681 «Розрахунки за авансами одержаними» та 371 «Розрахунки за виданими авансами».

Оскільки на етапі обліку розрахунків з покупцями та замовниками формується значна частина доходів та надходжень підприємства, цей процес є однією з найважливішої та найбільш досліджуваних ділянок бухгалтерської роботи. Проте існує безліч проблем, які пов'язані з цим питанням, а саме [35]:

- недостатня кількість розроблених методичних підходів щодо класифікації та оцінки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги;
- недостатня кількість інформації для проведення обширного аналізу розрахунків з покупцями;
- недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку та інструкції щодо його застосування в частині розрахунків з покупцями та замовниками;
- погана або відсутня система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємствах;
- нерозвиненість форм рефінансування для ефективного управління даним об'єктом обліку.

Саме через існування вище перелічених проблем, серед науковців-економістів виникають дискусії, зокрема щодо вдосконалення плану рахунків в частині обліку дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги).

Наприклад, В.В. Скоробогатова [36, с. 272] пропонує до рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» виділяти такі субрахунки, як: 361 «Монетарна дебіторська заборгованість»; 362 «Немонетарна дебіторська заборгованість»; 363 «Розрахунки за сумнівною заборгованістю покупців та замовників». На нашу думку, така позиція є цілком доцільною, проте носитиме суб'єктивний характер.

Складно не погодитись з Козуб Я.В. та Яценко О.А. [37, с. 107], які стверджують, що наведені субрахунки в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій деталізують відображення в обліку інформації з покупцями та учасниками промислово-фінансових груп, але не містить субрахунків для детального відображення розрахунків із замовниками. Це у свою чергу значно обтяжує процес відстеження можливості виникнення сумнівної дебіторської заборгованості та перетворення її в безнадійну. Тому вище згадані науковці схиляються до думки А.П. Неживенко [38] щодо доповнення рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» такими субрахунками, як

365 «Розрахунки з вітчизняними замовниками» та 366 «Розрахунки з іноземними замовниками» з відповідними коригуваннями до субрахунків 361 та 362.

Попова В.Д. та Кузь В.І. [39, с. 106] з метою удосконалення обліку дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) у контексті формування інформаційного забезпечення управління платоспроможністю підприємства до рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» відкривати субрахунки залежно від часових проміжків з інтервалом 30 днів. Задля забезпечення накопичення достатньої кількості активів для погашення зобов'язань та мінімізації часового проміжку між датою виникнення дебіторської заборгованості та датою її погашення, для ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» вважаємо за доцільне, відкривати субрахунки другого порядку у розрізі рахунку бухгалтерського обліку 36 за терміном погашення до 10 днів, від 10 днів до 60, від 60 до 180 та від 180 до 360. На основі такого поділу можна буде обґрунтувати рішення про джерела фінансування поточної господарської діяльності, зміни у провадженні збутової та розрахункової політики.

Якість документування взаємовідносин з покупцями та замовниками прямо залежить від ефективності управління дебіторською заборгованістю. Первинні документи мають бути підготовлені своєчасно, тобто в момент здійснення операції, або при відсутності такої можливості – відразу по її завершенню.

Первинний облік документування дебіторської заборгованості передбачає фіксування моменту її виникнення договором, накладною, актом тощо. Основними реквізитами договору (контракту) (Додаток Б.1) є назви підприємств (продавця та покупця), їх адреси, платіжні реквізити та форма розрахунків, назва, ціна та вартість продукції (товарів, робіт, послуг), термін та спосіб відвантаження, відповідальність сторін за невиконання договірних умов [40]. Він складається з таких розділів, як: предмет договору; права та обов'язки сторін; термін виконання договору; умови та порядок розрахунків; відповідальність сторін взаємовідносин; додаткові умови; юридичні адреси та реквізити сторін.

Залежно від умов договору під час відвантаження або передачі готової продукції покупцеві, продавець може виписувати накладні, товаро-транспортні

накладні, пакувальні аркуші, податкові накладні, рахунок-фактуру, платіжні вимоги-доручення, рахунки, акти виконаних робіт (наданих послуг) (рис. 2.1). Приклади оформлення таких документів наведені у Додатку Б.2 – Б.5.

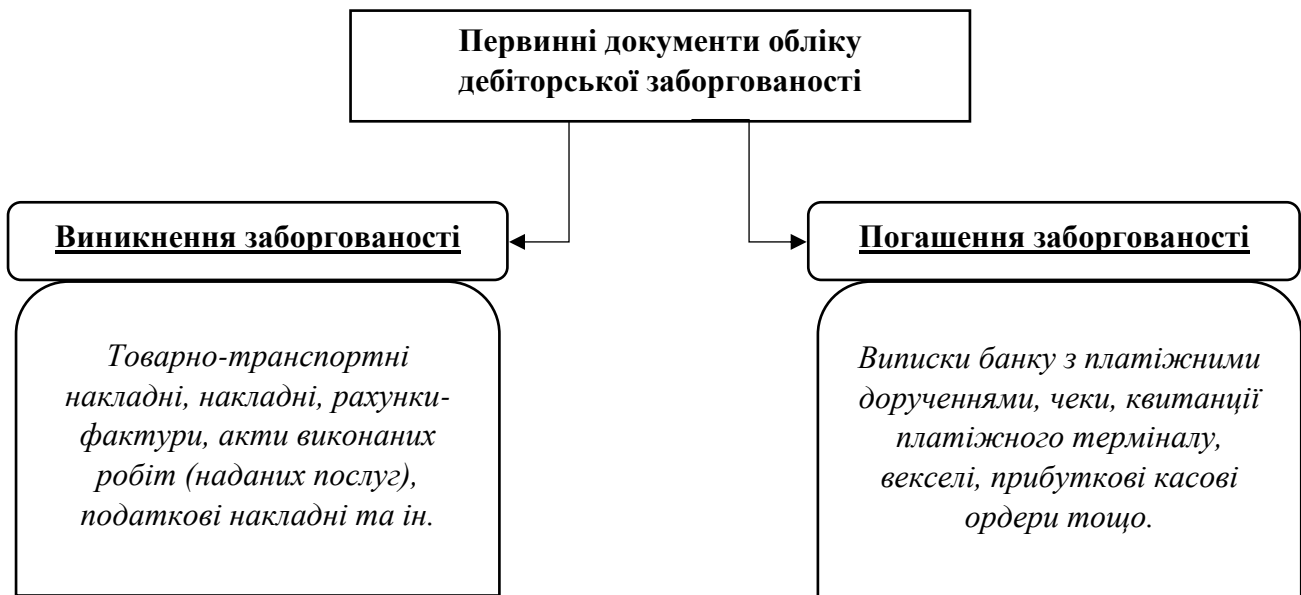

Рис. 2.1. Первинна документація при обліку дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги)

Джерело: побудовано автором за [40]

У *рахунку-фактурі* зазначається сума до сплати контрагентом, прописується найменування товару, одиниця виміру, кількість та ціна одиниці продукції, вводяться дані, необхідні для ідентифікації комерційної операції та її учасників. Важливо розуміти різницю між *рахунком-фактурою* та *рахунком*, яка полягає у тому, що перший передбачає переміщення, наприклад товарів, а другий – оплату та має обов'язково містити печатку.

Акт виконаних робіт (наданих послуг) – це документ, який складається у двох примірників та засвідчує факт виконання продавцем договірних зобов'язань належним чином та їх прийняття покупцем (замовником). Акту присвоюється номер, вказується дата виконання робіт (надання послуг), зазначається повне найменування замовника та підрядника, вказуються їх реквізити, а також зазначаються дані, які стосуються номенклатури (назва, одиниця виміру, кількість, ціна за одиницю, повна вартість товару (послуги). Цей документ підлягає обов'язковому підписанню обома сторонами та нанесенню на нього штампів, які

засвідчують законність угоди.

Якщо підприємство функціонує на загальних підставах, тобто є платником ПДВ, воно зобов'язане реєструвати *податкові накладні* залежно від першої події, яка відбулася – оплата чи надання послуг (виконання робіт, відвантаження товару) і, відповідно, нараховувати податкові зобов'язання.

Товарно-транспортна накладна є основним базовим документом, який містить інформацію про перевезення вантажу, обсяги таких перевезень та відповідальних за це осіб. Цей документ призначений для забезпечення обліку ТМЦ при їх переміщенні, використовується у розрахунку з перевізником, слугує для обліку виконаної перевізником роботи, є одним з можливих документів для списання ТМЦ та їх оприбуткування, є підтвердженням права водія перевозити вантаж при перевірці поліцією. Крім того, для податківців товаро-транспортна накладна є підтвердженням факту надання послуг з перевезення та є одним з документів, що підтверджує реальність такої операції.

Сам факт передання товару та, відповідно, набуття права власності на нього має підтверджуватись *видатковою накладною*.

У бухгалтерському обліку постачальника отримання платежів від покупців та замовників підтверджується *банківською випискою* або *прибутковим касовий ордером*.

До внутрішніх робочих документів, які регулюють облік розрахунків з покупцями та замовниками належать такі, як облікова політика підприємства, робочий план рахунків, розроблені власні спеціалізовані первинні документи для управлінського обліку.

Аналітичний облік на підприємстві повинен бути організований таким чином, щоб користувачі даною інформацією могли отримувати її в повному обсязі. У частині дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги), то він ведеться у Відомості 3.1 аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками (до рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» за кожним покупцем і замовником, наданим рахунком до сплати. Підсумкова сума даної Відомості за кредитом рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»

записується в Журнал 3 «Облік розрахунків, довгострокових і поточних зобов'язань».

Суб'єкти господарювання для перевірки правильності складання облікових регістрів можуть використовувати оборотну відомість, зокрема у частині розрахунків з покупцями та замовниками за рахунком бухгалтерського обліку 36. Така відомість складається з даних оборотів на рахунках. Сума підсумків Журналу за горизонтальним підрахунком дорівнює сумі за вертикальним, тобто сума рядків дорівнює сумі граф.

Розглянемо бухгалтерські проведення у частині дебіторської заборгованості за умови якщо перша подія – відвантаження продукції та оплата здійснюється в національній валюті (табл. 2.1). Для цього візьмемо наступні дані: підприємство реалізує покупцю резиденту на підставі договору постачання готову продукцію на суму 120 000 грн. (у т.ч. ПДВ – 20 000 грн.). Собівартість реалізованої продукції – 100 000 грн.

Таблиця 2.1

Облік господарських операцій в частині розрахунків з вітчизняними покупцями та замовниками на умовах оплати після відвантаження продукції

№ з/п	Первинний документ	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума
			Дебет	Кредит	
1	Акт виконаних робіт	Відвантажено продукцію покупцеві	361	701	120 000,00
2	Податкова накладна	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701	641/ПДВ	20 000,00
3	Бухгалтерська довідка	Відображено собівартість реалізованої продукції	901	26	100 000,00
4	Банківська виписка	Отримано оплату від покупця	311	361	120 000,00

Джерело: сформовано автором за [18]

Якщо ж оплата здійснюється на умовах попередньої оплати, то такі суми доходом не визнаються. Бухгалтерські проведення у такому випадку розглянемо в табл. 2.2., використавши при цьому попередні дані.

Таблиця 2.2

**Облік господарських операцій в частині розрахунків з вітчизняними
покупцями та замовниками на умовах попередньої оплати**

№ з/п	Первинний документ	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума
			Дебет	Кредит	
1	Банківська виписка	Отримано попередню оплату	311	681	120 000,00
2	Податкова накладна	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	643/ПДВ	641/ПДВ	20 000,00
3	Акт виконаних робіт	Відвантажено готову продукцію	361	701	120 000,00
4	Бухгалтерська довідка	Списано суму раніше відображених податкових зобов'язань з ПДВ	701	643/ПДВ	20 000,00
5	Бухгалтерська довідка	Взаємозалік заборгованостей	681	361	120 000,00
6	Бухгалтерська довідка	Відображено собівартість реалізованої продукції	901	26	100 000,00

Джерело: сформовано автором за [18]

Також, за дебетом субрахунку 681 відображаються суми передплат, які повернуті покупцям та замовникам (наприклад, при розірванні договору) у кореспонденції з рахунками по обліку грошових коштів. Для розмежування авансів національній та іноземній валюті на підприємствах до даного субрахунку відкривають субрахунки другого порядку.

У випадку, коли дебіторська заборгованість виражена в іноземній валюті, її відображають в обліку за правилами НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [41], а саме при первісному її визнанні відбувається перерахунок за курсом НБУ, який є діючим на початок дня з дати здійснення операції, тобто на дату виникнення заборгованості. Якщо перша подія – отримання попередньої оплати, то виручку в іноземній валюті перераховують в гривню на дату її отримання, якщо покупець на таких же умовах оплачує товар (послуги, роботи) частинами, то дохід від реалізації визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів виходячи з послідовності отримання таких платежів. У разі реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за іноземну валюту мають місце курсові різниці, які являють собою різницю між оцінками однакової кількості одиниць іноземної

валюти при різних валютних курсах [41]. За монетарними статтями вони визначаються на дату балансу та дату здійснення господарської операції (залежно від облікової політики підприємства – у межах обсягу такої операції або статтею загалом). Відображення в обліку курсових різниць зображено на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Відображення в обліку курсових різниць

Джерело: побудовано автором за [18, 41]

Наприклад, розглянемо ситуацію, коли надаються послуги нерезиденту та відобразимо операції в обліку за таких умов: ТОВ «АДОРИЯ-ТРАНС» надає послуги нерезиденту з місцем постачання на території України. Договірна вартість послуг складає 600 дол., собівартість наданих послуг – 12 000 грн., курс долара по НБУ на дату надання послуг – 27,21 грн./дол., на дату балансу – 27,18 грн./дол., на дату оплати – 27,25 грн./дол., перша подія – надання послуг. В табл. 2.3 наведено відображення в обліку операцій з реалізації послуг іноземному контрагенту та курсових різниць, які при цьому виникають.

Таблиця 2.3

Облік господарських операцій в частині розрахунків з покупцями та замовниками (нерезиденти)

№ з/п	Первинний документ	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума
			Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5	6
1	Акт виконаних робіт	Замовнику надано послуги (600 дол.×27,21 грн./дол.)	362	703	\$600 16326,00

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6
2	Податкова накладна	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	703	641/ПДВ	2721,00
3	Бухгалтерська довідка	Відображено собівартість послуг	903	23	12 000,00
4	Бухгалтерська довідка	Відображено від'ємну курсову різницю за заборгованістю нерезидента на дату балансу (600 дол. \times (27,18 грн./дол. - 27,21грн./дол.)	945	362	18,00
5	Банківська витиска	Отримано оплату від нерезидента за послуги (600 дол. \times 27,25 грн./дол.)	316	362	<u>\$600</u> <u>16350,00</u>
6	Бухгалтерська довідка	Відображено позитивну курсову різницю за монетарною заборгованістю на дату її погашення (600 дол. \times (27,25 грн./дол.-27,18 грн./дол.)	362	714	42,00

Джерело: сформовано автором за [18]

Якщо ж стаття є немонетарною (будь-які аванси в іноземній валюті), тоді курсові різниці не визначаються і такі операції відображаються в обліку за курсом НБУ на момент отримання чи перерахування авансу і не підлягають перерахунку на дату балансу. Варто зазначити, що у випадку, якщо підприємство не належить до мікропідприємств чи платників єдиного податку, воно зобов'язане складати проміжну фінансову звітність та, відповідно, визначати курсові різниці за монетарними статтями на кінець кожного звітного періоду, якщо належить і складає лише річну фінансову звітність за формами №1-мс, 2-мс, воно може визначати курсові різниці раз на рік (станом на 31 грудня звітного року) [42]. У бухгалтерському обліку повернення товарів відображають з використання субрахунку 704 «Вирахування з доходу», сторнуючи при цьому витрати на вартість повернутого товару.

Таким чином, можна стверджувати, що належним чином організований облік дебіторської заборгованості за продукцію (товари, роботи, послуги) є фундаментом для проведення аналітичних процедур у частині фінансового забезпечення підприємства і, відповідно, стабільності та стійкості економічного суб'єкту на ринку.

2.2. Резерв сумнівних боргів: методика визначення та особливості обліку

Через невивідну кон'юнктуру об'єктивна величина дебіторської заборгованості відіграє важливу роль в забезпеченні ліквідності та фінансової стійкості підприємства.

Одним із ключових ризиків, які пов'язані із підприємницькою діяльністю, є ризик невиконання боржником обов'язків, передбачених договором та законодавством, що призводить до того, що компанії-виконавцю необхідно шукати шляхи покриття можливих втрат та уникнення їх зростання. Для цього існує механізм створення резерву сумнівних боргів, сума якого зменшує початкову вартість поточної дебіторської заборгованості, і у фінансовій звітності відображається тільки залишкова вартість дебіторської заборгованості – чиста вартість реалізації.

Створення такого резерву потрібне для уточнення оцінки дебіторської заборгованості, яка буде більш обачною та достовірною, оскільки, по-факту, її окрема частина може бути ніколи не погашена, тобто актив відсутній.

Крім того, створення резерву сумнівних боргів для підприємств з невеликим доходом зменшує фінансовий результат і, відповідно, податок на прибуток. Фактично – це оптимізація оподаткування. Проте організаціям з великими обсягами доходу такий спосіб не підходить, оскільки там мають місце податкові різниці.

Правильність створення резерву сумнівних боргів на підприємствах, які здійснюють облік за національним законодавством, регулюється НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2]. Відповідно, створення резерву сумнівних боргів необхідне за умови, якщо заборгованість є комерційною та якщо товари (роботи, послуги) реалізуються на умовах наступної оплати чи на умовах комерційного кредиту [43], тобто за таких умов, коли дебіторська заборгованість є:

- поточною;
- не отримана шляхом придбання та не призначена для продажу;

➤ погашається грошовими коштами або їх еквівалентами чи інструментами власного капіталу [2].

Однак, згідно з пп. 2 п. 2 розд. I НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність» [44], резерв сумнівних боргів мають право не формувати наступні особи:

➤ юридичні особи, які ведуть спрощений облік доходів і витрат згідно податкового законодавства;

➤ юридичні особи, які визнані мікропідприємствами згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [42];

➤ непідприємницькі товариства.

НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [2] передбачається, що розрахунок резерву сумнівних боргів можна здійснювати за методом «абсолютної суми», або використовуючи коефіцієнт сумнівності. При цьому такий резерв для різних видів дебіторської заборгованості можна розраховувати за різними методами.

Перший метод ґрунтується на аналізі платоспроможності кожного з дебіторів, при цьому в обліковій політиці мають бути чітко зазначені критерії, за яких заборгованість буде визнаватися сумнівною. Щодо другого методу, то він є дещо складнішим, адже розрахунок коефіцієнта сумнівності може здійснюватися за одним із трьох наступних способів:

➤ *спосіб «питомої ваги у чистому доході»* - ґрунтується на визначенні питомої ваги безнадійної заборгованості у величині чистого доходу від реалізації. Використовуючи цей спосіб, коефіцієнт сумнівності визначається діленням суми безнадійної дебіторської заборгованості на величину чистого доходу від реалізації товарів (робіт, послуг) на умовах подальшої оплати за період спостереження. При цьому важливо враховувати, що даний спосіб є доцільним лише для резерву сумнівних боргів за товари (роботи, послуги). Останній розраховується шляхом множення коефіцієнта сумнівності на чистий дохід за товари (роботи, послуги) за звітний період;

➤ *спосіб «класифікації дебіторської заборгованості»* - ґрунтується на класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення. За використання даного методу розрахунок коефіцієнту сумнівності передбачає

розрахунок питомої ваги безнадійної заборгованості у сумі дебіторської заборгованості станом на кінець попереднього місяця або розрахунок середньої питомої ваги безнадійної заборгованості у складі дебіторської. При цьому резерв сумнівних боргів визначається множенням коефіцієнту сумнівності на сальдо дебіторської заборгованості на кінець звітного періоду;

➤ спосіб «середньої питомої ваги» - схожий на розрахунок за методом «класифікації дебіторської заборгованості», коли використовується другий спосіб розрахунку коефіцієнту сумнівності. Проте цей метод, по-перше, відрізняється тим, що за його використання не виникає необхідності класифікації заборгованості. По-друге, за використання даного способу, передбачається визначення середньої питомої ваги списаної дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за останні 3-5 років.

З вище викладеного матеріалу стає зрозумілим, що даний вид резерву не створюється під довгострокову дебіторську заборгованість, заборгованість, яка не попадає під визначення фінансового активу (попередні оплати), придбаний вексель, дебіторську заборгованість по відступленню права вимоги, безнадійну дебіторську заборгованість, заборгованість по розрахунках з бюджетом та ту що забезпечена заставою [43].

На практиці досить часто можна спостерігати ігнорування вимог нарахування бухгалтерами-практиками резерву сумнівних боргів. На це впливає ряд обставин, зокрема:

- трудомісткість здійснення розрахунків;
- неоднозначність застосування методів оцінки;
- практична відсутність відповідальності за не нарахування.

Бухгалтерський облік резерву сумнівних боргів ведеться на контраktivному рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» та включають до операційних витрат [18]. За кредитом цього рахунку відображають його створення у кореспонденції з рахунками обліку витрат, за дебетом – списання сумнівної заборгованості у кореспонденції з рахунками обліку дебіторської заборгованості або зменшення резерву сумнівних боргів у кореспонденції з рахунком обліку доходів (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Кореспондуючі рахунки бухгалтерського обліку з рахунком 38 «Резерв сумнівних боргів»

Джерело: побудовано автором за [18]

Аналітичний облік по даному рахунку ведеться у розрізі боржників або за строками погашення заборгованості. Розглянемо основні бухгалтерські проведення в частині обліку резерву сумнівних боргів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Облік господарських операцій в частині резерву сумнівних боргів

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Нарахування резерву сумнівних боргів на дату балансу	944	38
2	Списання безнадійної дебіторської заборгованості протягом звітного періоду за рахунок резерву	38	36
3	Списання безнадійної дебіторської заборгованості (при недостатній сумі резерву сумнівних боргів)	944	36
4	Списання безнадійної дебіторської заборгованості, за якою не закінчився строк позовної давності, з балансу	071	---
5	Коригування суми ПДВ за безнадійною дебіторською заборгованістю	641	36
6	Відшкодування суми безнадійної дебіторської заборгованості	311	716, 719
7	Остаточне списання безнадійної дебіторської заборгованості надходження суми в порядку відшкодування або через закінчення строку позовної давності	---	071

Джерело: побудовано автором за [18]

Керуючись переходом бухгалтерського обліку на засади міжнародних стандартів фінансової звітності пропонуємо проаналізувати переваги та недоліки

методів формування резерву сумнівних боргів за НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (табл. 2.5) та проаналізувати вимоги до його формування за міжнародним законодавством.

Таблиця 2.5

**Переваги та недоліки методів формування резерву сумнівних боргів за
НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»**

<u>Метод</u>	<u>Переваги</u>	<u>Недоліки</u>
<i>Абсолютної суми</i>	1. Дозволяє проаналізувати резерв сумнівних боргів у розрізі кожного конкретного дебітора.	1. Для аналізу необхідно шукати достовірну інформацію про обставини, які можуть впливати на сплату боргу і приймати на її основі управлінські рішення щодо формування резерву сумнівних боргів. 2. Аналітичний облік резерву сумнівних боргів на рахунку 38 необхідно вести в розрізі кожної дебіторської заборгованості, за якою сформовано резерв. І якщо дебіторська заборгованість визнається безнадійною, то вона може бути списана тільки за рахунок того резерву, який формувався безпосередньо під неї.
<i>Застосування коефіцієнта сумнівності</i>	1. Метод не вимагає аналізу платоспроможності кожного боржника, тому його доцільно використовувати на підприємствах з великою кількістю дрібних дебіторів. 2. Не потрібно вести облік на субрахунку 38 за кожною окремою статтею дебіторської заборгованості, а тільки за окремими її статтями (наприклад, дебіторська заборгованість за позиками, дебіторська заборгованість за товари (роботи, послуги). Відповідно, не потрібно стежити за якою саме статтею списується резерв сумнівних боргів.	1. Для розрахунку коефіцієнту сумнівності підприємству необхідно мати показники (залежно від способу розрахунку) за декілька звітних періодів, тому використання цього методу є недоцільним для новостворених фірм.

Джерело: сформовано автором на основі [2, 18, 43, 45, 46]

Отже, якщо порівняти методи формування резерву сумнівних боргів за національним законодавством, то можна стверджувати, що перший метод доцільно використовувати підприємствам, які мають невелику кількість контрагентів,

оскільки він вимагає аналіз платоспроможності кожного з них. Для компаній, які мають великі обороти, його застосування небажане, адже вивчення кожного з клієнтів вимагає значного витрачання часу.

Ще донедавна підприємства, які для ведення обліку використовують міжнародні стандарти, у частині формування та використання резерву сумнівних боргів керувались МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [4].

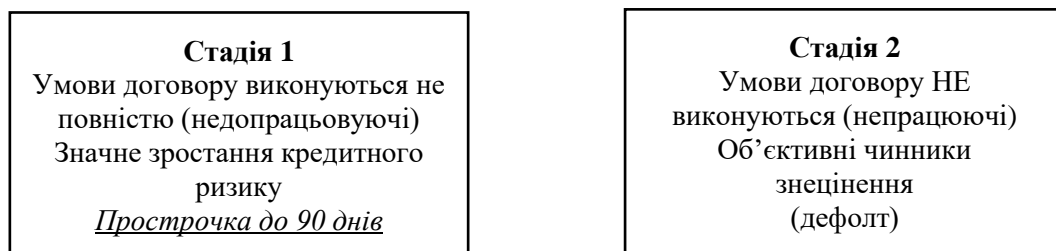
Згідно з даним стандартом передбачалось зменшення корисності фінансових інструментів за використання моделі понесених збитків. Недоліком такої системи було те, що бухгалтери не мали права брати до уваги можливі майбутні події, а зважали лише на ті, які вже відбулися і внаслідок цього було вже понесено фінансові збитки. Модель понесених збитків була розкритикована під час фінансової кризи за затримку у визнанні збитків та відображення не відповідним чином кредитних збитків, які очікувано мали місце. Під тиском цих подій було розроблено модель очікуваних кредитних збитків, яку імплементовано до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» [31].

Згідно з МСФЗ 9 очікувані кредитні збитки – це вартість всіх сум нестачі грошових коштів у випадку виникнення дефолту протягом очікуваного строку дії фінансового активу [31]. Під час нарахування резерву під очікувані кредитні збитки необхідно враховувати не тільки фактичні події, а й можливі негативні сценарії поведінки контрагентів у майбутньому, тому такий механізм виглядає досить песимістичним.

МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» вимагає від суб'єктів господарювання, щоб резерв сумнівних боргів (очікуваних кредитних збитків) визнавався у прибутках чи збитках або в момент визнання активу, або на першу звітну дату після визнання. Важливо зазначити, що термін «дефолт» не трактується даним стандартом, тому кожна організація має визначити його самостійно, враховуючи специфіку управління кредитними ризиками. Згідно з МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» при оцінці резерву очікуваних кредитних збитків необхідно враховувати: розрахунок нестачі грошових коштів; ймовірність кредитного збитку; часову вартість грошей; обґрунтовану та підтверджену інформацію.

Крім того, резерв сумнівних боргів (очікуваних кредитних збитків) за даним стандартом поділяється на дві такі групи: ті, що очікуються впродовж 12 місяців та ті, які очікуються протягом всього строку дії фінансового активу. Для дебіторської заборгованості потрібно визнавати резерв очікуваних кредитних збитків протягом всього строку дії фінансового активу. Для того, щоб оптимізувати визнання очікуваних кредитних збитків за дебіторською заборгованістю, відповідно до вимог МСФЗ 9, вони розподіляються на два рівні кредитного ризику – недопрацьовуючі та непрацюючі. Стадія знецінення визначається, виходячи з того, наскільки суттєво змінився рівень кредитного ризику за фінансовим активом станом на звітну дату порівняно з первісним рівнем кредитного ризику за ним [31].

Логічну послідовність етапів формування резерву під очікувані кредитні збитки в частині дебіторської заборгованості згідно з МСФЗ 9 наведено на рис. 2.4.

*Оцінка збитків, що очікуються протягом **всього строку** дії фінансового активу*

<i>Розрахунок процентних доходів</i>	
<p><u>Валова основа</u> <i>Валова балансова вартість множиться на ефективну ставку відсотка</i></p>	<p><u>Нетто-основа</u> <i>Чиста балансова вартість множиться на ефективну ставку відсотка</i></p>
<p><u>Спрощений підхід</u> <i>Для використання цього підходу компанія повинна провести сегментацію дебіторської заборгованості, враховуючи при цьому географічний регіон, вид продукту, категорія покупця та інші.</i></p>	
<p>Обсяг та підходи до визнання кредитних збитків залежать від стадії знецінення</p>	

Рис. 2.4. Етапи формування резерву під очікувані кредитні збитки в частині дебіторської заборгованості

Джерело: побудовано автором за [4, 31]

При виборі підходу щодо визнання очікуваних збитків в частині дебіторської заборгованості важливу роль відіграє значимість компонента фінансування. Для його визначення має місце аналіз таких чинників, як різниця між сумою отриманого відшкодування та номінальною ціною продажу товарів чи послуг, а

також комбінований ефект очікуваного періоду між передаванням товару чи послуги та їх оплатою і превалюючих процентних ставок на ринку.

Для торгової дебіторської заборгованості без значного компонента фінансування дозволено використовувати спрощений підхід, що передбачає визнання в обліку очікуваних кредитних збитків протягом всього строку дії активу незалежно від якості активу, тобто без необхідності аналізу змін кредитного ризику та визначення стадії знецінення.

Для решти дебіторської заборгованості МСФЗ 9 дозволяє здійснити вибір – використання спрощеного або загального підходу. Такий вибір має бути зафіксований в обліковій політиці та має застосовуватися послідовно [31].

Очевидно, що використовуючи всі нововведення стандарту, для оцінки ризиків та сум очікуваних кредитних збитків потрібно використовувати професійне судження і, відповідно, чим менше інформації у володінні управлінського персоналу, тим частіше його потрібно використовувати.

Проаналізувавши вище викладений матеріал, можна стверджувати, що національне законодавство у частині формування резерву сумнівних боргів є більш регламентованим, проте має і спільні риси з міжнародним (Додаток В).

Вибір методу розрахунку резерву сумнівних боргів істотно впливає на фінансові показники, тому запропонована в НП(С)БО можливість вибору дозволить, відповідно до конкретних потреб підприємства, оптимально впливати на фінансові результати в бухгалтерському обліку. Тобто, створивши резерв сумнівних боргів, можна скоригувати вартість дебіторської заборгованості у балансі та надати достовірну інформацію користувачам, а також уникнути завищення показників у балансі.

Отже, обачне формування інформації про дебіторську заборгованість, зокрема і в частині нарахування резерву сумнівних боргів, дозволить більш ефективно управляти та контролювати її величину і, відповідно, уникнути при цьому ризику неплатоспроможності.

2.3. Облік розрахунків з різними дебіторами, їх документальне оформлення

Розрахунки з різними дебіторами є невід'ємною складовою господарської діяльності підприємства, що зумовлює необхідність відповідного облікового супроводу, а також його організації.

Бухгалтерський облік таких розрахунків в Україні, згідно Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [18], ведеться на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами», який має наступні субрахунки:

- 371 «Розрахунки за виданими авансами»;
- 372 «Розрахунки з підзвітними особами»;
- 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;
- 374 «Розрахунки за претензіями»;
- 375 «Розрахунки за відшкодування завданих збитків»;
- 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок»;
- 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»;
- 378 «Розрахунки з державними цільовими фондами»;
- 379 «Розрахунки за операціями за деривативами».

Аналітичний облік розрахунків з різними дебіторами ведеться у розрізі кожного дебітора, за видами заборгованості, терміном її виникнення та погашення.

Відповідно до чинного законодавства покупці та замовники можуть видавати аванси (здійснювати попередні оплати) постачальникам для поставки сировини та матеріалів, підрядникам за виконання робіт та іншим підприємствам і організаціям за які-небудь послуги. Інформаційним забезпечення з обліку виданих авансів такі первинні документи, як: укладений договір на поставку продукції (товарів, робіт, послуг), укладений договір з підрядниками будівельними організаціями, товаро-транспортні накладні (у випадку, якщо аванси видають товарами, матеріалами та ін.), бухгалтерська довідка.

Варто зазначити, що при розрахунках з постачальниками, у випадку, якщо обидві сторони угоди є платниками ПДВ, у покупця виникає право на податковий кредит, який може бути визнаний тільки тоді, коли продавець зареєструє податкову накладну в ЄРПН [28].

Типові бухгалтерські проведення наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Облік господарських операцій в частині розрахунків за виданими авансами

№ з/п	Первинний документ	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1	Банківська виписка	Перераховано попередню оплату постачальнику	371	311
2	Податкова накладна	Відображено податковий кредит на підставі зареєстрованої податкової накладної	641	644
3	Накладна	Отримано товар від постачальника	281	631
4	Податкова накладна	Відображено розрахунки з постачальником у частині ПДВ	644	631
5	Бухгалтерська довідка	Взаємозалік заборгованостей	631	371

Джерело: побудовано автором за [18]

Розрахунки з підзвітними особами – це розрахунки фірми з поточної дебіторської заборгованості. Організований облік таких розрахунків передбачає дотримання вимог законодавства на будь якому етапі цього процесу з своєчасним висвітленням повної та достовірної інформації.

Потреба видачі коштів підзвітній особі виникає у таких ситуаціях, як [47]:

- службове відрядження;
- закупівля сільськогосподарської продукції;
- закупівля брухту чорних і кольорових металів;
- інші виробничі потреби.

Видача підзвітних коштів готівкою оформляється *видатковим касовим ордером* з підписом підзвітної особи. Якщо ж виплата відбувається з платіжної картки, то з дати переказу коштів на картку працівника вони вважаються виданими, а документом який посвідчуватиме видачу є *банківська виписка*. Також виписка банку є підтвердженням використання коштів виданих підзвіт, якщо використання

коштів здійснюється за допомогою корпоративної картки. Попередньо видачі коштів під звіт складають внутрішній наказ про направлення працівника у службове відрядження з видачою авансу та зазначенням мети і місця призначення такого відрядження або наказ про направлення працівника на закупівлю товаро-матеріальних цінностей з зазначенням виду та мети придбання. Підзвітна особа повинна вчасно подати *Звіт про використання коштів виданих на відрядження або під звіт* (Додаток Д), скласти до нього підтверджуючі документи (квитки, рахунки готелю, квитанції, чеки, акт закупівлі), документ про повернення невикористаних коштів. Варто зауважити, що питання коштів виданих під звіт регулюється двома нормативними актами – Податковим кодексом України та Положенням про ведення касових операцій № 148, які потрібно розглядати комплексно, оскільки вони дещо суперечать один одному по строкам звітування та, зважаючи на поради податківців, використовувати найбільш жорсткі терміни (табл.2.7).

Таблиця 2.7

**Строки подачі Звіту про використання коштів виданих
на відрядження або під звіт**

Мета видачі	Спосіб видачі		
	<i>Готівка</i>	<i>Розрахунок готівкою з корпоративної чи банківської картки</i>	<i>Безготівковий розрахунок</i>
Відрядження	5 банківських днів	3 банківські дні	10 банківських днів
Закупівля с/г продукції			5 банківських днів
Закупівля брухту чорних і кольорових металів			
Інші виробничі потреби	2 банківські дні		

Джерело: побудовано автором за [16, 28]

Також, при видачі коштів готівкою існують певні обмеження. Зокрема, якщо відбувається купівля товарів (робіт, послуг) у суб'єкта господарювання, то спрацьовує обмеження у розмірі 10 тис. грн., але це не стосується витрат на відрядження (проїзд, проживання, харчування працівника тощо). Якщо працівник придбаває ТМЦ у фізичної особи чи тієї, що здійснює незалежну професійну діяльність, але не зареєстрована як фізична особа-підприємець, то спрацьовує обмеження у розмірі 50 тис. грн., але воно не актуальне у випадку, коли готівка

отримується під звіт від касира, оскільки це не є готівковим розрахунком (лист ДПС від 03.07.2020 № 2688/6/99-00-07-05-01-06/ПК).

Бухгалтерський облік підзвітних сум ведеться на субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами», по дебету якого відображають саме видачу коштів підзвітній особі, а за кредитом – суми затверджених витрат і суми невикористаних коштів [18]. Типові кореспонденції рахунків з підзвітними особами наведені у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Облік господарських операцій в частині розрахунків з підзвітними особами

№ з/п	Первинний документ	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
			Дебет	Кредит
1	Видатковий касовий ордер, банківська виписка	Видача коштів під звіт у національній валюті та (або) відшкодування понесених витрат	372	301, 311
2	Видатковий касовий ордер, банківська виписка	Видача коштів під звіт у іноземній валюті та (або) відшкодування понесених витрат	372	302, 312
3	Звіт про використання коштів	Затвердження витрат	23, 91, 92, 93	372
4	Накладна	Придбання запасів підзвітною особою для господарських потреб	203, 205, 207, 209, 22	372
5	Бухгалтерська довідка	Право на податковий кредит за понесеними витратами	6442	372
6	Відомість по нарахуванню заробітної плати	Утримання невикористаних підзвітних коштів із зарплати працівника	661	372

Джерело: побудовано автором за [18]

Якщо працівник вчасно не відзвітує про використання коштів, тоді надані йому кошти підпадають під оподаткування ПДФО (з використанням натурального коефіцієнта), а також з них утримується військовий збір (без використання натурального коефіцієнта). Проте у даному випадку не потрібно нараховувати ЄСВ, оскільки підзвітні суми не входять до фонду оплати праці.

Пред'явник претензій веде бухгалтерський облік на субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями», по дебету якого відображають суми, пред'явлені внаслідок виявлення в отриманих і сплачених рахунках невідповідність цін та тарифів, які передбачені договором, арифметичні помилки, при невідповідності якості ТМЦ, виконаних робіт, наданих послуг, а також за брак, простій та збитки з

вини постачальника, суми за штрафами та пенею, неустойками, які підлягають стягненню з контрагента за недотримання договірних умов [48, с. 154]. Кредит даного субрахунку призначений для відображення погашення контрагентом заборгованості за претензією та кореспондує з дебетом рахунків призначених для обліку грошових коштів (30, 31) або активів (15, 20, 22, 28 тощо) [18].

Наприклад, за умовами договору постачальник зобов'язаний здійснити поставку товарів на суму 21 тис. грн. (у т.ч. ПДВ – 3,5 тис. грн.). При отриманні товару було виявлено нестачу понад норму природного убутку на суму 4,2 тис. грн. (у т.ч. ПДВ – 0,7 тис. грн.), унаслідок чого покупець пред'явив постачальнику претензію. У табл. 2.9 наведено бухгалтерські записи з обліку пред'явлення претензії покупцем за умови здійснення попередньої оплати.

Таблиця 2.9

Облік господарських операцій в частині розрахунків за претензіями
(перша подія – оплата постачальнику)

№ з/п	Первинний документ	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума
			Дебет	Кредит	
1	Банківська виписка	Перераховано попередню оплату за товари	371	311	21 000,00
2	Податкова накладна	Відображено податковий кредит з ПДВ	641/ПДВ	644	3 500,00
3	Акт приймання матеріалів	Оприбутковано фактично отримані товари	281	631	14 000,00
4	Бухгалтерська довідка	Списано суму податкового кредиту з ПДВ виходячи з фактичної кількості отриманих товарів	644	631	2 800,00
5	Акт	Пред'явлено претензію постачальнику через нестачу товарів	374	631	4 200,00
6	Банківська виписка	Отримано суму відшкодування	311	374	4 200,00
8	Розрахунок коригування	Відображено коригування податкового кредиту з ПДВ	641/ПДВ	644	700,00

Джерело: сформовано автором за [18, 48]

У випадку, якщо постачальник не задовольняє претензію покупця, тоді робляться бухгалтерські проведення по списанню дебіторської заборгованості після визнання її безнадійною (Дт – 38 (944), Кт – 374) та відносять її на позабалансовий рахунок до закінчення строку позовної давності та коригують

податковий кредит з ПДВ.

Уважаємо за доцільне зазначити, що перед тим, як звернутись до суду необхідно вжити заходи доарбітражного врегулювання суперечок (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Етапи доарбітражного врегулювання суперечок

Джерело: побудовано автором за [38, 46, 48]

Коли пред'явник претензії – постачальник, який, наприклад подав позов до суду про стягнення заборгованості з покупця, проте отримав відмову, тоді ситуація буде наступною (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Облік господарських операцій в частині розрахунків за претензіями
(пред'явник – постачальник)

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Відвантажено товар покупцю	361	702
2	Нарахована податкові зобов'язання з ПДВ	702	641/ПДВ
3	Відображено собівартість реалізованого товару	902	281
4	Пред'явлено позов до суду про стягнення заборгованості з покупця	374	361
5	Списано заборгованість на витрати у зв'язку з незадоволенням судом позову	38 (944)	374

Джерело: сформовано автором за [18, 48]

Матеріальна відповідальність працівника настає у випадку порушення

покладених на нього трудових обов'язків та коли підприємству нанесено пряму дійсну шкоду, прослідковується причино-наслідковий зв'язок між діями працівника та заподіяною шкодою, а також встановлено його вину [49].

Залежно від виду матеріальної відповідальності (обмежена, повна, колективна чи підвищена), існують розміри по відшкодуванню завданої шкоди.

Обмежена відповідальність застосовується у випадку, коли нема підстав для застосування повної матеріальної відповідальності та стягується у розмірі прямої дійсної шкоди, проте не більше середнього місячного заробітку працівника, *повна* – у розмірі прямої шкоди та застосовується до вичерпного переліку випадків зазначених у КЗпП, *колективна відповідальність* полягає у розподіленні заподіяної шкоди між членами колективу пропорційно місячній тарифній ставці (посадовому окладу) і фактично відпрацьованому часу за період від останньої інвентаризації до дня виявлення шкоди, підвищена має місце у разі розкрадання, умисне псування, нестачі чи втрати окремих видів майна й інших видів цінностей, а також коли фактична шкода перевищує її номінальній вартість та розмір відшкодування встановлюється у дво- чи трикратному розмірі вартості нестач [50].

Бухгалтерський облік відшкодування збитків до встановлення винних осіб здійснюється на позабалансовому рахунку 072 «Невідшкодовані нестачі та витрати від псування цінностей» [18]. Працівник, вину якого визнано, може здійснювати відшкодування у вигляді внесення коштів до каси, передання рівноцінного майна підприємству, а також ці суми можуть утримуватись із його зарплати.

Варто зазначити, що також при визнанні вини працівника у заподіянні матеріальної шкоди підприємству, необхідно на суму компенсації визнавати дохід та відображати його в бухгалтерському обліку проведення по дебету рахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» та кредиту рахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів» або 746 «Інші доходи» [49]. Якщо мова йде про відшкодування браку, тоді це відображається за дебетом рахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням раніше завданих збитків» та кредитом рахунку 24 «Брак у виробництві».

Різниця між сумою відшкодування збитків і сумою прямих збитків показують

за дебетом субрахунку 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків» та кредитом субрахунку 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами» та перераховують до державного бюджету [51]. Типові кореспонденції рахунків у частині відшкодування завданих збитків наведено на рис. 2.6.

Рис. 2.6. Бухгалтерські проведення в частині відшкодування завданих збитків у розрізі можливих шляхів погашення такої заборгованості

Джерело: побудовано автором за [18]

Суми нарахованих процентів відносяться до складу фінансових доходів підприємства [29], а отже і обліковуються на субрахунку бухгалтерського обліку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

У частині нарахованих відсотків сюди відноситься дебіторська заборгованість у вигляді відсотків за авансами виданих коштів та позик, наданих іншим сторонам, відмінних від тих, що здійснені фінансовою установою. Тобто, сюди включають платежі за користування коштами або товарами (роботами, послугами), які отримані у кредит, а також за використання коштів залучених у депозит, за придбання товарів у розстрочку, за використання майна, отриманого в користування [52]. Їх аналітичний облік ведеться у розрізі кожного договору. Крім того, дохід від процентів визнається відповідно до умов договору, незалежно від дати їх виплати. Типові кореспонденції рахунків у частині нарахування процентів (дохід) зображені на рис. 2.7.

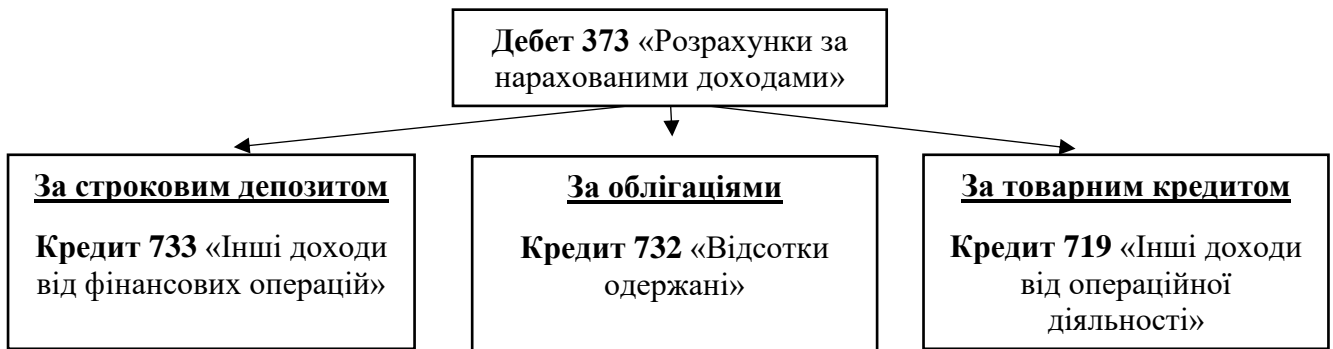

Рис. 2.7. Відображення в обліку розрахунків за нарахованими доходами
Джерело: побудовано автором за [18]

Якщо розглядати проценти за вкладом, то за своєю суттю це дохід, який нараховується та виплачується вкладнику (особі, кошти якої знаходяться у користуванні банку). Розмір відсотків, які підлягають виплаті встановлюється банківською установою самостійно, проте якщо в договорі не зазначено їх розмір, тоді використовується облікова ставка НБУ. Варто зазначити, що відсотки за депозити, зазвичай, нараховуються з дня, наступного за днем надходження вкладу, а закінчується таке нарахування за день до дня повернення вкладникові або списанню з рахунка [53]. Первинні документи, що підтверджують визнання процентів – це *договір банківського вкладу*, а їх перерахування на банківський рахунок – *банківська виписка*. Також у розрахунках за нарахованими відсотками мають місце облігації на балансі інвестора, оскільки у такому випадку проценти та амортизація дисконту відносяться до фінансового доходу. Під час укладання договору товарного кредиту (договір купівлі-продажу в кредит з відстроченням платежу), покупець (замовник) сплачує відсотки за відстрочку платежу постачальнику, тобто останній отримує додатковий дохід. При цьому такі проценти не включаються до ціни товару та покривають різницю між справедливою та номінальною вартістю проданого активу [29].

Таким чином, з метою уникнення помилок при формуванні інформації про розрахунки з іншими дебіторами, важливо досконало знати нормативно-законодавчу базу не тільки в частині методології обліку дебіторської заборгованості, а й розглядати питання з юридичної сторони та сплати податків.

2.4. Дебіторська заборгованість в обліковій політиці та фінансовій звітності підприємства

Дебіторська заборгованість – це прямий наслідок існуючої системи розрахунків між двома економічними суб'єктами, який виникає в результаті розриву між датою пред'явлення платіжних документів та датою їх оплати. Вона включається до складу активів підприємства, тому що являє собою частину майна, що знаходиться у власності підприємства, проте ним користуються інші господарюючі суб'єкти.

Ключовою ланкою між поєднанням державного регулювання та прийняттям вірних управлінських рішень щодо фінансово-господарської діяльності фірми, зокрема організації та ведення бухгалтерського обліку, є облікова політика. *Облікова політика* – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються організацією для складання та подання фінансової звітності [42].

Із вище наведеного трактування сутності поняття «облікова політика» стає зрозумілим, що це внутрішній документ підприємства, який включає в себе нормативно-законодавчі вимоги щодо формування інформації в бухгалтерському обліку, зокрема і в частині дебіторської заборгованості, з урахуванням специфіки діяльності суб'єкта господарювання, його організаційно-правової форми тощо, а також має прямий зв'язок з висвітленням інформації у фінансовій звітності.

Вітчизняна та зарубіжна наукова література включає безліч підходів щодо змісту та процесу формування облікової політики. Проаналізувавши їх, вважаємо, що в умовах сьогодення, останній має включати такі *основні етапи*, як [54, 55, 56]:

- аналіз умов господарювання, основних показників діяльності суб'єкта господарювання;
- аналіз стану бухгалтерського та управлінського обліку;
- визначення основних завдань облікової політики;
- визначення основних об'єктів обліку щодо яких повинна бути розроблена

облікова політика;

- аналіз та оцінка факторів впливу на формування облікової політики (як зовнішніх, так і внутрішніх);
- вибір найдоцільніших методів та процедур ведення обліку та дослідження їх впливу на діяльність та фінансові результати підприємства;
- оформлення та затвердження облікової політики з подальшим її впровадженням;
- контроль за дотриманням положень облікової політики в процесі фінансово-господарської діяльності фірми;
- відслідковування змін в нормативних та законодавчих актах задля її актуалізації та оптимізації.

На сучасному етапі функціонування бізнесу Левченко О.П. [24] виокремлює такі основні недоліки при формуванні облікової політики: деякі підприємства створюють Наказ про облікову політику формально та дублюють там інформацію з нормативно-правових актів; на більшості підприємств України облікова політика створювалась одночасно з набранням чинності Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», після чого туди не вносились жодних змін, незважаючи на затвердження нових НП(С)БО, внесенням змін і доповнень до діючих; Накази про облікову політику можуть мати не структурований зміст; деякі питання можуть бути наведеними не в повному обсязі чи не висвітлюватись зовсім; не наводиться в додатках робочий план рахунків, графік документообігу, перелік облікових реєстрів, що є використовуваними на підприємстві; нема облікової політики щодо управлінського обліку.

При розробці облікової політики особливу увагу слід звертати на недопущення порушення принципу послідовності, який передбачає постійне (із року в рік) застосування обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (зміна в статутних вимогах, внесення змін в національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, якщо зміни забезпечують достовірне відображення подій або операцій у фінансовій звітності

підприємства). Зміни в обліковій політиці повинні бути обґрунтовані і розкриті у примітках до фінансової звітності. Ця вимога передбачає необхідність кваліфікованого підходу до розробки складових елементів облікової політики підприємств [44]. На рис. 2.8. наведено схему вдосконалення організації та методики обліку дебіторської заборгованості на ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС».

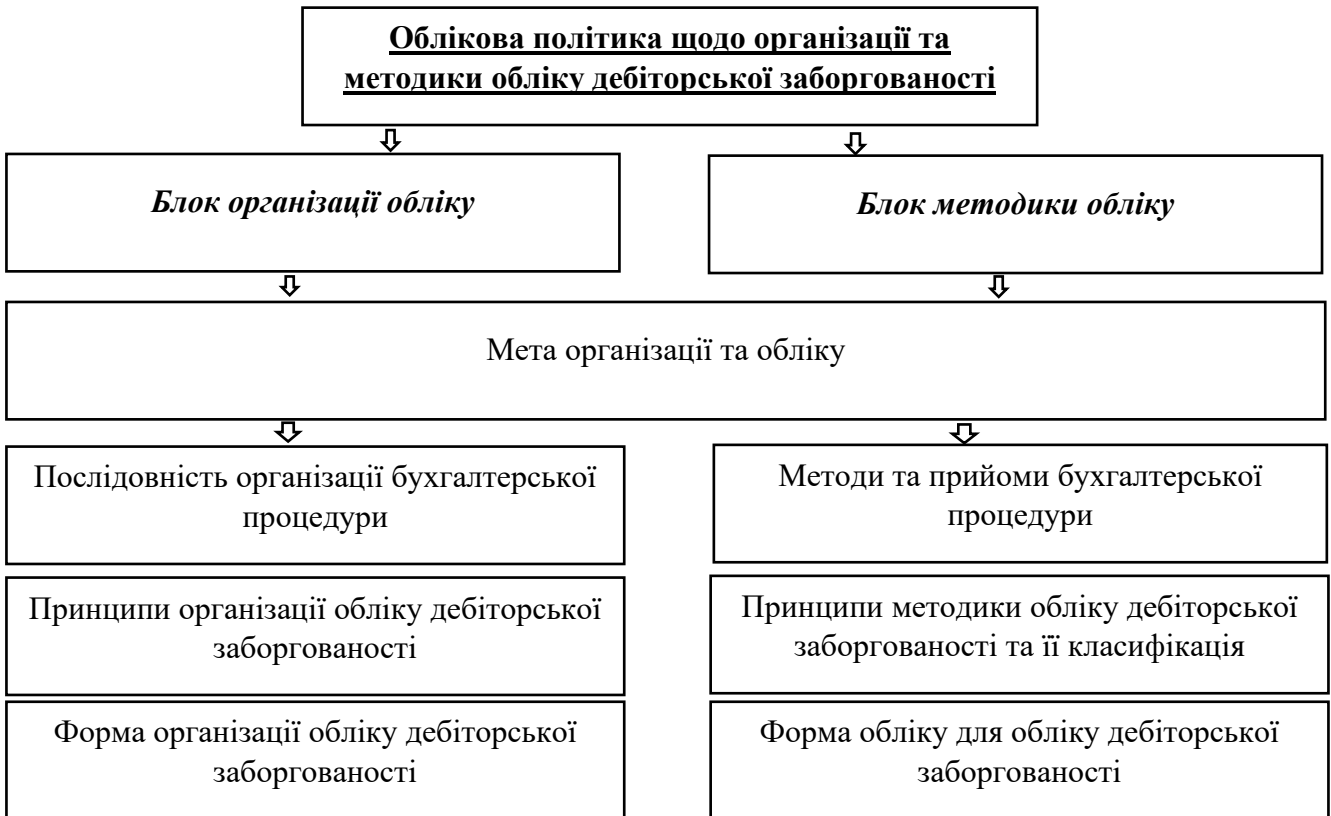

Рис. 2.8. Модель вдосконалення організації та методики обліку дебіторської заборгованості

Джерело: згруповано за інформацією [41]

У частині дебіторської заборгованості, на думку Цегельник Н.І. [54], при формуванні облікової політики особливу увагу потрібно приділяти чіткій класифікації даного об'єкту обліку, оскільки це в подальшому впливатиме на його поточний бухгалтерський облік та оцінку у фінансовій звітності. Проте, складно не погодитись з нею, що це не єдиний важливий елемент у даному процесі, оскільки комплексний підхід дозволить підвищити ефективність управління даним об'єктом обліку.

Основні компоненти облікової політики щодо дебіторської заборгованості зображені на рис. 2.9.

Рис. 2.9. Основні компоненти облікової політики у частині дебіторської заборгованості

Джерело: побудовано автором за [54, 56]

У загальному, рекомендуємо ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» поділити облікову політику на організаційні, методичні та технічні складові. При цьому, кожен з цих аспектів має об'єднувати відповідні об'єкти, за якими існують альтернативні варіанти. *Щодо організаційної складової*, то тут детально описувати роботу облікового апарату, де відобразатиметься перелік осіб, які є відповідальними за ведення обліку дебіторської заборгованості, їх посадові інструкції. Крім того, наводиться чіткий перелік класифікаційних ознак дебіторської заборгованості для потреб бухгалтерського та управлінського обліку, фінансової звітності, інформація, яка є комерційною таємницею, порядок її захисту, а також детально описуються принципи внутрішнього контролю. *У методичній складовій* передбачено опис одного обраного із запропонованих у НП(С)БО прийому та способу відображення господарських операцій в системі рахунків бухгалтерського обліку. Вони мають бути найбільш прийнятним варіантом для конкретної організації, враховуючи особливості організації господарського процесу, конкретні можливості фірми щодо забезпеченості матеріально-технічними та трудовими ресурсами. *Технічний аспект* передбачає опис робочого плану рахунків в частині розрахунків з покупцями та замовниками, різними дебіторами, систему документування господарських операцій, облікові реєстри, графіки

документообороту. Крім того, сюди включаються опис складу, порядку та строків подання внутрішньої звітності, порядок проведення інвентаризації дебіторської заборгованості, а також коло відповідальних осіб за підписання первинних документів.

У науково-методичних джерелах представлені характеристики вище наведених елементів. Зокрема, наступні [54, 55]:

- слід чітко визначити види діяльності підприємства (КВЕД), оскільки в майбутньому це матиме вплив на заборгованість щодо якої буде нараховуватись резерв сумнівних боргів, а також окремо зазначити перелік видів діяльності у розрізі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності;

- залежно від того, за національним чи міжнародним законодавством ведеться облік на підприємстві, необхідно зазначити порядок визнання та оцінки дебіторської заборгованості;

- ідентифікувати форму ведення бухгалтерського обліку, оскільки це має безпосередній вплив на сукупність та послідовність використання облікових реєстрів (ручна чи комп'ютеризована);

- вимоги щодо змісту та оформлення первинних документів в обліковій політиці передбачають формування переліку первинних документів, які є актуальними при оформленні господарських операцій, а також зважаючи на специфіку діяльності підприємства визначають порядок їх складання, а також вводяться особливі обов'язкові реквізити, наприклад, «Критерії якості»;

- закріплення переліку класифікаційних ознак дебіторської заборгованості, її поділ на види для наявних управлінських потреб та визначення, відповідно до класифікації, розрізів аналітики для обліку даного об'єкту;

- зазначають критерії визнання дебіторської заборгованості сумнівною та відповідні джерела отримання інформації: прострочення боржником терміну погашення (підтвердженням виступають договори або рахунки); порушення справи про визнання боржника банкрутом (підтвердженням є відповідні постанови судових органів);

- визначають терміни проведення інвентаризації дебіторської заборгованості

для створення резерву сумнівних боргів (на початку чи в кінці року). Наводять метод нарахування резерву, терміни та підстави його нарахування;

➤ визначення критеріїв відповідно до яких заборгованість визнаватиметься безнадійною (при цьому береться до уваги як бухгалтерський, так і податковий облік);

➤ закріплюють, що заборгованість списується з балансу підприємства у відповідності до розпорядження керівника на підставі проведеної інвентаризації та наявного письмового обґрунтування доцільності списання;

➤ встановлюється термін зберігання документації (не менше строку позовної давності), яка може бути використана під час проведення перевірок, аудиту, при листуванні з партнерами;

➤ складається та затверджується графік проведення інвентаризації, визначається, що розрахунки по дебіторській заборгованості безпосередньо підлягають інвентаризації;

➤ у частині внутрішнього контролю зазначається хто має право його здійснювати, зазначається його мета (формування систематичного спостереження за достовірністю обліково-звітних даних щодо суми дебіторської заборгованості, своєчасності пред'явлення боргових вимог дебіторам) та методика здійснення.

Таким чином, проаналізувавши облікову політику ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС», ми з'ясували, що там наведені базові вимоги нормативного регулювання бухгалтерського обліку, проте не враховано специфіку діяльності суб'єкта господарювання. Оскільки, такий дубляж нормативно-законодавчої бази, може мати негативний вплив на господарську діяльність підприємства. У Додатку Е наведено витяг з Наказу про облікову політику досліджуваного підприємства в частині дебіторської заборгованості та надано рекомендації щодо її вдосконалення.

До форм фінансової звітності, де відображається дебіторська заборгованість належать *форма № 1 «Баланс (Звіт про фінансові результати)»* та *форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності»*. У Звіті про фінансовий стан довгострокова дебіторська заборгованість відображається у рядку 1040 розділу I, а поточна – у різних рядках розділу II. У свою чергу резерв сумнівних боргів

розподіляється за тими статтями дебіторської заборгованості, щодо якої він був нарахований та окремо в балансі не виділяється.

Зміст статей дебіторської заборгованості детально розглянуто у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Відображення дебіторської заборгованості у балансі

Стаття балансу	Код рядка	Зміст статті
1	2	3
<i>Довгострокова дебіторська заборгованість</i>	1040	Сальдо за дебетом рахунку 18; монетарна чи немонетарна заборгованість; суми, що підлягають дисконтуванню, наводяться за теперішньою вартістю; резерв сумнівних боргів не нараховується
<i>Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги</i>	1125	Сальдо за дебетом рахунку 36; монетарна заборгованість; якщо на цю заборгованість нарахований резерв сумнівних боргів, то сума рядка зменшується на суму нарахованого резерву
<i>Дебіторська заборгованість за розрахунками:</i>		
<i>за виданими авансами</i>	1130	Сальдо за дебету субрахунку 371, немонетарна, не нараховується резерв сумнівних боргів
<i>з бюджетом</i>	1135	Сальдо за дебетом субрахунків 641, 642; монетарна; не нараховується резерв сумнівних боргів
<i>у т.ч. з податку на прибуток</i>	1136	Сальдо за дебетом субрахунку 641/ПП, монетарна, не нараховується резерв сумнівних боргів; до підсумку балансу цей рядок не включається
<i>Інша поточна дебіторська заборгованість</i>	1155	Сальдо за дебетом рахунку 34, субрахунків рах. 37, крім 371, сальдо за дебетом рах. 65 та інших рахунків класу 6, на яких утворилася дебіторська заборгованість; може бути монетарна та немонетарна; якщо на цю заборгованість нарахований резерв сумнівних боргів, то сума рядка зменшується на суму нарахованого резерву

Джерело: побудовано автором за [58]

Якщо проаналізувати суть операцій, що відображаються на 18 та 37 рахунках бухгалтерського обліку, стає зрозумілим, що дебіторська заборгованість на них може бути як монетарною, так і немонетарною та, відповідно, за змістом статей балансу, в одну статтю може потрапити обидва види такої заборгованості. У той же час, НП(С)БО визначаються лише монетарні та немонетарні статті балансу [41], а як діяти у випадку виникнення «змішаних» - не зазначено. Тому, задля деталізації інформації, що наводиться у Звіті про фінансовий стан підприємства та підвищення її якості, можна запропонувати розкривати зміст таких статей у Примітках до фінансової звітності, де окремо наводити монетарну та немонетарну заборгованість, яка включена до рядків 1040 і 1155 балансу [58].

Якщо розглядати *відображення дебіторської заборгованості у Примітках до фінансової звітності*, то відповідно до НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», там наводиться наступна інформація [2]:

➤ перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості – у довільній формі; перелік дебіторів і суми дебіторської заборгованості пов'язаних сторін (виділяється внутрішньо групове сальдо, інформація збирається по всіх рахунках, де відображено відповідну інформацію) – у довільній формі;

➤ склад і суми статті «Інша дебіторська заборгованість» - загальна сума зазначається у рядку 950 розділу IX «Дебіторська заборгованість» форми №5, деталізована інформація наводиться у довільній формі;

➤ метод визначення величини резерву сумнівних боргів – у довільній формі;

➤ сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги у розрізі її класифікації за строками непогашення – рядок 940 розділу IX «Дебіторська заборгованість» форми №5;

➤ залишок резерву сумнівних боргів за кожною статтею поточної дебіторської заборгованості, його утворення та використання у звітному році – загальна сума зазначається у рядку 755 розділу VII «Забезпечення та резерви» форми №5, деталізована інформація наводиться у довільній формі;

➤ у рядку 951 «Списано у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості» та 952 із рядків 940 і 950 графа 3 заборгованість з пов'язаними сторонами форми № 5 зазначити відповідну інформацію.

Грамотна розробка облікової політики суб'єкта господарювання потребує як організаційних можливостей, так і технічних, кадрових. Процес її формування не закінчується на тому, коли затверджено Наказ про облікову політику, а й передбачає постійне відслідковування нормативно-законодавчих змін для її адаптації до поточного оптимального стану. Це нерозривно пов'язано із складанням і поданням фінансової звітності до контролюючих органів, оскільки від побудови обліку залежить якість наданої інформації для зацікавлених у ній сторін.

Висновки до розділу 2

Для того, щоб попередити зростання боргових зобов'язань за сторони контрагентів, необхідно приділяти пильну увагу питанню організації бухгалтерського обліку в частині дебіторської заборгованості, а також розробляти особливі підходи до кожного дебітора. Правильно побудована система обліку матиме позитивний вплив на фінансову стійкість та платоспроможність фірми, а також допоможе в достатній кількості відображати й характеризувати боргові зобов'язання контрагентів в необхідній конкретизації.

1) З'ясовано, що ціллю бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості є своєчасне відображення господарських операцій, які формують величину такої заборгованості та суми її погашення в безперервному порядку з оформленням відповідних первинних документів. Розглянуто порядок відображення в обліку поточної дебіторської заборгованості, яка обліковується на рахунках бухгалтерського обліку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та 37 «Розрахунки з різними дебіторами» як з теоретичної, так і практичної сторони. Виокремлено особливості нормативно-законодавчих вимог щодо розрахунків з покупцями та замовниками (резидентами та нерезидентами), за виданими авансами, з підзвітними особами, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків та за нарахованими відсотками, а також розкрито порядок документування таких операцій. Крім того, надано рекомендації щодо деталізації Робочого плану рахунків.

2) Досліджено методи розрахунку резерву сумнівних боргів за національним та міжнародним законодавством, оскільки в умовах змінного ринкового середовища важливо вдосконалювати методичні матеріали, які стосуються ведення господарської діяльності фірм шляхом визначення недоліків і розробки програми заходів для покращення стану фінансових ресурсів. Зокрема, виокремлено їх спільні сторони, такі як: необхідність класифікації дебіторської заборгованості, визначення критеріїв визнання безнадійної заборгованості, оперування даними по доходам підприємства, аналіз даних попередніх років. Крім того, з'ясовано, що за

НП(С)БО оцінка резерву здійснюється по факту виявлених ризиків, а згідно з МСФЗ до уваги беруться також і об'єктивні майбутні та згідно з МСФЗ вибір методу залежить від стадії очікуваних кредитних збитків, у той час національним законодавством підприємство самостійно обирає один з найдоцільніших методів формування резерву сумнівних боргів, (застосування абсолютної суми безнадійної дебіторської заборгованості чи відносного коефіцієнта сумнівності) використовуючи професійне судження щодо його оптимальності.

3) Досліджено процес формування облікової політики та фінансової звітності підприємства в частині дебіторської заборгованості. Визначено, облікова політика має нерозривний зв'язок з фінансовою звітністю, оскільки перша є ключовою ланкою між організацією облікових процесів на фірмі та державним регулювання цього питання, а також попереджує викривлення інформації, яка підлягає висвітленню перед її користувачами.

4) З'ясовано, що основними елементами облікової політики щодо дебіторської заборгованості є чітке визначення видів діяльності, форми ведення обліку, вимог до змісту та оформлення первинних документів, класифікаційних ознак, опис процесу визнання та оцінки даного об'єкту обліку, формування та використання резерву сумнівних боргів, порядку визнання та списання безнадійної заборгованості, організації внутрішнього контролю розрахунків та проведення інвентаризації.

5) Розглянуто порядок відображення дебіторської заборгованості в фінансовій звітності – Звіт про фінансовий стан підприємства (Баланс) та Примітки до річної фінансової звітності. З'ясовано, що до однієї статті балансу може одночасно потрапляти як монетарна, так і немонетарна заборгованість. Проте, у актуальних методичних рекомендаціях цього не передбачено. Тому, запропоновано задля деталізації інформації, що наводиться у Звіті про фінансовий стан підприємства та підвищення її якості, розкривати зміст таких статей у Примітках до фінансової звітності, де окремо наводити монетарну та немонетарну заборгованість, яка включена до рядків 1040 і 1155 балансу.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ДІЛОВУ АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Значення, завдання та етапи проведення аналізу дебіторської заборгованості суб'єкта господарювання

Ефективне управління дебіторською заборгованістю напряду залежить не тільки від її кількісного аналізу, а й від якісного, на основі якого з'являється чітке розуміння за яким видом продукції (товарів, робіт, послуг) виникає найбільша її величина. Крім того, ефективна система управління суб'єктом господарювання потребує виявлення загроз та ризиків, визначення частки дебіторської заборгованості у загальній величині оборотних активів підприємства, її середнього значення та розподіл за строками погашення.

Тобто, аналіз дебіторської заборгованості призначений для формування та надання достовірної інформації користувачам для прийняття оптимальних заходів щодо подальшої фінансово-господарської діяльності фірми. З метою забезпечення відмінних результатів при його проведенні, необхідно запроваджувати систему нормування дебіторської заборгованості. Це передбачає розрахунок нормативних показників, їх перевірка на правильність та автоматизування процедури коректування та контролю встановлених норм. Дана система допоможе виключити дефіцит грошових коштів, який може бути викликаний швидким ростом дебіторської заборгованості.

По величині оборотності досліджуваного активу можна виявити потреби організації в оборотному капіталі для розширення продажу. Показник періоду погашення дебіторської заборгованості визначає процес руху грошових коштів. При цьому, розмір та динаміка дебіторської заборгованості прямо чи опосередковано визначають характер управлінських рішень у виробничо-фінансовій сфері, а, відповідно, не точне оцінювання її стану призведе до похибки

щодо реальної оцінки платоспроможності та кредитоспроможності фірми.

Варто зазначити, що процес проведення аналізу дебіторської заборгованості передбачає взаємодію між відділами підприємства та виконання ними окремих функцій. Так, М.М. Пастернак [59, с. 685], вважає, що для того, щоб здійснювати управління дебіторською заборгованістю мають бути задіяні юридичний відділ, відділ збуту, бухгалтерія, фінансовий директор та власник підприємства. При цьому вони виконують функції наведені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Функції відділів при проведенні аналізу в частині
дебіторської заборгованості**

Структурна ланка фірми	Функції
<i>Юридичний відділ</i>	Удосконалення договорів купівлі продажу з урахуванням інтересів з довгострокових платежів; представлення інтересів у суді щодо стягнення заборгованості
<i>Відділ збуту</i>	Вивчення причин виникнення дебіторської заборгованості та оцінка покупців (замовників), їх рейтингова оцінка з точки зору надійності та важливості; аналіз асортименту товарів, які займають найбільшу частку в структурі заборгованості
<i>Бухгалтерія</i>	Оцінка загальної суми дебіторської заборгованості, вивчення її складу за видами продукції (товарів, робіт, послуг) та термінами її погашення, оцінка безнадійних боргів, реструктуризація
<i>Фінансовий директор</i>	Аналіз рівня, складу та динаміки дебіторської заборгованості, сум вилучених з обігу коштів; визначення коефіцієнта залучення обігових коштів у таку заборгованість; аналіз середнього періоду її інкасації; оцінка кількості оборотів та швидкості обертання інвестованих коштів в дебіторську заборгованість; регресійний аналіз дебіторської заборгованості та показників, що впливають на чисту виручку від реалізації; оцінка інвестиційних можливостей; планування прогноз та оцінка ризиків, виявлення резервів
<i>Власник бізнесу (директор)</i>	Прийняття рішень щодо управління дебіторською заборгованістю

Джерело: сформовано автором за [59]

Ми погоджуємося з думкою Сарапіної О.А. та Кирілкиної Є.О [60, с. 869] про те, що значення аналізу дебіторської заборгованості зростає в умовах інфляції, оскільки іммобілізація власних коштів стає не вигідною.

З цього випливає, що основними завданнями економічного аналізу

дебіторської заборгованості є наступні:

- оцінка стану, складу, структури та динаміки дебіторської заборгованості;
- формування аналітичної інформації, яка дозволить виділяти планові показники дебіторської заборгованості;
- розробка та аналіз політики кредитування клієнтів з обґрунтуванням кредитних лімітів та умов продажу товарів (робіт, послуг) в кредит, а також їх співвідношення з умовами комерційних кредитів, отриманих від постачальників;
- визначення справедливої вартості дебіторської заборгованості у змінному ринковому середовищі.

Виконання поставлених завдань створить передумови переходу від пасивного контролю за дебіторською заборгованістю (в основному передбачає зведення в обліку даних про склад та структуру заборгованості покупців) до активного – цілеспрямований вплив на результати діяльності суб'єкта господарювання та адаптація бізнесу до змін у зовнішньому ринковому середовищі. При цьому, результати економічного аналізу дебіторської заборгованості є традиційним компонентом інформаційного забезпечення реалізації ринкової та фінансової політики підприємства.

З метою ефективного використання оборотних активів необхідно використовувати інструменти аналізу дебіторської заборгованості та за допомогою їх розробляти внутрішньогосподарські стандарти суб'єкта господарювання із визначенням умов, правил та обмежень щодо термінів та обсягів такої заборгованості. Варто зазначити, що практичне використання облікової класифікації дебіторської заборгованості дозволить управлінському персоналу зробити її якісний аналіз у розрізі важливих бізнес-сегментів.

Складно не погодитись з М.М. Пастернак, який стверджує, що «економічний аналіз дебіторської заборгованості напряму пов'язаний з бухгалтерським обліком, який ґрунтується на виконанні платіжної дисципліни за підписаним договорами купівлі-продажу, субпідряду на виконання робіт» [59, с. 684]. Зокрема, зважаючи на цей факт можна виділити п'ять основних етапів проведення обліково-економічного аналізу.

Перший етап включає в себе визначення об'єкту аналізу, формування його мети та постановку завдання (рис.3.1).

Рис. 3.1. Перший етап обліково-аналітичного аналізу дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано автором за [59]

На другому етапі відбувається збір та підготовка джерел інформації, необхідних для здійснення аналізу. Зокрема, робиться підготовка аналітичної інформації відділу продажу, звіт про дебіторську та кредиторську заборгованість, надіється інформація з фінансової звітності за 3-5 років (Баланс, Звіт про фінансові результати, Примітки до річної фінансової звітності).

Третій етап – кількісний аналіз дебіторської заборгованості (горизонтальний та вертикальний аналіз, дослідження динаміки дебіторської заборгованості, аналіз показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості).

Четвертий етап включає встановлення рейтингу важливості окремих складових дебіторської заборгованості, визначення товарів (робіт, послуг), на які припадає найбільша її частка, виявлення стратегічно важливих дебіторів та оцінка факторів впливу на величину такої заборгованості. Тобто, проводиться якісний

аналіз.

На підсумковому етапі приймаються відповідні управлінські рішення, які спрямовані на підвищення стійкості компанії на ринку та усунення проблемних питань в частині дебіторської заборгованості.

Результатом непогашення контрагентом дебіторської заборгованості є скорочення оборотного капіталу, зниження динаміки грошових потоків, зростання ризику збитків, а також збільшення витрат часового ресурсу облікового персоналу. Крім того, на величину дебіторської заборгованості підприємства впливають як внутрішні, так і зовнішні фактори (рис. 3.2), виявлення яких є результатом її якісного аналізу.

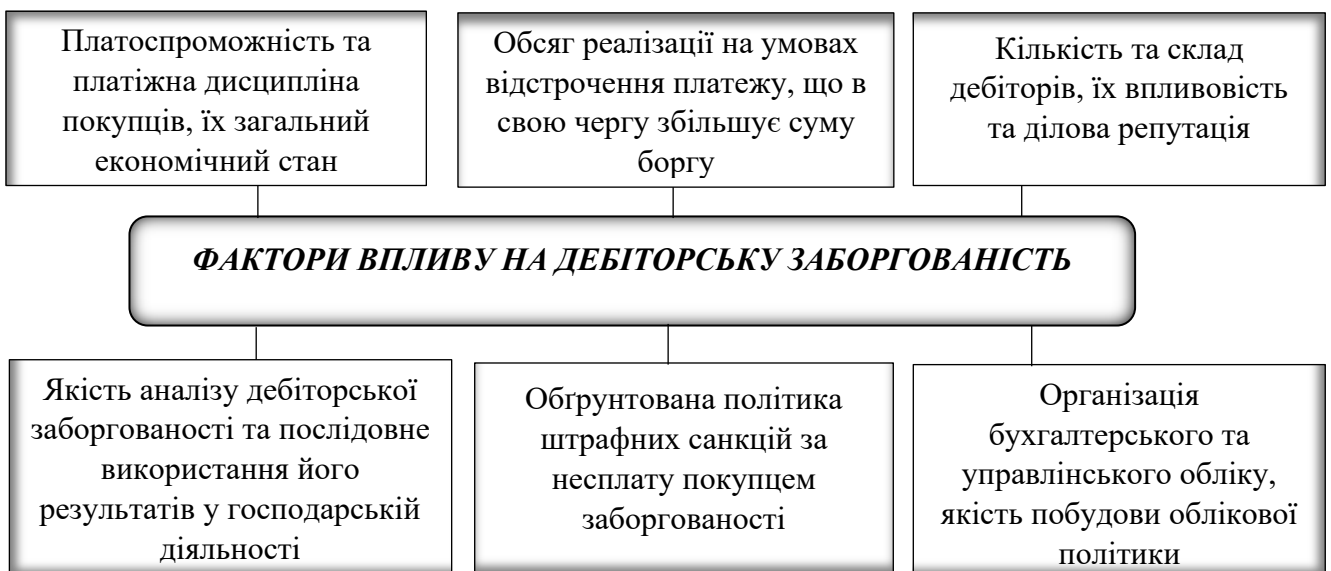

Рис. 3.2. Фактори впливу на склад, структуру та обсяг дебіторської заборгованості підприємства

Джерело: побудовано за інформацією [34, 61] з авторським доповненням

На основі аналізу економічних показників складається загальний план господарської діяльності, формуються резервні фонди, розробляється політика ведення відносин з контрагентами та складається їх рейтинг для подальшого посилення взаємодії з найбільш «вигідними».

3.2. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства

Постійні зміни у бізнес-середовищі призводять до розробки нових концепцій та методів бухгалтерського обліку, за допомогою яких управляюча ланка суб'єкта господарювання може отримувати згруповану інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів економічної одиниці. Зіткнувшись із зростанням конкуренції на ринку, підприємцям потрібно мати можливість підвищувати свою репутацію та вміти усувати негативні фактори впливу на ділову активність [62, с.117].

Крім того, якщо розглядати вплив дебіторської заборгованості на ділову активність підприємства, яка напряму пов'язана з його фінансовим станом, то тут є як позитивний, так і негативний аспект. З одного боку, заборгованість стимулює зростання ділової активності за рахунок збільшення оборотності товарно-матеріальних цінностей в економіці, так як у покупців є можливість отримувати товар (продукцію, роботи, послуги) з відтермінування платежу та, відповідно, при недостатній кількості фінансових ресурсів не переривати свою діяльність, а продавцям – розширити та пришвидшити збутову діяльність [63]. Проте з іншого боку, це передбачає тимчасове вилучення коштів з обороту суб'єкта господарювання, який продає, а в майбутньому це може погіршити його фінансовий стан у зв'язку з накопиченням дебіторської заборгованості, що призведе до відсутності ресурсів для продовження господарської діяльності.

Управління діловою активністю та поліпшення фінансового стану підприємства повинні базуватись на загальноприйнятих принципах і розпочинатись із розуміння їх економічної сутності.

Як зазначає Колісник О.П. *"сутність ділової активності підприємства* полягає у підвищенні ефективності використання ресурсів господарської діяльності, темпи якої прямо пропорційно залежать від тактичних та стратегічних планів розвитку підприємства" [64]. Саме ділова активність передбачає визначення

стабільності фінансового середовища, рівня кредитоспроможності та стійкості положення на ринку.

Оцінка ділової активності підприємства полягає у вивченні можливостей мобілізації з різних джерел фінансових ресурсів, ефективного їх використання, забезпечення прибутковості та зростання капіталу. Розмір дебіторської заборгованості прямо залежить від умов розрахунків зі своїми клієнтами. Показники ділової активності, зокрема і у частині дебіторської заборгованості, віддзеркалюють ефективність ведення господарської діяльності. Якщо розглядати процес її дослідження, то загалом його можна поділити на шість послідовних етапів (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Схема управління діловою активністю суб'єкта підприємницької діяльності

Джерело: побудовано за інформацією [33, 34]

Дана схема має практичну цінність, яка полягає у підвищенні результативності ведення бізнесу шляхом періодичного аналізу та оптимізації основних економічних показників.

Важливими індикаторами ділової активності є динаміка темпових показників, а також рівень ефективності використання ресурсів, здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності, стійкість фінансового стану.

У ході управління підприємством також необхідно підтримувати баланс між різними видами заборгованостей, оскільки недотримання оптимальних їх розмірів співвідношення може свідчити про неефективне використання наявних засобів

підприємства. У випадку, якщо коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей більше одиниці, то це говорить про те, що існує ризик необхідності залучення кредитів і позик при недостатчі засобів для забезпечення діяльності суб'єкта господарювання. Якщо ж показник даного коефіцієнта менший за одиницю, то можливою є загроза фінансовому стану підприємства за рахунок ймовірності непогашення своїх зобов'язань перед кредиторами. Оптимальне значення коефіцієнта співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості дорівнює одиниці, тобто коли дебіторська заборгованість та зобов'язання перед кредиторами є умовно рівними.

Методи управління дебіторською заборгованістю є багатограними, так Костирко Л.А. виділяє наступні їх категорії [65]:

- *економічні міри для аналізу та обліку дебіторської заборгованості* – постійний аналіз і моніторинг стану розрахунків, затримок виплат зі сторони підрядників та виявлення причин, оцінка вже наявних заборгованостей, моніторинг фінансового стану контрагентів;
- *правові міри* – контроль за наявністю необхідних платіжних документів (рахунків-фактур, накладних), а також за змінами умов договорів з клієнтами;
- *організаційні та управлінські методи* – моніторинг інформації про виконання умов договору контрагентами;
- *міри по забезпеченню загальної безпеки* – направлені на блокування загроз діяльності підприємства.

Від теоретичних та методологічних аспектів перейдемо до практичних, при цьому розглянемо організацію аналізу дебіторської заборгованості на прикладі ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС», яке займається діяльністю у сфері транспортних перевезень. Фінансова звітність базового підприємства наведена у Додатку Е.

Як ми вже зазначали, що інформація про дебіторську заборгованість в обов'язковому порядку повинна подаватись у Примітках до фінансової звітності. Проте ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» не робить такої деталізації, з чим ми не можемо погодитись. Якщо розглядати дебіторську заборгованість базового підприємства з точки зору її структури, то в 2021 році – це тільки дебіторська заборгованість за

продукцію, товари, роботи послуги, проте у попередніх звітних роках також була присутня дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом.

Зобразимо графічно склад та динаміку дебіторської заборгованості на основі фінансової звітності досліджуваного підприємства (рис. 3.4).

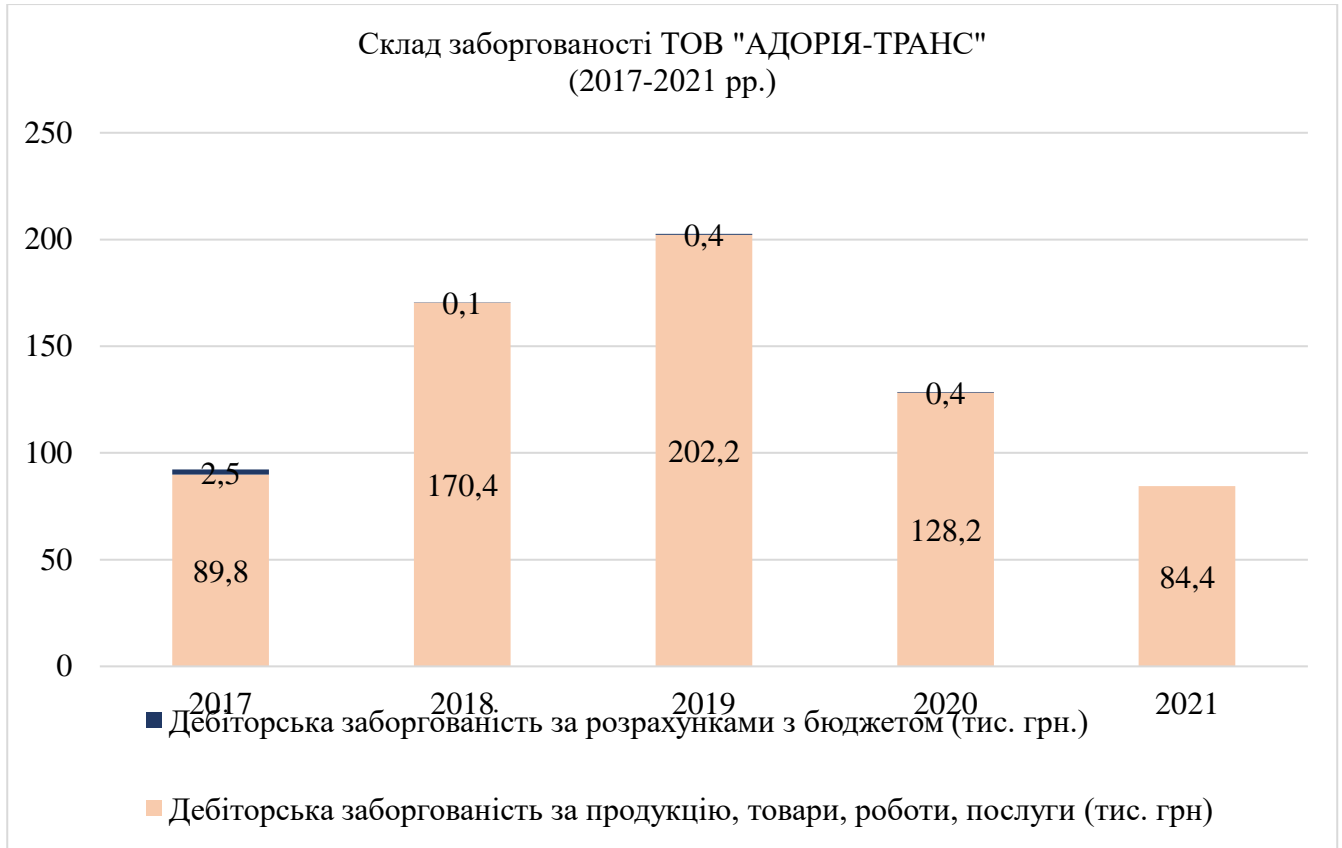

Рис. 3.4. Склад та структура дебіторської заборгованості ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» у 2017-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності підприємства ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»

Отже, у складі дебіторської заборгованості ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» переважає заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги. У 2021 році вона становить 100% від усієї такої заборгованості.

Варто, звернути увагу на те, що ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» не класифікує у фінансовій звітності дебіторську заборгованість, як довгострокову. Проте, при дослідженні аналітичного обліку, було з'ясовано, що підприємство має дебіторів, які мають заборгованість, строк погашення якої – більше одного року. Це є порушенням методологічних правил та в майбутньому призведе до суперечливих результатів, оскільки за таких умов досить складно відслідковувати та

контролювати результати взаємодії з замовниками, а також може загальмувати розвиток компанії, тобто матиме негативний вплив на його ліквідність, платоспроможність, конкурентоспроможність та ділову активність.

Крім того, на базовому підприємстві не ведеться облік резерву сумнівних боргів та безнадійної дебіторської заборгованості.

Проведемо динамічний аналіз кількісних показників дебіторської заборгованості ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Динаміка дебіторської заборгованості ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»
(2017-2021 рр.)**

Звітний період	Рівні ряду динаміки, n	Фактичне значення показника, тис. грн.	Аналітичні операції		
			Оцінка ланцюгових змін показника		
			Абсолютне відхилення, тис.грн.	Прогрес зміни, %	Відносне відхилення, %
1	2	3	4	5	6
2017	0	92,3	-	-	-
2018	1	170,5	78,2	185%	85%
2019	2	202,6	32,1	119%	19%
2020	3	128,6	-74,0	63%	-37%
2021	4	84,4	-44,2	66%	-34%

Джерело: побудовано на основі фінансової звітності ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»

Відтак, звернемо увагу на те, що виходячи із зазначених сум у Балансі, станом на 31 грудня 2022 року дебіторська заборгованість 84,4 тис. грн., що на 34% менше ніж у попередньому звітному році. Для досліджуваного підприємства, це свідчить про позитивну тенденцію погашення боргів контрагентами, які виникли у попередніх звітних періодах, проте також є наслідком зниження обсягів надання послуг через пандемію COVID-19.

Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості є початковим етапом для практичного впровадження рекомендованих заходів щодо поліпшення фінансового стану та ділової активності підприємства. Для цілей внутрішнього контролю є необхідним застосування даних управлінського обліку, що передбачає розрахунок кількісних показників (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Методичні вказівки для розрахунку показників ділової активності підприємства в частині дебіторської заборгованості

Показник	Розрахунок	Обґрунтування доцільності практичного використання
<i>Оборотність дебіторської заборгованості</i>	Ділення величини чистої виручки від реалізації на середньорічну суму дебіторської заборгованості	Демонструє скільки разів дебітори погасили свої зобов'язання перед підприємством.
<i>Період погашення</i>	Шляхом ділення 360 на оборотність дебіторської заборгованості	Варто порівнювати із значеннями конкурентів (для порівняння варто обирати підприємства, наприклад, за критерієм вартості активів). Має важливе значення розгляд значення показника у динаміці, щоб оцінити позитивну чи негативну тенденцію його зменшення.
<i>Частка заборгованості дебіторів у загальному обсязі поточних активів підприємства, %</i>	Шляхом ділення величини дебіторської заборгованості на поточні активи підприємства та помноживши на 100 %	Дає змогу оцінити питому вагу дебіторської заборгованості в частині всіх поточних активів, рівень її динаміку протягом досліджуваного періоду. Чим вищий даний показник, тим менш мобільною є структура майна підприємства.
<i>Частка сумнівної дебіторської заборгованості в загальному обсязі заборгованості, %</i>	Шляхом ділення сумнівної дебіторської заборгованості на загальний показник дебіторської заборгованості та помноживши на 100 %	Збільшення частки сумнівних боргів свідчить про виникнення проблеми несплати і потребує прийняття негайних управлінських рішень.
<i>Співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської</i>	Дебіторська заборгованість поділена на суму кредиторської заборгованості	Значне перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською заборгованістю створює ризик зменшення фінансової стійкості підприємства і свідчить про необхідність залучення додаткових фінансових джерел.

Джерело: згруповано за інформацією [34, 66]

В табл. 3.4 наведено розрахунок показників ділової активності базового підприємства в частині його дебіторської заборгованості за 2019-2021 рр.

Таблиця 3.4

Розрахунок показників ділової активності ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» в частині дебіторської заборгованості (2019-2021рр.)

Показник	Рік		
	2019	2020	2021
1	2	3	4
<i>Оборотність дебіторської заборгованості, разів</i>	9,61	9,55	12,92

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4
Період погашення	37,45	37,71	27,86
Частка заборгованості дебіторів у загальному обсязі поточних активів підприємства, %	93%	95%	79%
Співвідношення дебіторської заборгованості до кредиторської	1,09	0,95	0,79

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності базового підприємства

Отже, у 2021 році дебітори погасили свої зобов'язання перед ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» у середньому 13 разів, що порівняно із двома попередніми звітними роками більше. При проведенні аналітичного дослідження, ми з'ясували, що це пов'язано зі збільшенням обсягу реалізації послуг у 2018 та 2019 роках та його скороченню починаючи з кінця 2020 року у зв'язку з виникненням зовнішніх факторів негативного впливу (пандемія, неможливість здійснювати перевезення закордон, кризове економічне середовище в країні, яке вплинуло на господарську діяльність підприємств деяких галузей).

Період погашення дебіторської заборгованості у 2021 році скоротився, а саме становив 28 днів, що також в середньому на 10 днів менше ніж в 2019-2020 рр. Це пов'язано із помірною стабілізацією ринкового середовища та, відповідно, фінансового стану контрагентів.

Також, на ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» було прийнято рішення не надавати послуги на умовах післяплати новим контрагентам до здійснення аналізу їх поточного стану та перевірки їх надійності.

Як ми можемо спостерігати, дебіторська заборгованість у структурі активів ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» займає значну частку і тільки у 2021 році починає знижуватись, а саме становить – 79%. Проте майно досліджуваного підприємства продовжує бути не мобільним.

Здійснивши аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» можна стверджувати, що починаючи з 2020 року кредиторська заборгованість перевищує дебіторську. Домінування того чи іншого виду заборгованості не є позитивним для підприємства, адже призводить до дисбалансу підсумку та впливає на погіршення фінансового стану підприємства.

Зокрема, у випадку базового підприємства – це свідчить про погіршення стосунків з клієнтами.

Для того, щоб попередити зростання дебіторської заборгованості радимо ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» створити систему оцінки боржників на основі їх надійності, платоспроможності та рівня ризику несплати боргу, формувати резерв сумнівних боргів, використовувати факторинг. Розумно побудована політика управління дебіторською заборгованістю дозволить збільшити обсяги реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), установити довготривалі господарські зв'язки, максимізувати прибуток та при цьому зберегти ліквідність і платоспроможність підприємства, знизити рівень операційного ризику та підвищить фінансову безпеку.

Кредитна політика впливає на процес управління дебіторами, тому фінансовий менеджер має формувати її на оптимальному рівні, за якого прибутковість та ліквідність будуть рівними. При цьому важливо знайти балансову точку між ліберальними та строгими методами спонукання погашення дебіторської заборгованості (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Параметри збалансування кредитної політики підприємства

Параметри	Характеристика
<i>Кому продавати товари (роботи, послуги) в кредит (Процес реалізації на умовах наступної оплати)</i>	Розробка стандартів оцінки покупців
<i>Умови надання комерційного кредиту</i>	Залежність вартості товарів (робіт, послуг) від обсягу продажів, строків оплати, виконання інших поставлених завдань покупцю
<i>Обсяг товарного комерційного кредиту</i>	Параметри визначення ліміту товарного кредиту
<i>Санкції</i>	Опис каральних заходів за несплату боргу
<i>Стягнення</i>	Процедура погашення простроченої дебіторської заборгованості

Джерело: згруповано за інформацією [65]

При визначення кредитного ліміту рекомендуємо керуватися плановим обсягом продажу у поточному періоді, наприклад, установлювати на місяць середню граничну межу, яку можна визначити шляхом множення планового показника обсягу продажу за день на строк надання товарного кредиту. При цьому, мається на увазі, що строк кредитування визначений завчасно. Крім того, при побудові кредитної політики врахувати такі складові:

- стратегічні цілі підприємства (збільшення обсягу реалізації, максимізація прибутку від кожної одиниці товару, прискорення оборотності активів);
- існуючу ринкову ситуацію (чи є надання кредитів звичайною практикою для підприємств-конкурентів);
- конкурентна позиція суб'єкта господарювання на ринку (підприємство є монополістом на ринку чи знаходиться в пошуку нових ефективних засобів боротьби з конкурентами);
- особливості каналів розподілу товарів та послуг (чи зорієнтоване підприємство на здійснення переважно разових угод, роботу з підприємствами роздрібною торгівлі або з обмеженою кількістю дистриб'юторів, які здійснюють закупки регулярно).

Отже, рекомендаціями для управління дебіторською заборгованістю для ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» є, по-перше, встановлення контролю за станом розрахунків з покупцями; по-друге, розширення кола потенційних покупців та замовників з ціллю зменшення ризику несплати боргу; по-третє, необхідність слідкування за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості, оскільки перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу для фінансової стійкості підприємства та залучення джерел фінансування; по-четверте, необхідно розробити чітку кредитну політику, врахувавши при цьому специфіку поточного ринкового стану та діяльності підприємства.

Таким чином, аналізуючи дані дебіторської заборгованості варто вивчити причини її виникнення, що допоможе ідентифікувати слабкі сторони та достовірно оцінити можливу величину доходів, оцінити фінансовий стан та рівень ділової активності підприємства.

3.3. Оцінка ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, їх вплив на економічний потенціал підприємства

Успішна діяльність підприємства на ринку в значній мірі визначається його економічним потенціалом, який являє собою сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників середовища бути спрямовані на реалізацію діяльності підприємства, метою якої є задоволення нових потреб суспільства [4]. Склад економічного потенціалу зображено на рис. 3.5.

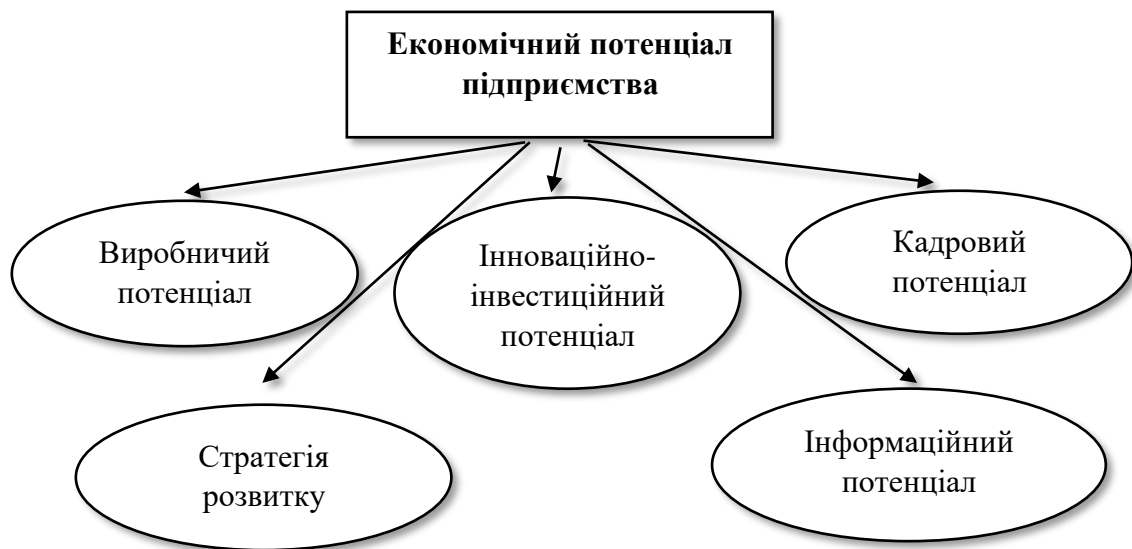

Рис. 3.5. Структурні компоненти економічного потенціалу підприємства
Джерело: сформовано автором за [67]

На сьогодні платоспроможність та ліквідність є одними з ключових показників, які характеризують фінансову стійкість підприємства та впливають не лише на розвиток самої компанії, а й на економіку країни в цілому. Для оцінки фінансової стійкості проводиться порівняльний аналіз фінансових ресурсів з наявними активами, які сприяють забезпеченню подальшого розвитку фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Складно не погодитись з думкою науковців, що аналіз ліквідності та платоспроможності є підсистемами єдиної оціночної системи, головною метою якої є визначення фінансових можливостей підприємства як зі сторони виконання

своїх зобов'язань, так і можливості залучення нових. Якщо розглядати оцінку ліквідності та платоспроможності в цілому, то можна стверджувати, що вона є необхідною для контролю за можливістю сплачувати зобов'язання підприємства.

Таким чином, економічний потенціал підприємства необхідний для підтримки конкурентоспроможності підприємства, а отже ліквідність та платоспроможність мають прямий вплив на його розвиток. Так, з фінансової точки зору, його розкривають такі показники, як достатність оборотних коштів, вартість майна, норма накопичення прибутку, розмір зовнішнього та внутрішнього боргу, що безпосередньо пов'язано і з управлінням дебіторською заборгованістю. Відповідно, проаналізувавши ліквідність та платоспроможність підприємства, управлінський персонал отримує інформацію про чинники впливу на його діяльність. Звідси випливає, що цей процес є складовою оцінки фінансового стану та визначення загрози банкрутства.

Досить часто у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях можна зустріти ототожнення понять «ліквідність» та «платоспроможність», проте, ми вважаємо, що така думка не є виправданою, оскільки їх економічний зміст відрізняється. *Платоспроможність* відображає здатність суб'єкта господарювання своєчасно та у повному обсязі розрахуватись за своїми поточними борговими зобов'язаннями за рахунок власних наявних ресурсів та при цьому зберегти безперебійне функціонування підприємства. *Ліквідність* – це здатність організації швидко перетворювати свої активи на грошові кошти для погашення короткострокових зобов'язань [65].

Основна мета управління ліквідністю та платоспроможністю підприємства – забезпечити їх оптимальний рівень для майбутнього ефективного розвитку бізнесу та його стабілізації. Цього можна досягти провівши аналіз рівня ліквідності та платоспроможності, здійснивши аналіз впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на їх зміну, зробивши прогнозування потреби у ліквідних коштах. Необхідно приділяти особливу увагу й управлінню активами щодо термінів погашення та вартістю фінансових ресурсів, які застосовують для забезпечення достатнього рівня ліквідності та платоспроможності.

Для оцінки ліквідності підприємства існує три методичні підходи:

- *розрахунок абсолютних показників* (зокрема, наявного власного капіталу);
- *агрегатний підхід* (аналіз ліквідності балансу – передбачає порівняння чотирьох груп активів, які згруповані за часом їх перетворення у грошову форму, з чотирма групами пасивів, які згруповані за часом їх погашення);
- *коефіцієнтний підхід* (передбачає використання комплексних показників) [68].

Основні причини, які зумовлюють недостатній рівень ліквідності та платоспроможності підприємства є низький рівень розрахунково-платіжної дисципліни, високий рівень низько-ліквідних активів у загальній вартості майна суб'єкта господарювання, низький рівень окупності капітальних вкладень, а також відсутність страхових фондів [68].

Аналіз ліквідності балансу показує яким має бути співвідношення між розділами активу та пасиву для того, щоб забезпечити можливість продажу продукції (товарів, робіт, послуг) у зазначені строки для погашення виникаючих зобов'язань. При виконанні даного аналізу проводять порівняння активів, які групуються за ступенем ліквідності, з зобов'язаннями по пасиву балансу, за строками погашення. Ліквідність балансу визначається як ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких в грошову форму відповідає строку погашення зобов'язань. Найбільш універсальною формою аналізу ліквідності є формування групувальних балансових таблиць (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Групи активів та пасивів для аналізу ліквідності балансу

Назва групи (актив)	Характеристика	Назва групи (пасив)	Характеристика
1	2	3	4
<i>A1</i> Найбільш ліквідні активи	Грошові кошти та короткострокові фінансові інвестиції	<i>П1</i> Пасиви, які є терміновими	Кредиторська заборгованість
<i>A2</i> Активи, які швидко реалізуються	Короткострокова дебіторська заборгованість (платежі по якій очікуються протягом 12 місяців) та ПДВ за придбаними цінностями (податковий кредит)	<i>П2</i> Короткострокові пасиви	Короткострокові позики

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4
A3 Активи, які повільно реалізуються	Запаси, дебіторська заборгованість, платежі по якій очікуються через 12 місяців, а також інші оборотні активи	П3 Довгострокові пасиви	Довгострокові кредити і позикові засоби
A4 Активи, які важко реалізувати	Необоротні активи	П4 Постійні (стійкі пасиви)	Власний капітал

Джерело: побудовано за інформацією [60, 61]

Абсолютна ліквідність балансу є досяжною лише за виконання наступних співвідношень: $A1 \geq П1$; $A2 \geq П2$; $A3 \geq П3$; $A4 \leq П4$ [12]. У результаті виконання перших трьох співвідношень, останнє також буде справджуватись, тому на практиці має значення порівняння показників трьох груп по активу та пасиву. Виконання четвертої нерівності несе за собою "балансуючий" характер і в той же час воно має глибокий економічний сенс, оскільки його справдження говорить про виконання мінімальних умов фінансової стійкості – про наявність в суб'єкта господарювання власних оборотних коштів.

Проведемо аналіз ліквідності балансу досліджуваного підприємства у 2021 році (рис. 3.6).

A1 24.4	>	П1 0	+
A2 $84.4 + 1.5 = 85.9$	<	П2 $90.5 + 15.8 = 106.3$	-
A3 0	=	П3 0	+
A4 0	<	П4 1	+

Рис. 3.6. Розрахунок сум по групах активів для проведення аналізу ліквідності підприємства (за 2021 рік)

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності базового підприємства

Отже, як ми можемо спостерігати, що на підприємстві ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» у 2021 році, за результатами порівняння груп активів та пасивів, виконується умова мінімальної фінансової стійкості підприємства. З метою

досягнення конкурентних позицій на ринку у майбутньому, управлінському персоналу рекомендуємо звернути увагу на пошук нових партнерів, надійних замовників, а також вжити заходів для залучення інвесторів.

Крім того, вважаємо доцільним дослідити ліквідність з 2018 року по 2020 рік (табл. 3.7) та розрахувати фінансові показники, оскільки це дозволить визначити фактори позитивного та негативного впливу на неї та запропонувати на основі даної інформації конкретні заходи для досліджуваного підприємства.

Таблиця 3.7

Ліквідність балансу ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» (2018-2020 рр.)

Звітний період	Активи		Пасиви	
	Код	Вартість	Код	Вартість
2018	A1	2,7	П1	0,0
	A2	170,5	П2	160,1
	A3	0,0	П3	0,0
	A4	0,0	П4	13,1
2019	A1	13,6	П1	0,0
	A2	203,6	П2	189,8
	A3	0,0	П3	0,0
	A4	0,0	П4	27,4
2020	A1	5,5	П1	0,0
	A2	130,2	П2	134,7
	A3	0,0	П3	0,0
	A4	0,0	П4	1,0

Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»

Отже, стає зрозумілим, що починаючи з 2020 року, набуває негативного значення нерівність у частині активів, які швидко реалізуються та короткострокових позик. Зокрема, у даному випадку це відбувається за рахунок скорочення розмірів дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги.

Коефіцієнтний аналіз ліквідності та платоспроможності підприємства визначається також за допомогою ряду фінансових показників. Проте, на разі практично відсутня повноцінна система оптимального їх набору для аналізу ліквідності та платоспроможності. Також, необхідно відзначити, що нині

практично відсутнє врахування факту, що оцінка цих показників буде відрізнятися одна від одної залежно від того, хто її проводитиме, оскільки менеджери при прийнятті своїх рішень спираються на різні цілі. Тому важливості набуває питання щодо визначення оптимального набору показників, а також оптимальних значень, скоригованих залежно від стану макро- та мікропоказників діяльності суб'єкта господарювання. Слід наголосити, що рекомендовані рівні фінансових показників не є централізовано затвердженими, вони залежать від виду економічної діяльності, сектору економіки, позиції підприємства на ринку, сезонності виробництва тощо.

Для оцінки ліквідності та платоспроможності ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» пропонуємо розрахувати загальний показник платоспроможності, коефіцієнти абсолютної та поточної ліквідності, коефіцієнт «критичної оцінки», частку оборотних грошових коштів в активах підприємства, а також коефіцієнт забезпеченості власним капіталом (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Розрахунок коефіцієнтів платоспроможності суб'єкта господарювання

Показник	Порядок розрахунку	Нормативне значення
<i>Загальний показник платоспроможності</i>	$(A1+0,5A2+0,3A3) / (П1+0,5П2+0,3П3)$	Не менше 1
<i>Коефіцієнт абсолютної ліквідності</i>	(Грошові кошти + Короткострокові фінансові інвестиції) / Поточні зобов'язання	0,2 і більше
<i>Коефіцієнт «критичної оцінки»</i>	(Грошові кошти + Поточні фінансові інвестиції + Короткострокова дебіторська заборгованість) / Поточні зобов'язання	Не менше 1 (допустимі значення 0,7-0,8)
<i>Коефіцієнт поточної ліквідності</i>	Оборотні активи / Поточні зобов'язання	2 – 3,5
<i>Частка оборотних грошових коштів в активах</i>	Оборотні грошові кошти / Валюта балансу	$\geq 0,5$
<i>Коефіцієнт забезпечення власним капіталом</i>	(Власний капітал – Необоротні активи) / Оборотні активи	$\geq 0,1$

Джерело: узагальнено за інформацією [60, 61, 66, 69]

Вище наведені показники належать до виробничого потенціалу та змінюються під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, а також мають значний вплив на

можливості підприємства, рівень його економічного зростання, реалізацію цілей та завдань. Їх негативна динаміка вказує на зниження фінансової активності підприємства та, відповідно, економічного потенціалу в цілому. Крім того, процедура поглибленого аналізу активів підприємства забезпечує користувачів релевантною інформацією про комбінації активів та якість структури активу підприємства за ліквідністю, дозволяє оцінити перспективи нарощування економічного потенціалу та масштабів діяльності [70, с.16].

Розрахунки вище наведених показників наведені у табл. 3.9.

Таблиця 3.9

**Розрахунок коефіцієнтів ліквідності та платоспроможності
у 2021 році ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»**

Показник	Порядок розрахунку	Чи відповідає нормативному значенню?
<i>Загальний показник платоспроможності</i>	$(21,4+0,5 \times 85,9+0,3 \times 0)/(0+0,5 \times 106,3+0,3 \times 0)=1,21$	так
<i>Коефіцієнт абсолютної ліквідності</i>	$(21,4+0)/106,3=0,2$	так
<i>Коефіцієнт «критичної оцінки»</i>	$(21,4+0+84,4)/106,3=0,995$	допустиме значення
<i>Коефіцієнт поточної ліквідності</i>	$107,3/106,3=1,01$	ні
<i>Частка оборотних грошових коштів в активах</i>	$21,4/107,3=0,2$	ні
<i>Коефіцієнт забезпечення власним капіталом</i>	$(1-0)/107,3=0,01$	ні

Джерело: побудовано автором за даними ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»

Таким чином, можна зробити висновок, що у ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» достатньо оборотних активів для покриття поточних зобов'язань, 20% з яких, можуть бути погашені негайно. Оскільки коефіцієнт поточної ліквідності менше нормативного значення, то існує ймовірність неможливості погашення кредиторської заборгованості, навіть за умови повного погашення дебіторської заборгованості. Також можна спостерігати недостатність оборотних коштів в активах підприємства, це може стати причиною втрати фінансової незалежності та в майбутньому загрожувати банкрутством. Крім того, ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» не

має забезпечення належного рівня самофінансування, оскільки коефіцієнт забезпечення власним капіталом нижчий за мінімальне нормативне значення у 10 разів. На практиці, більшість суб'єктів господарювання, у тому числі й ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС», широко використовують залучення кредитних коштів. За таких умов необхідним заходом є визначення економічної доцільності їх використання, що передбачає аналіз рівня ліквідності та платоспроможності підприємства. За результатами проведеного аналітичного дослідження ліквідності та платоспроможності ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС», було встановлено, що рівень використання економічного потенціалу знаходиться на середньому рівні. Тобто, даний суб'єкт господарювання отримує прибуток, проте результати його діяльності досить чутливі до динаміки внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування. Для підвищення фінансової стійкості базового підприємства та економічного потенціалу підприємства рекомендуємо розробити стратегію, згідно якої, підприємство зможе за рахунок власних коштів забезпечувати запаси та витрати й при цьому вчасно розраховуватиметься за своїми зобов'язаннями. Крім того, доцільним буде зайнятись розвитком партнерських відносин, оскільки це сприятиме закріпленню іміджу ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» з точки зору ділового партнера та, відповідно, сприятиме розширенню обсягів реалізації послуг. Адже, через інвесторів підприємство підкреслює надійність своєї діяльності на ринку та здатності потенціалу вчасно реагувати на його виклики. Додатковими перевагами, які вони створюють, є формування інвестиційної привабливості, збільшення ринкової вартості підприємства, можливості опанувати сучасні технології та активізувати впровадження нових товарів та послуг [71, с. 8].

Таким чином, аналіз ліквідності та платоспроможності є невід'ємною частиною дослідження економічного потенціалу компанії. На сьогодні, немає жодного оптимального методу визначення ліквідності та платоспроможності підприємства, тому потрібно комплексно використовувати методичний апарат в частині їх оцінки.

Висновок до розділу 3

Ефективне управління дебіторською заборгованістю є передумовою успішного ведення бізнесу, оскільки воно створює умови для його швидкого зростання та підвищення фінансових показників. При проведенні аналізу стану розрахунків з дебіторами використовується система абсолютних та відносних показників. Абсолютні показники відображають зміни, які відбулися протягом досліджуваного періоду.

1) Досліджено значення та завдання аналізу дебіторської заборгованості. Значення аналізу дебіторської заборгованості полягає у формуванні та наданні достовірної інформації користувачам для прийняття оптимальних заходів щодо подальшої фінансово-господарської діяльності фірми. Таким чином, основними завданнями аналізу досліджуваного об'єкту обліку є дослідження його складу, динаміки та структури, оцінка основних показників з метою подальшого планування діяльності, визначення справедливої вартості в умовах змінного ринкового середовища, а також розробка кредитної політики підприємства.

2) Узагальнено етапи проведення аналізу дебіторської заборгованості. Зокрема, такі як: визначення об'єкту аналізу, формування його мети та постановку завдання; збір та підготовка джерел інформації, необхідних для здійснення аналізу; кількісний аналіз дебіторської заборгованості (горизонтальний та вертикальний аналіз, дослідження динаміки дебіторської заборгованості, аналіз показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості); встановлення рейтингу важливості окремих складових дебіторської заборгованості, визначення товарів (робіт, послуг), на які припадає найбільша її частка, виявлення стратегічно важливих дебіторів та оцінка факторів впливу на величину такої заборгованості. Тобто, проводиться якісний аналіз; прийняття управлінських рішень, які спрямовані на підвищення стійкості компанії на ринку та усунення проблемних питань в частині дебіторської заборгованості.

3) Визначено вплив дебіторської заборгованості на фінансовий стан та ділову активність підприємства з теоретичної точки зору та практичної (на прикладі ТОВ

«АДОРІЯ-ТРАНС». Доведено, що ділова активність підприємства на пряму взаємопов'язана з його фінансовим станом, а вплив дебіторської заборгованості може бути як позитивним, так і негативним.

4) Доведено необхідність правильного розуміння динаміки та рівня показників ліквідності та платоспроможності підприємства, враховуючи такі фактори впливу, як: характер і сфера діяльності фірми, стан запасів, стан розрахунків з кредиторами та дебіторами, доступність зовнішніх запозичень, стан фінансово-кредитної системи країни, стан дебіторської заборгованості, особливості та тривалість операційного і фінансового циклів тощо.

5) З'ясовано, що здатність організації нарощувати прибуток і капітал та при цьому зберігати платоспроможність, свідчить про її фінансову стійкість, яка, у свою чергу, характеризується станом фінансових ресурсів, що з одного боку відповідають вимогам ринку, а з іншого – потребам розвитку організації.

6) Встановлено, що залежно від рівня ліквідності та платоспроможності підприємства залежить реалізація його економічного потенціалу, тобто основна мета управління величиною даних показників – забезпечити їх оптимальний рівень для майбутнього ефективного розвитку бізнесу та його стабілізації.

7) Для оцінки ліквідності та платоспроможності базового підприємства розраховано загальний показник платоспроможності, коефіцієнти абсолютної та поточної ліквідності, коефіцієнт «критичної оцінки», частку оборотних грошових коштів в активах підприємства, а також коефіцієнт забезпеченості власним капіталом.

8) За результатами проведеного аналітичного дослідження ліквідності та платоспроможності ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС», було встановлено, що рівень використання економічного потенціалу знаходиться на середньому рівні. Тобто, даний суб'єкт господарювання отримує прибуток, проте результати його діяльності досить чутливі до динаміки внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування та запропоновано розробити стратегію, яка сприятиме залученню партнерів (інвесторів) задля забезпечення достатньої кількості власного капіталу.

ВИСНОВКИ

Введення господарської діяльності передбачає співпрацю підприємства із клієнтами та постачальниками. У ході цієї співпраці виникають розрахункові взаємовідносини, основою для яких є договір, заключений між сторонами. У сучасних ринкових умовах нормальною практикою для контрагентів є не погашення зобов'язань один перед одним. Внаслідок чого і з'являється заборгованість. Одним з найбільш актуальних і складних питань бухгалтерського обліку є облік дебіторської заборгованості, який важливий у зв'язку з проблемою несплати боргів.

1) У роботі досліджено, що незалежно від різних підходів науковців до трактування поняття «дебіторська заборгованість», всі вони взаємодоповнюють одне одного. Крім того, визначено сутність нерозривно пов'язаних понять з дебіторською заборгованістю, а саме «розрахунки з покупцями та замовниками», «резерв сумнівних боргів», «розрахунки з різними дебіторами». Визначено, що постійні зміни в економічному середовищі вимагають постійного вдосконалення теоретичних концепцій та їх адаптацію до сучасних умов.

2) Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигід підприємством та якщо можна достовірно визначити її суму. Визначено види оцінки такої заборгованості за НП(С)БО, зокрема за первісною вартістю, за чистою реалізаційною вартістю, за теперішньою вартістю, за фактичною вартістю та амортизованою собівартістю. У МСФЗ та МСБО зазначаються методи оцінки за справедливою вартістю, амортизованою собівартістю та визнання витрат від зменшення корисності фінансового активу.

3) При визнанні дебіторської заборгованості її класифікують за окремими ознаками, такими як термін погашення, зв'язок з нормальним операційним циклом, своєчасність погашення, об'єкти щодо яких виникла дебіторська заборгованість. Серед науковців відсутній єдиний підхід щодо класифікаційних ознак дебіторської заборгованості, тому узагальнивши їх, ми виокремили наступні: за терміном погашення, за ступенем впевненості в погашенні, за відношенням до рахунків

обліку, за відношенням до фінансової звітності та за економічним змістом.

4) Досліджено процес документування та відображення в обліку поточної дебіторської заборгованості та резерву сумнівних боргів. Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відображається на рахунок бухгалтерського обліку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» у розрізі його субрахунків. Для підвищення точності аналітичних даних запропоновано додати до плану рахунків нові субрахунки в частині обліку розрахунків із замовниками, оскільки поняття «покупці» та «замовники» мають різне трактування. Також розглянуто практичні аспекти обліку розрахунків з різними дебіторами та особливості їх здійснення. Саме раціональна побудова робочого Плану рахунків в частині дебіторської заборгованості та чіткі рекомендації щодо його застосування впливають на організацію облікових процесів на підприємстві. Запропоновані зміни до аналітичного рахунку дадуть можливість вести детальний і повний облік операцій, а також надавати детальну, змістовну та достовірну інформацію керівництву, працівникам підприємства, податковим та статистичним органам.

5) У частині резерву сумнівних боргів досліджено та порівняно методи його нарахування та використання за вимогами національного і міжнародного законодавством, що в умовах інтеграційного процесу економіки є досить актуальним. Виокремлено основні документи, які стосуються поточної дебіторської заборгованості та порядок їх формування (видаткові накладні, товарно-транспортні накладні, договори, податкові накладні, рахунки-фактури, акти виконаних робіт (наданих послуг, виписки банку з платіжними дорученнями, прибуткові касові ордери тощо).

Державне регулювання бухгалтерського обліку в Україні тісно взаємопов'язане з формуванням облікової політики підприємства. невід'ємним атрибутом на підприємстві є облікова політика. На більшості підприємств України, на сьогодні, досі нема чітко визначеного документа про облікову політику. Це негативно впливає на формування облікової інформації для прийняття доцільних управлінських рішень, не виключенням є і ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС». У результаті

проведеного аналізу облікової політики даного підприємства, було виявлено, що діючий Наказ про облікову політику має багато інформації, яка дублює нормативно-правові акти та, враховуючи специфіку діяльності досліджуваного підприємства та зміни в галузі його діяльності, потребує деталізації опису ведення обліку господарських процесів. На сьогоднішній день, на досліджуваному підприємстві, проводиться процес вдосконалення облікової політики та її адаптація до умов нестійкого стану ринкового середовища.

6) Розглянуто форми фінансової звітності, де наводиться інформація про дебіторську заборгованість та порядок її висвітлення. Доведено, що якість наведеної інформації у фінансовій звітності прямо залежить від належним чином організованого обліку, тобто від затвердженої облікової політики.

7) Від чітко поставлених завдань аналізу дебіторської заборгованості залежить ефективність її управління. Ефективне управління дебіторською заборгованістю є передумовою успішного ведення бізнесу, оскільки воно створює умови для його швидкого зростання та підвищення фінансових показників. При проведенні аналізу стану розрахунків з дебіторами використовується система абсолютних та відносних показників. Абсолютні показники відображають зміни, які відбулися протягом досліджуваного періоду. Проте найбільше значення мають відносні показники, які дозволяють оцінити зміни, які виникли. Дотримання представлених у роботі основних етапів комплексного аналізу дебіторської заборгованості дозволить суб'єктам діяльності своєчасно оптимізувати величину дебіторської заборгованості та скоротити строки її погашення, а також знизити ризик неповернення такої заборгованості, що суттєво вплине на результати загального аналізу фінансового стану господарюючого суб'єкта.

8) Проблеми виникнення та погашення боргових вимог доцільно вирішувати комплексно. При цьому слід враховувати, що дебіторська заборгованість є однією з форм кредитування підприємством своїх клієнтів (покупців, замовників). За відсутності дієвих механізмів стягнення боргів виникає нестача грошових коштів, що призводить до уповільнення оборотності активів та знижує загальну економічну активність суб'єкта господарювання. Для забезпечення оптимальної величини

дебіторської заборгованості, своєчасності її погашення слід розробляти та регулярно перевіряти кредитну політику підприємства. А головним завданням менеджменту має бути прийняття таких рішень, які дозволять оцінити й порівняти вигоди, ризики ще на етапі укладання угод на продаж продукції (товарів, робіт, послуг).

9) Здійснено аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС», та з'ясовано, що розраховані показники ділової активності вказують на неефективну діяльність підприємства, а отже, нами було рекомендовано негайно вжити заходів, щодо залучення активів на баланс підприємства, оскільки основну їх частину займає дебіторська заборгованість, а для нормального його функціонування і недопущення банкрутства важливою є можливість погашення заборгованості перед кредиторами незалежно від того, чи будуть сплачувати борги клієнти. Крім того, ми рекомендуємо зайнятись розвитком партнерських відносин, оскільки це сприятиме закріпленню іміджу ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» з точки зору ділового партнера та, відповідно, сприятиме розширенню обсягів реалізації послуг.

10) На сьогодні, нема жодного оптимального методу визначення ліквідності та платоспроможності підприємства, тому потрібно комплексно використовувати методичний апарат в частині їх оцінки. економічний потенціал підприємства необхідний для підтримки конкурентоспроможності підприємства, а отже ліквідність та платоспроможність мають прямий вплив на його розвиток.

11) На основі аналізу ліквідності балансу та платоспроможності базового підприємства встановлено, що підприємство має середній рівень економічного потенціалу, адже отримує прибуток, проте його рівень досить чутливий до впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. Запропоновано встановити контроль за станом розрахунків з покупцями; розширити коло потенційних покупців та замовників з ціллю зменшення ризику несплати боргу; слідкувати за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості; розробити чітку кредитну політику, врахувавши при цьому специфіку поточного ринкового стану та діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубовик М.Ф., Озеран А.В. Концептуальні аспекти міжнародної та української практики формування та використання резерву сумнівних боргів. *Науковий журнал «Альманах науки»*. 2021. № 5 (50). С. 13-18.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999р. № 237. Дата оновлення: 29.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 01.10.2022).
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001р. № 559. Дата оновлення: 29.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 01.10.2022).
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Дата оновлення: 17.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 01.10.2022).
5. Гуня В.О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств. *Економічний простір*. 2014. № 19. С. 124–131.
6. Матицина Н.О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 12. С. 38–42.
7. Белозерцев В. Щодо товарного кредиту та дебіторської заборгованості на підприємстві. *Економіст*. 2009. № 11. С. 23–28.
8. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. № 12. С. 24-36.
9. Бухгалтерський словник / за ред. Ф.Ф. Бутинця. Житомир: ПП «Рута», 2001. 224 с.
10. Пантелєєв В.П., Сніжко О.С. Словник бухгалтера та аудитора. Держ. ком. статистики України, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. Київ : ДП "Ін форм.-

аналіт. агентство", 2009. 239 с.

11. Завадський Й.С. Словник економічних термінів : менеджмент, маркетинг, підприємництво : навч.-метод. посібник. Житомир : ЖІТІ, 2005. 444 с.

12. Твердохлібова Д.В. Грошові потоки : методичні засади побудови і аналізу. Наукова доповідь. Київ : Інститут економічного прогнозування НАНУ, 2000. 88 с.

13. Знамеровська Т. М. Методичні аспекти обліку розрахунків з покупцями та замовниками. *Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. Сільськогосподарські науки. Технічні науки.* 2011. Вип. 3 (60). С. 68–71.

14. Дугар Т.Є. Облік і контроль розрахунків з товарно-грошових операцій в сільському господарстві : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.04. Нац. наук. центр "Ін-т аграр. економіки" УААН. Київ, 2005. 19 с.

15. Белова І.М. Завдання та принципи побудови обліку розрахунків з покупцями і замовниками. *Сталий розвиток економіки.* 2015. № 3 (28). С. 217–220.

16. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : Постанова Нац. банку України від 29.12.2017 р. № 148 : станом на 08.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 14.10.2022).

17. Сливка Я.В. Покупець і замовник: спільне і відмінне. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування.* 2017. № 4(50). С. 166-170.

18. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. Дата оновлення: 29.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 01.10.2022).

19. Митна енциклопедія : у 2 т. / за ред. І. Г. Бережнюка. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. 472 с.

20. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник / за ред. Ф.Ф. Бутинця. 8-ме видання, допов. та перероб. Житомир: ПП «Рута», 2009. 912 с.

21. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 18 «Дохід». Дата оновлення : 01.01.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 01.10.2022).

22. Білова Н. Претензія як метод досудового врегулювання господарських

спорів. *Податки і бухоблік*. Київ, 2009. № 33. URL: <https://i.factor.ua> (дата звернення 01.10.2022).

23. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV : станом на 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 01.10.2022).

24. Гевчук А. Особливості генезису поняття, організації обліку й оцінки сумнівної і безнадійної заборгованості, створення резерву. *Проблеми економіки*. 2018. № 1 (35). С. 321–326.

25. Осадча Г.Г., Бережна А.А. Методика створення резерву сумнівних боргів. *Проблеми і перспективи розвитку фінансового обліку і маркетингу в сучасному середовищі*. 2012. № 3. С. 160-196.

26. Проскуріна Н.М. Резерв сумнівних боргів: удосконалення методики розрахунку. *Наукові записи Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 25. С. 195-199.

27. Онищенко В. Резерв сумнівних боргів 2022. *Головбух*. URL: <https://buhplatforma.com.ua> (дата звернення 03.10.2022).

28. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI : станом на 01.10.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 03.10.2022).

29. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999р. № 290. Дата оновлення : 03.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 03.10.2022).

30. Зелікман В.Д., Ерьоміна О.Л., Безгодкова А.Щ. Облік у зарубіжних країнах : навч. посібник. Дніпро : НМетАУ, 2017. 131 с.

31. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти». Дата оновлення: 05.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 03.10.2022).

32. Онищенко В. Дебіторська заборгованість. *Головбух*. URL: <https://buhplatforma.com.ua> (дата звернення 03.10.2022).

33. Яременко Л.М. Формування обліково-аналітичної інформації в управлінні дебіторською заборгованістю підприємства. *Економічний вісник університету*:

збірник наукових праць учених та аспірантів. 2017. Вип. 32/1. С. 123-130.

34. Булат Г.В. Аналіз дебіторської заборгованості та напрями удосконалення управління нею. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020. № 1. С. 222-226. URL: <http://elar.khnu.km.ua> (дата звернення 03.10.2022).

35. Бержанір І.А. Особливості організації та напрями удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(2). С. 15-23.

36. Скоробогатова В.В. Методика бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості як складової змішаних активів. *Сталий розвиток економіки*. 2012. Вип. 7 (17). С. 270-276.

37. Ященко О.А., Козуб М.В. Шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Перспективи розвитку обліку, аналізу та аудиту в контексті євроінтеграції* : матеріали X Міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 20.05.2022. Одеса, 2022. С. 106-108.

38. Неживенко А.П. Методика обліку дебіторської заборгованості і основні напрями її вдосконалення. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки*. 2013. № 7. С. 165-170.

39. Попова В.Д., Кузь В.І. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості у контексті формування інформаційного забезпечення управління платоспроможністю. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 4 (21). С. 104-109.

40. Кім Ю.Г. Бухгалтерський та податковий облік: первинні документи та порядок їх заповнення : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2014. 600с.

41. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000р. № 193. Дата оновлення : 03.11.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 04.10.2022).

42. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV: станом на 10 серп. 2022 р. URL: <https://zakon>.

rada.gov.ua (дата звернення 05.10.2022).

43. Малишкін А.М. Резерв сумнівних боргів. *Український бухгалтерський тиждень «Дебет-Кредит»*. 2017. URL: <http://dtkt.com.ua> (дата звернення 05.10.2021).

44. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 "Спрощена фінансова звітність" : затв. наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39. Дата оновлення 10.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 05.10.2021).

45. Візіренко С.В., Іваніцький К.В. Організація обліку розрахунків з контрагентами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 58-63.

46. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підручник / за ред. М.Ф. Огійчука. Київ : Алерта, 2016. 1040 с.

47. Онищенко В. Як видавати, обліковувати та оподатковувати підзвітні кошти. *Головбух*. 2022. URL: <https://buhplatforma.com.ua> (дата звернення 10.10.2022).

48. Грибовська Ю.М., Ходаківська Л.О. Облік розрахунків за претензіями. *Проблеми обліково-аналітичного забезпечення управління підприємницькою діяльністю* : зб. матер. ІУ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 24 жовтня 2019 р.). Полтава: ПДАА, 2019. 544 с.

49. Клебан О. Відшкодування збитків працівником: облікові нюанси. *Інтерактивна бухгалтерія*. 2020. 24.04. URL: <https://interbuh.com.ua> (дата звернення 15.10.2020).

50. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 19.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 16.10.2022).

51. Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей : Постанова Каб. Міністрів України від 22.01.1996 р. № 116 : станом на 16 груд. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 16.10.2022).

52. Доходи та витрати за процентами. *Утека - сайт для бухгалтерів*,

податкових консультантів та аудиторів в Україні. URL: <https://uteka.ua> (дата звернення 16.10.2022).

53. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV : станом на 10 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 16.10.2022).

54. Цегельник Н.І. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. *Облік і фінанси*. 2014. № 4 (66). URL: <http://www.afj.org.ua> (дата звернення 16.10.2022).

55. Чабан Г.В. Аналіз факторів впливу на формування облікової політики в системі управління підприємством. *Економічний вісник університету*. 2017. Вип. 32 (1). С. 38–45. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення 16.10.2022).

56. Щирба М.Т. Принципи та етапи облікової політики підприємства. *Світ фінансів*. 2007. № 4. С. 135–143.

57. Олійник С.О. Облікова політика підприємства: порядок формування та контроль за її дотриманням. *Науковий огляд*. 2018. № 7 (50). URL: <http://oaji.net> (дата звернення 16.10.2022).

58. Дебіторська заборгованість в обліку та звітності юридичних осіб. «Дебет-Кредит» - *Бухгалтерські новини*. URL: <https://news.dtki.ua> (дата звернення: 18.10.2022).

59. Пастернак М.М. Методика аналізу дебіторської заборгованості. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 23. С. 681-686.

60. Сапаріна О.Ф., Кірілкіна О.Є. Методологічні основи аналізу дебіторської заборгованості. *Глобальні та національні проблеми економіки. МНУ імені В.О. Сухомлинського*. 2015. Вип. 3. С. 865-868.

61. Кручак Л. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua> (дата звернення 18.10.2022).

62. Степаненко О.І., Дубовик М.Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Збірник наукових*

праць "Проблеми системного підходу в економіці". Київ, 2022. Вип. 2 (88). С. 116-125.

63. Томчук О.Ф., Сидоренко І.М. Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Фінанси, облік, банки*. 2019. № 1 (24). С. 94-101.

64. Колісник О.П. Теоретичні та практичні аспекти обліку і аналізу дебіторської заборгованості у сфері інформації та телекомунікацій. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук "Modern Economics"*. 2019. № 15. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua> (дата звернення 20.10.2022).

65. Костирко Л.А. Аналіз потенціалу фінансової стійкості в системі управління вартістю підприємств. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2015. № 4. URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення 20.10.2022).

66. Демченко Т.А., Слатвінський М.А. Значення проведення аналізу дебіторської заборгованості в діяльності підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва : Матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 27 листопада 2020 року). Харків: ХНАДУ. 2020. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua> (дата звернення 23.10.2022).

67. Марцин В. С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість - основні складові оцінки фінансового стану підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 7. С. 26-30.

68. Ареф'єва О. В. Адаптивне управління фінансовою стійкістю підприємства при забезпеченні його економічної безпеки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 1 (1). URL: <http://nbuv.gov.ua> (дата звернення: 23.10.2022).

69. Ареф'єва О.В., Мізюк С.Г., Рещепкін М.Д. Особливості формування економічного потенціалу підприємств із позицій економічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 22 (1). С. 5-9.

70. Калабухова С.В. Аналітичне забезпечення управління суб'єктами підприємницької діяльності : автореф. дис. докт. екон. Наук : 08.00.09. Київ, 2020.

40 с.

71. Парасій-Вергуненко І.В. Статичний та динамічний підходи до аналізу ліквідності та платоспроможності суб'єктів господарювання. *Фінанси інституційних секторів економіки*. 2017. № 2. С. 81-95.

72. Абесінова О.К., Дубовик М.Ф. Аналіз впливу ліквідності та платоспроможності на економічний потенціал підприємства. *Системи і методи управлінського та фінансового менеджменту : Матеріали 89-ї щорічної наукової конференції за міжнародною участю «Інноваційні ідеї та проєкти для економічного відродження України»* (м. Київ, 20 травня – 04 червня 2022 року). Київ: КНЕУ. 2022.

ДОДАТКИ

Додаток А

Якісні характеристики сумнівної та безнадійної заборгованості

- Розбіжності щодо сум або строків погашення заборгованості під час проведення звірки та підписання актів;
- Боржник не підписує акт звірки і не погашає заборгованість;
- Зміна графіку погашення боргу;
- Пролонгація заборгованості або прострочення терміну виплати.

Сумнівна

**ДЕБІТОРСЬКА
ЗАБОРГОВАНІСТЬ**

Безнадійна

- Заборгованість за зобов'язаннями строк погашення яких минув;
- Форс-мажорні обставини, які безпосередньо вплинули на виконання зобов'язань;
- Банкрутство боржника;
- Дебітор оголошений в розшук, пропав безвісти тощо.

Додаток Б.1

Зразок договору про перевезення вантажів

м. Бровари

03.10.2021 р.

Договір про перевезення вантажів № 21

1. Предмет Договору

1.1. Перевізник Товариство з обмеженою відповідальністю «АДОРІЯ-ТРАНС» бере на себе зобов'язання з перевезення вантажів Товариства з обмеженою відповідальністю «Епіцентр К» (далі – Замовник) у порядку і на умовах, визначених цим Договором, а Замовник зобов'язується виплатити Виконавцеві за перевезення вантажів (продуктів харчування) передбачену цим Договором плату.

1.2. Обсяги планових перевезень Сторони щомісячно погоджують у додатках до цього Договору, які є його невід'ємною частиною.

1.3. На кожну партію вантажу Сторони погоджують заявку, у якій фіксуються найменування і кількість вантажу, упаковка вантажу, час (строк) відправлення і доставки вантажу, напрями, маршрут, відстані перевезення, додаткові умови, якщо вони наявні. Заявки на кожен рейс погоджуються сторонами засобами факсимільного або електронного зв'язку і є невід'ємною частиною цього Договору.

1.4. Перевезення повинні здійснюватися транспортом для вантажних перевезень.

2. Права та обов'язки Замовника

2.1. Замовник має право отримати від перевізника компенсацію за пошкодження або псування вантажу, часткову або повну його втрату або несвоєчасність доставки.

2.2. Замовник приймає на себе такі обов'язки:

2.2.1. Забезпечити Перевізника запланованим обсягом перевезень на місяць, указаним у додатках до цього Договору.

2.2.2. Надати вантаж для навантаження в строки та обсягах, указаних у заявках на кожну партію.

2.2.3. Оформити всі товарно-супровідні документи та організувати інформаційний супровід вантажу на всьому шляху проходження.

2.2.4. Оплатити надані Перевізником послуги перевезення в строк і в повному обсязі згідно з п. 4.1, 4.2 цього Договору.

2.2.5. Виконувати обов'язки, передбачені ст. 51 Закону від 05.04.01 р. № 2344-III «Про автомобільний транспорт».

3. Права та обов'язки Перевізника

3.1. Перевізник користується правами, передбаченими діючим законодавством.

3.2. Перевізник зобов'язаний:

3.2.1. Здійснити перевезення вантажу, передбачене Договором, додатком до Договору і заявкою, у визначений заявкою термін і своїми коштами.

3.2.2. Доставити вантаж цілим і неушкодженим у місце і строк (час), які указані в заявці, і передати Отримувачеві вантаж, указаний Замовником у заявці. Факт передачі вантажу, його кількість і найменування фіксується в товаро-транспортній накладній стандартної форми з наказу Мінінфраструктури від 03.06.2019 № 413.

3.2.3. Надавати Замовникові протягом трьох днів усі документи, що підтверджують виконання заявки, у тому числі підготувати акт приймання-передачі наданих послуг перевезення, форма якого наведена у додатках до цього договору.

3.2.4. Здійснювати заправлення і ремонт транспортних засобів, використовуваних для перевезення вантажу Замовника, за свій рахунок.

3.2.5. Виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством.

Продовження додатку Б.1

3.2.6. За вимогою Замовника надати інформацію про місцезнаходження вантажу, фактичний графік і маршрут його перевезення, причини відхилення та іншу інформацію, пов'язану з вантажем.

4. Вартість послуг і порядок розрахунків

4.1. Вартість послуг, що надаються за цим Договором, визначається в додатку до цього Договору, який є його невід'ємною частиною, виходячи з погодженого Сторонами обсягу перевезень на місяць за Заявкою.

4.2. Розрахунки за надані послуги здійснюються Замовником у безготівковій формі шляхом перерахування грошових коштів на розрахунковий рахунок Перевізника протягом 5 (п'яти) банківських днів із моменту надання товарно-транспортних накладних або інших документів, що підтверджують надання Перевізником послуг перевезення. Датою отримання Перевізником безготівкових коштів є дата зарахування таких коштів на його розрахунковий рахунок.

4.3. Тариф на перевезення вантажів, погоджений Сторонами в додатках до цього Договору, підлягає перегляду у зв'язку зі змінами цін або інших істотних умов на ринку перевезень за угодою між Сторонами та оформляється додатковою угодою до цього Договору.

5. Відповідальність Сторін

5.1. Перевізник несе відповідальність за схоронність вантажу, що перевозиться, із моменту його прийняття до перевезення і до моменту передачі Отримувачеві вантажу. У разі псування або втрати вантажу з вини Перевізника останній зобов'язаний відшкодувати Замовникові збиток у розмірі дійсної вартості втраченого вантажу або вантажу, якого не вистачає, а за псування – у розмірі прямого дійсного збитку, включаючи втрату товарного вигляду, протягом 30 днів із моменту визначення розміру збитку. У випадку якщо Сторони не досягнуть згоди щодо розміру заподіяного збитку, для визначення суми збитку залучається незалежний експерт, послуги якого оплачуються за рахунок винуватця.

5.2. За прострочення оплати послуг або несвоєчасне виконання п. 4.2 Замовник зобов'язаний сплатити Перевізникові за кожен день прострочення пеню в розмірі 0,2 % від суми заборгованості на день нарахування пені, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, що діє на момент обчислення пені.

5.3. Перевізник не несе відповідальності за схоронність вантажу, якщо доведе, що втрата, недостача, пошкодження або знищення вантажу відбулися внаслідок обставин, яким Перевізник не міг запобігти або усунення яких від нього не залежало.

6. Строк дії Договору та інші умови

6.1. Цей Договір носить довгостроковий характер, набуває чинності з моменту підписання його Сторонами і діє по 03 жовтня 2022 року включно.

Реквізити сторін

Перевізник

Замовник

Додаток Б.2

Зразок видаткової накладної

Видаткова накладна № 850 від 07 жовтня 2021 р.

Постачальник: ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "АРНЕСТ УКРАЇНА"
 п/р UA323005280000026001455036891 у банку АТ "ОТП БАНК",
 02094, м.Київ, Деснянський р-н, вулиця Красноткацька, буд.90, офіс 5, тел.: (044) 494-4486,
 код за ЄДРПОУ 36346511, ПІН 363465126524, № свід. 100161474,
 Є платником податку на прибуток на загальних підставах

Покупець: Товариство з обмеженою відповідальністю "Епіцентр К", Логістичний центр "Калинівка"
 04128, м.Київ, вул.Берковецька, 6-К, тел.: (044) 561-27-51

Договір: № 379210 від 18.12.2012

Замовлення: Пкз/R1-0026948

Адреса доставки: 08623, Київська область, Васильківський район, смт. Калинівка, вул. Індустріальна, 5

№	Арт. номер покупця	Арт. номер постачальника	Товар	Кількість		Ціна без ПДВ	Сума без ПДВ
1	10507339	5028748105653	"Убойная сила Универсальный" - аерозоль 280 см3	672	шт	46,00	30 912,00

Разом: 30 912,00
Сума 6 182,40
ПДВ:
Усього 37 094,40
з ПДВ:

Всього найменувань 1, Всього одиниць 672, на суму 37 094,40 грн.
Тридцять сім тисяч дев'яносто чотири гривні 40 копійок
У т.ч. ПДВ: Шість тисяч сто вісімдесят дві гривні 40 копійок

Місце м.
 складання: Київ
 Податкова накладна № 1
 від 07.10.2021

Від постачальника*

Отримав(ла)

Бухгалтер Угненко Інеса Ігорівна

* Відповідальний за здійснення господарської операції і правильність її оформлення

Додаток Б.3

Приклад оформлення товарно-транспортної накладної

Форма № 1-ТН

ТОВАРНО-ТРАНСПОРТНА НАКЛАДНА
м. Київ

№ 43 "26" жовтня 2021 р.

Автомобіль	<u>Renault Traffic, AI 3637CP</u> (марка, модель, тип, реєстраційний номер)	<u>Причіп/напівпричіп</u>	<u>–</u>	<u>Вид перевезень</u>	<u>за покілометровим тарифом</u>								
Автомобільний перевізник	<u>ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»</u> (найменування/П.І.Б.)	<table border="1"><tr><td>4</td><td>0</td><td>6</td><td>1</td><td>4</td><td>1</td><td>6</td><td>1</td></tr></table> (податковий номер)	4	0	6	1	4	1	6	1	<u>Водій</u>	<u>Проценко К.І., AI 3250 АО</u> (П.І.Б., номер посвідчення водія)	
4	0	6	1	4	1	6	1						
Замовник	<u>Товариство з обмеженою відповідальністю «ЕПЦЕНТР К»</u> (найменування/ П.І.Б.)												
Вантажовідправник	<u>Товариство з обмеженою відповідальністю «ЕПЦЕНТР К», м. Київ, вул. Берковецька, 6-К</u> (повне найменування, місцезнаходження /П.І.Б., місце проживання)			<table border="1"><tr><td>1</td><td>2</td><td>3</td><td>4</td><td>5</td><td>6</td><td>7</td><td>8</td></tr></table> (ЄДРПОУ)	1	2	3	4	5	6	7	8	
1	2	3	4	5	6	7	8						
Вантажоодержувач	<u>Товариство з обмеженою відповідальністю «АДОРІЯ-ТРАНС», м. Чернігів, вул. Белова, 37</u> (повне найменування, місцезнаходження /П.І.Б., місце проживання)			<table border="1"><tr><td>4</td><td>0</td><td>6</td><td>1</td><td>4</td><td>1</td><td>6</td><td>1</td></tr></table> (ЄДРПОУ)	4	0	6	1	4	1	6	1	
4	0	6	1	4	1	6	1						
Пункт навантаження	<u>м. Київ, вул. Полярна, 1</u> (місцезнаходження)	<u>Пункт розвантаження</u>	<u>Броварський р-н, Київська обл., с. Калинівка, вул. Київська, 15</u> (місцезнаходження)										
кількість місць	<u>Сто п'ять</u> (словами)	масою брутто, т	<u>Нуль цілих шість десятих</u>	отримав водій/експедитор	<u>Водій Проценко К.І.</u> (П.І.Б., посада, підпис)								
Усього відпущено на загальну суму		<u>Сорок дві тисячі грн, 00 коп.</u> (словами, з урахуванням ПДВ)	ПДВ	, у т.ч.	<u>Сім тисяч грн 00 коп.</u>								
Супровідні документи на вантаж	<u>Накладна № 25 від 04.10.2021 р., договір купівлі-продажу від 01.10.2021 р. № 38/к,</u> <u>сертифікат відповідності від 16.10.2021 АС12567</u>												

Продовження додатку Б.3
Зворотний бік

ВІДОМОСТІ ПРО ВАНТАЖ

з/п	Найменування вантажу (номер контейнера), у разі перевезення небезпечних вантажів: клас небезпечних речовин, до якого віднесено вантаж	Одиниця виміру	Кількість місць	Ціна без ПДВ за одиницю, грн	Загальна сума з ПДВ, грн	Вид пакування	Документи з вантажем	Маса брутто, т
	2	3	4	5	6	7	8	9
	шпалери	рулон	105	333,33	400,00	пак.	Накладна № 25 від 04.10.2021 р., договір купівлі-продажу від 01.10.2021 р. № 38/к, сертифікат відповідності від 16.10.2021 р. АС12567	0,6
Всього:		×	105	×	42000,00	×	×	0,6

Здав (відповідальна особа вантажовідправника):

Соколов О.С., директор, Соколов
(П.І.Б., посада, підпис)

Прийняв (відповідальна особа вантажоодержувача)

Ващенко М.М., менеджер з постачання, Ващенко
(П.І.Б., посада, підпис)

ВІДОМОСТІ ПРО ПАРАМЕТРИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

Він-код	Рік випуску	Габарити автомобіля			Вага автомобіля		Підпис відповідальної сторони (перевізник або водій)
		Довжина, мм	Ширина, мм	Висота, мм	без вантажу, т	з вантажем, т	
10	11	12	13	14	15	16	17
VF1FL000X59237422	2017	4782	1915	1904	1,8	2,4	Проценко

ВАНТАЖНО-РОЗВАНТАЖУВАЛЬНІ ОПЕРАЦІЇ

Операція	Маса брутто, т	Час (год., хв.)			Підпис відповідальної особи
		прибуття	вибуття	простою	
18	19	20	21	22	23
Навантаження	0,6	9.00	9.40	40 хв	Соколов
Розвантаження	0,6	10.00	10.40	40 хв	Ващенко

Додаток Б.4

Зразок рахунку-фактури

Постачальник: ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»					
ЄДРПОУ: 34563071					
Р/рахунок № UA193535530000026005500549579 у АТ ОЩАДБАНК, МФО 353553					
Адреса: 07400, Київська обл., м. Боровари, вул. Київська, буд. 225/15, кв.1					
Замовник: ТОВ "ПЕРЕМОГА АГРО 2000"					
Підстава: Договір-заявка на надання транспортних послуг від 18.10.2021					
Рахунок-фактура № 40 від 18.10.2021					
№ п/п	Назва роботи (послуги)	Од. вим.	К-сть	Ціна без ПДВ, грн	Сума без ПДВ, грн
1	Транспортні послуги (перевезення вантажу) за маршрутом: смт. Власівка, Кіровоградська обл. - с. Хрущівка, Черкаська область (Дані авто: DAF XF 105 CB6182CP/Wielton BC4961XF/BXM 290759)	тонна	24	583,30	13 999,20
ВСЬОГО ДО СПЛАТИ, грн					13 999,20
<i>ВСЬОГО (прописом):</i>		<i>Тринадцять тисяч дев'ятсот дев'яносто дев'ять гривень 20 коп.</i>			
ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»		_____ М.П. Підпис			

Джерело: сформовано автором [40]

Додаток Б.5

Зразок акту прийому-передачі виконаних робіт (наданих послуг)

Виконавець		Замовник	
ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС»		ТОВ "ПЕРЕМОГА АГРО 2000"	
ЄДРПОУ:	40614161	ЄДРПОУ:	44573318
Адреса:	07400, Київська обл., м. Бровари, вул. Київська, буд. 225/15, кв. 1	Адреса:	10009, Україна, м. Житомир, вул. Селецька, буд.33, каб.102
Р/рахунок №	UA193535530000026005500549579	ПНН:	445733106251
	в АТ ОЩАДБАНК	Р/рахунок №	UA873005280000026000000017374
МФО:	353553	МФО:	300528
			в АТ "ОТП Банк", м. Київ

Акт № 37

прийому-передачі виконаних робіт (наданих послуг)

від 19.07.2022

Ми, що нижче підписалися, представник Виконавця ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» і представник Замовника ТОВ "ПЕРЕМОГА АГРО 2000" , уклали цей акт про те, що Виконавець надав наступні послуги згідно договору-заявки на надання транспортних послуг від 18.10.2021:

№ п/п	Назва роботи (послуги)	Од. вим.	К-сть	Ціна без ПДВ, грн	Сума без ПДВ, грн
1	Транспортні послуги (перевезення вантажу) за маршрутом: смт. Власівка, Кіровоградська обл. - с. Хрущівка, Черкаська область (Дані авто: DAF XF 105 CB6182CP/Wielton BC4961XF/VXM 290759)	тонна	24	583,30	13 999,20
ВСЬОГО ДО СПЛАТИ, грн					13 999,20

ВСЬОГО
(прописом):

Тринадцять тисяч дев'ятсот дев'яносто дев'ять гривень 20 коп.

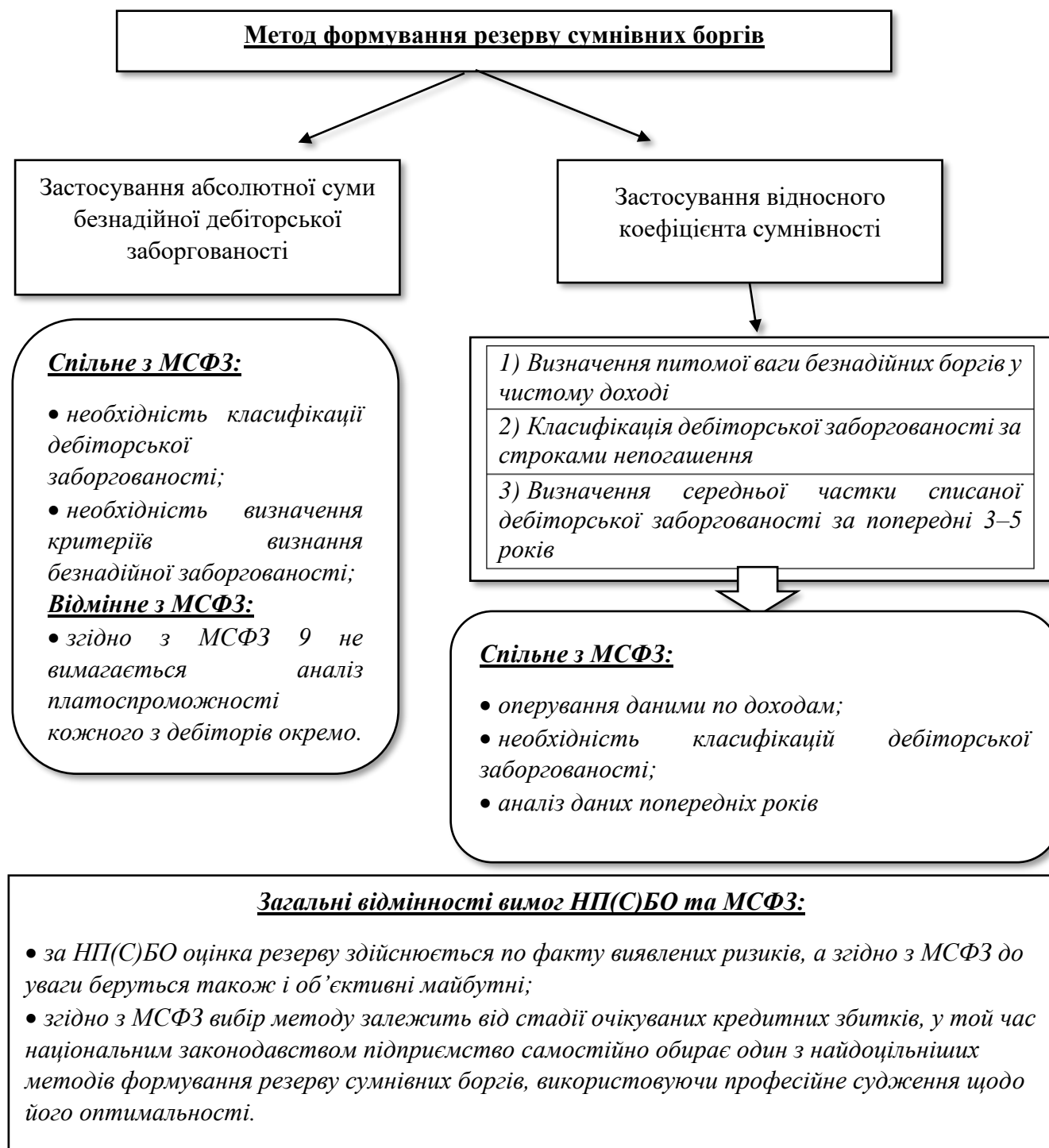
Роботи (послуги) виконані повністю, сторони претензій одна до одної не мають.

ВИКОНАВЕЦЬ	ЗАМОВНИК
М.П. / Підпис	М.П. / Підпис

Джерело: сформовано автором [40]

Додаток В

**Спільні та відмінні риси вимог до формування резерву сумнівних боргів
(очікуваних кредитних збитків) за національним та міжнародним
законодавством**

Джерело: побудовано за інформацією [8, 11]

Додаток Е

Витяг із Наказу про облікову політику ТОВ «АДОРІЯ-ТРАНС» щодо дебіторської заборгованості та рекомендації щодо її вдосконалення

13. Дебіторська заборгованість

13.1. Дебіторську заборгованість визнавати активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її можливо достовірно визначити. В балансі дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, визнавати по чистій вартості, що дорівнює сумі дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.

13.2. Враховуючи специфіку діяльності Підприємства нарахування суми резерву сумнівних боргів не проводити.

13.3. Списання безнадійної дебіторської заборгованості з активів Підприємства здійснюється у тому звітному період, в якому визначено факт її безнадійності та відображається у Звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат. Сума відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості (у разі відновлення платоспроможності) включається до складу інших операційних доходів.

13.4. Частина довгострокової дебіторської заборгованості, яка підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ:

- ✓ Чітко визначити види діяльності підприємства – КВЕД;
- ✓ Ідентифікувати форму ведення обліку (ручна чи автоматизована), визначити перелік первинних документів, які підтверджуватимуть факт здійснення господарської операції, а також визначити строки її зберігання;
 - ✓ Закріпити перелік класифікаційних ознак дебіторської заборгованості із зазначенням для яких цілей бухгалтерського обліку та аналізу їх виокремлюють;
 - ✓ Затвердити перелік відповідальних осіб, які мають відношення до управління дебіторською заборгованістю;
 - ✓ Визначити терміни та етапи проведення інвентаризації дебіторської заборгованості;
 - ✓ Описати принципи та методи проведення внутрішнього контролю.